

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 7.

Måndagen den 22 januari, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr vice talmannen.

§ 1.

Herr vice talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov nu kommer att fortsättas; och lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

Herr Bystrom, som yttrade: Herr vice talman! Det är en siffra i propositionen rörande statsverkets tillstånd och behov, som jag har särskilt fäst mig vid. Det är den siffra, som herr statsrådet och chefen för Kungl. finansdepartementet anger såsom inkomst från rysdryckshanteringen, nämligen 38 miljoner kronor.

Av dessa 38 miljoner komma 17 miljoner från brännvinstillverkningen, 8 miljoner från brännvinsförsäljningen, 5,700,000 från maltskatten, 2,300,000 från punschskatten samt 5 miljoner för spirituosaaccis, summa 38 miljoner kronor. Dessa siffror synas mig giva anledning till några reflexioner. Och då må man först fråga: kan det vara klok hushållning att så mycket spannmål, potatis och en del andra livsförnödenheter skola konsumeras för en brännvinstillverkning så stor, att allenast skatten å densamma går upp till de angivna summorna? Det måste sägas vara föga god ordning, om en redan knapp livsmedelstillgång skall göras ännu knappare genom tillgodoseende av behov, som icke blott äro notoriska lyxbehov, utan jämväl i sitt tillfredsställande äro ägnade att försvaga folkets livskraft och att utgöra en frestelse till otillåtligt slöseri med oundärliga penningmedel.

Jag läste nyligen en utredning i frågan av docenten Fritz H:son Brock vid Lunds universitet, vilken utredning gav vid handen, att i Sverige konsumeras rusdrycker för 127 miljoner kronor årligen. Detta måste anses vara alldeles för mycket.

Vad jag således vill säga är, att det icke kan vara förenligt med klok hushållning, att i brännvinspannan skall läggas 12 miljoner kg. spannmål för att åstadkomma brännvin, och i bryggkaret

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

29 miljoner kg. malt för att därav åstadkomma öl. Därtill kommer vinet.

Det har flera gånger satts ifråga att brännvinstillverkning skulle förbjudas här i landet. När kriget utbröt, gjorde den saken sig kraftigt påmint, och i augusti 1915 var det en stor deputation, som uppvaktade så väl Hans Majestät Konungen som excellensen och statsministern Hammarskjöld, och denna deputation uppbars säkerligen av en mycket allmänt utbredd opinion här i landet. Den som stod i spetsen för denna deputation var ingen mindre än hans högvördighet ärkebiskop Natan Söderblom.

Sedan dess ha också gjorts andra framställningar om samma sak, nu serast vid slutet av förlidet år av Representantförsamlingen för de svenska nykterhetssällskapen här i landet.

Jag vet visserligen, att åtskilliga restriktioner även genom regeringens försorg vidtagits och jag är en av dem, som äro tack-samma därför. Men mig synes, att det icke är nog med det, som redan blivit gjort, och jag skulle önska att Kungl. Maj:ts regering ville vidtaga ytterligare åtgärder för att inskränka rusdryckshan-teringen så mycket som möjligt, helst åstadkomma ett temporärt rusdrycksförbud.

Man framhåller, att detta icke skulle vara möjligt. Det är dock flera omständigheter, som tala för, att det icke alls är omöjligt att genomföra ett rusdrycksförbud här i landet. För det första minnas vi, hur det var under storstrejksåret, då det var förbud mot rusdrycksförsäljning i landet. Härom har från allra högsta håll, nämligen av Konungen själv, yttrats till en deputation:

»Jag minnes mycket väl, hur lyckligt det tillfälliga förbud, som utfärdades 1909, i det stora hela taget utföll, och vilket gott inflytande det hade på den lugna avvecklingen av då rådande kritiska förhållanden.»

Då det visat sig vara lämpligt att hava rusdrycksförbud under förhållandena 1909, så borde det väl kunna vara lika lämpligt nu under den dyrtid, som råder, att vidtaga åtgärder för ett temporärt rusdrycksförbud.

Varför skulle det för övrigt icke vara möjligt hos oss, då det visat sig möjligt att på grund av krigsförhållandena vidtaga sådana åtgärder i Ryssland. Österrike-Ungern och Frankrike ha vidtagit stora restriktioner och i själva England växer opinionen allt mer och mer för ett brännvins- eller rusdrycksförbud. Även erfarenheter från vårt västra grannland tala för samma sak.

Det vore synnerligen lämpligt att vidtaga sådana förbudsåtgärder just nu, då, såsom jag har mig bekant, arbetsförhållandena äro sådana, att det snarare är brist på arbetare än på arbete. Det skulle ju då vara möjligt för dem, som på grund av ett rusdrycksförbud bleve utan platser, att finna annan lämplig anställning.

För någon tid sedan — det var i augusti 1915 — yttrades följande ord, vilka ord även nu hava sin tillämplighet: »Sveriges folk har blivit förskonat från krigets olyckor. Bekymmer och brist äro dock en daglig gäst i många svenska hem, där man med bävan ser

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

mot framtiden. I en sådan tid, då tillgången på livsmedel är mera knapp än annars samtidigt som en oroväckande prisstegring ägt rum och det dagliga brödet som en följd därav blivit menige man allt mera svårt att åstadkomma, höves det icke vårt land att låta en dyrbar och för folkets näring välbehöflig skörd på berört sätt förspillas, lika litet som en obehindrad rusdrycksförsäljning bör få utgöra en frestelse för mindre bemedlade försörjare. De med rusdryckshanteringen förbundna sociala och ekonomiska skadeverkingarna göra sig i en sådan tid mångdubbelt kännbara särskilt bland den fattiga befolkningen. Vårt land behöver bröl — ej rusdrycker.»

Den man, som yttrade dessa ord, var ingen mindre än ärkebiskopen Söderblom. Det skedde, då han i spetsen för den förut omnämnda deputationen talade inför Hans Majestät Konungen och inför Kungl. Maj:ts regering.

Jag har velat, herr talman, uttala den meningen och den förhoppningen, att regeringen må kunna vidtaga sådana åtgärder, att åt landets folk må sparas så mycket som möjligt av de födoämnen, som nu konsumeras av brännerier och bryggerier, vilka till stor del tillverka varor, som äro icke blott mindre nyttiga utan kunna vara mycket skadliga.

Jag vill sluta detta mitt lilla anförande med att uttala samma önskemål, som den åttonde svenska förbudskongressen uttalade, nämligen att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att tillverkning och försäljning av rusgivande drycker måtte under nu rådande världskris upphöra, och sålunda ett temporärt rusdrycksförbud införas, vilket jag beklagar, att det icke redan kommit till stånd.

Härpå anförde

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman, mina herrar! Manande och varnande klingade för några dagar sedan å rikssalen Konungens ord, att Sveriges folk under nu rådande brydsamma förhållanden måste låta inbördes skiljaktigheter vila. Alla uppskatta vi den landsfaderliga omsorg, som tog sig uttryck i denna maning, och så långt det utan självuppgivelse eller falskhet låter sig göra, vilja vi även, tänker jag, ställa oss densamma till efter rättelse. Ty icke kan det väl råda något tvivel angående riktigheten av den höge talarens förklaring, att enighet underlättar förverkligandet av det mål, som han satt sig före och i vars eftersträvande vi alla vilja ge honom vårt stöd, nämligen tryggandet av rikets frihet och självbestämningsrätt samt bevarandet av dess neutralitet.

Men om sålunda folkets enande särskilt under nu rådande förhållanden måste anses som en angelägenhet av högsta vikt, så är det ägnat att väcka förvåning, att regeringen fortfarande anser sig kunna undvara hälften av nationen vid arbetet på samhällets förbättrande, ordnande och stärkande. Jag syftar på den fortsatta vägran att giva kvinnorna medborgarrätt. Gång på gång

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

hava tiotusentals, ja hundratusentals svenska kvinnor inför regeringen framfört sin redobogenhet att påtaga sig bördan av politiska rättigheter och sitt krav att med männen få dela ansvaret för det gemensamma fäderneslandets öden. Riksdagen har redan för mer än tio år sedan uttalat, att det näppeligen kunde anses förenligt med införande av den sedermera beslutade vidsträckta valrätten för män att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, vilka hade lika stora intressen att tillvarata i samhället som männen och därför borde beredas möjlighet att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade.

Även från tronen har erkänts det berättigade och samhällsgagneliga i det krav, varom jag talar. Detta riksdagens och Konungens erkännande av det befogade i kvinnornas krav har givits i tider, då vi levat i lugn och fred. Man frågar sig då: skulle det då nu, när tillståndet är kritiskt, vara mindre behövt att samla alla goda krafter i samhället till gemensamt arbete för dess väl?

Härpå svaras nu från regeringshåll, att frågan om kvinnorösträtten är en partipolitisk fråga, vars upptagande på dagordningen skulle utgöra ett hinder för den önskade enigheten inom folket. Men så vitt jag kan se, vilar det svaret på en allt för ytlig uppfattning av dessa förhållanden. Ty först och främst är det väl uppenbart, att kvinnorna äro uppdelade på de olika partierna alldeles som männen, och ingen kan säga, vilket parti som skulle vinna mest på kvinnornas medborgarrätt. För övrigt, mina herrar, minnas vi alla, att under de sista två årtiondena upprepade gånger motioner i ämnet väckts just av utpräglade och framstående högermän, liksom också sådana i muntliga anföranden försvarat saken. Det skall icke heller glömmas, att två framstående högermän, som varit kallade att vid Konungens rådsbord beklåda justitieministerposten, klart och oförtydligt erkänt det rättfärdiga i kvinnornas rösträttskrav. »Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna», yttrade år 1907 justitieministern i den då sittande högerregeringen inför Hans Majestät Konungen. »Och jag är för min del övertygad», tillade han, »att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så många varmhjärtade förespråkare, i en nära liggande framtid kommer att bliva verklighet.»

Och den nuvarande justitieministern yttrade år 1914 i första kammaren bland annat: »Varför vill man då icke villfara hennes (d. v. s. kvinnans) begäran? Icke kan det bero av partipolitiska hänsyn. Jag tror mycket högre om högern än så. Rätt är rätt, och rätten måste gälla, även om dess förverkligande verkar hinderligt på andra intressen.» — Efter att därefter ha uppvisat haltlösheten av de skäl, som brukas anföras mot kvinnornas rösträtt, fortsatte han: »Åtskilliga andra skäl hava också anförts mot kvinnorösträtten. Jag lämnar dem här åsido, vare sig dessa skäl äro allvarligt menade eller icke. Något fullgott skäl kan ej anföras. Lyckligt vore därför, om motståndet mot den kvinnliga rösträtten kunde upphöra i tid, ty ju längre striden pågår, dess svårare sår lämnar den efter sig.»

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Mina herrar, en sak, vars rättvisa är så oomtvistlig, en sak som här i riksdagen upprepade gånger framförts och försvarats av övertygade högermän, en sak som av åtminstone två justitieministrar av högerfärg fått erkännande och anslutning, en sådan sak kan icke rimligtvis påstås vara en partipolitisk, partiskiljande fråga.

Däremot tror jag, att man till fullo måste ge herr justitieministern Hasselrot rätt i hans farhåga, att det fortsatta motståndet mot kvinnorösträtten och den därav följande striden kommer att lämna allt svårare sår efter sig. Ju längre man dröjer med att ge kvinnorna vad som man erkänt vara deras rätt, desto mer kommer bitterheten att växa och desto längre den av alla efterträdade enigheten att fördröjas. Detta har man också förstått i andra länder, där man liksom hos oss känt behovet av enighet, men där man även känt och förstått, att det bästa sättet att skapa enighet bland ett folk är att utsträcka medborgarrätten till alla dem, som kunna och vilja använda den till landets bästa.

Mina herrar, det är icke utan förstämning som man finner, att hos oss maningarna från allerhögsta håll till enighet i en allvarstygnd tid icke från regeringens egen sida åtföljas av den handling, som skulle vara ägnad att i sin mån bidraga till att skapa enighet.

Herr Palmstierna: Herr vice talman! Det är närmast herr jordbruksministern, som har uppkallat mig i dag. Ty med all sympati för jordbruksministern och aktning för hans goda vilja, må jag väl ändå säga, att den skönmålning, han i dag gav kammaren över regeringens livsmedelspolitik, stämmer verkligen icke med förhållandena, sådana som de äro. Jag undrar ändå, om icke herr jordbruksministern själv skall finna, att ett och annat av hans uttalanden, som jag kommer att tillåta mig ställa i kritisk belysning, kommer att visa sig innebära högst väsentliga överdrifter. Jag skall be att få gå igenom huvudpunkterna i hans tal. Vi få väl kalla det för regeringens rentvagningsakt på livsmedelspolitikens område.

Näväl, först börjar herr jordbruksministern med att säga — det var någonting av förtvivlans gest över hans framställning: »här är intet system användbart. De misslyckas allihop!» — Så där enkelt tror jag icke man får ta saken. Det är väl ingen, som förklarar, att vi över huvud taget kunna *helt* avhjälpa dyrtiden, det är icke det spörsmålet våra debatter röra sig om, utan här är fråga om, att man åstadkommer någon *relativ* lindring, att man förhindrar, att förhållandena *förrärras* utan vidare. Jag är alldeles viss på, att om jag frågar herr jordbruksministern, han själv förklarar, att naturligtvis kan man åstadkomma en relativ lindring. Men då vill jag ställa den frågan till honom: när så är förhållandet, tror verkligen herr jordbruksministern att man kan uträtta något utan att följa ett *system*? Naturligtvis icke. Det ligger sålunda redan i vad jag nu påpekat en högst väsentlig överdrift.

Så vill jag också säga, att när jordbruksministern gav en skildring i korta drag av förhållandena i utlandet och sade: se här, jag

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

har ju rätt, det finns intet system, som har hållit — för det för mig, att jordbruksministern själv tagit sina slutsatser ur en del tidningsuppsatser. Men jag tror icke, att de dokumenten äro tillräckligt hållbara för vad här gäller. Jag är alldeles viss på, att om den åberopade livsmedelsdiktatorn från Tyskland hade hört herr jordbruksministerns anförande i dag, han skulle hava häpnat, ty icke är det i Tyskland fråga om att släppa det system man där har. Tvärtom är det så, att den decentralisation, man funnit nödvändig, avser att ytterligare *skärpa* och tillämpa detta system i dess detaljer.

Vad så oss själva i Sverige angår, tror jag väl att man kan säga, att bilden är långt ifrån den jordbruksministern tecknade, utan en helt annan.

Här har riksdagen för sin del bildat sig en uppfattning om hur dyrtidspolitiken borde bedrivas, och den har givit Kungl. Maj:t en sådan fullmakt i handen, som någon svensk regering icke haft på århundraden. Utöver vad Kungl. Maj:t begärt har riksdagen givit fullmakt åt den nu sittande regeringen i flera betydelsefulla fall, och därvid tillika lagt upp de linjer, som den ansett böra följas. Men vad är det man finner rörande den administrativa *tillämpningen* av lagarna? Jo, denna obotliga tveksamhet, detta att väja inför ingripande åtgärder, som omständigheterna dock ofelbart påkalla, detta att, när omständigheterna hava ändrats, man icke ser detta snabba effektiva ingripande från regeringens sida som påkallas.

Nu är det så, att jag tror, att man skulle göra regeringen orätt, om man sade, att något system ej följts. Visserligen är det så, att vi undan för undan sett en förskjutning av frågornas behandling allt efter det förhållandena själva ändrat sig, och jag skulle vilja säga, att den nuvarande regeringen har steg för steg, ehuru motviljigt, nalkats den ståndpunkt, som från socialdemokratiskt håll redan för ett och ett kvarts år sedan framhölls som den enda möjliga och riktiga att intaga. Men vissa huvudgrunder ha dock i det stora hela tillämpats. Det är detta, att tyvärr regeringen *så sent* tagit itu med dessa saker, att maningar först efter långa perioders följd blivit följda; det är det som i själva verket konstituerar bristerna i vår livsmedelspolitik, brister, som vi påtala icke därför, att icke dyrtiden blivit avhjälp — det tror ingen människa på att det kan göras, men därför att icke något *bättre* tillstånd än det nuvarande bevarats åt vårt folk.

Nu har emellertid herr jordbruksministern under sin skönmåling av regeringens livsmedelspolitik i år liksom förra året gjort jämförelser med Danmark och med Norge. Jag vill för min del säga, att jag tror icke, att det är fullt korrekt att anställa sådana jämförelser. Detta av flera olika skäl. Dels bör man taga hänsyn till den olika livsmedelspolitiken, den som är förd före kriget och den som föres nu, och i varje fall är detta nödvändigt, om man anför procentuella tal. Men fränsett detta är den danska samhällsstrukturen så olika vår, att detta inverkar på arten av vårt södra grannlands dyrtidspolitik. Herr jordbruksministern vet, att man icke reglerar prisen på lantbruksprodukter t. ex. smör i Danmark som

hos oss, därför att i Danmark det jordbrukande folket har en olika ställning mot vad den i Sverige har. Sverige är till övervägande del ett industriidkande land, och löntagareklassen intager där en utomordentligt stor del av landets befolkning. Vad Norge beträffar, så är det ju en sjöfartsidkande nation, där sjöfarts- och fiskerinäringen till stor del upptager folket och hela dess liv. Någon spannmålsproduktion finnes näppeligen att tala om i det landet, i varje fall icke sådan att den kan jämföras med vår. Med hänsyn till de fattigare klassernas förhållanden har man i Norge och Danmark berett dessa fattiga klasser understöd i miljoner på helt annat sätt än i Sverige. Man låter en övervägande del av befolkningen betala höga priser, men detta kompenseras därav att man väsentligen underlättar bördan för de fattiga. Detta får icke glömmas. Vill man anställa jämförelser, bör man i varje fall icke undanskymma denna sak, som långt ifrån är någon detalj. Nu kan man icke heller bortse ifrån, att Sverige, handelspolitiskt sett, har en helt annan ekonomisk styrka än flera av de andra länderna, därför att vi med våra naturtillgångar bedriva en bytespolitik av större effektivitet än de andra länderna. Allt detta bör man givetvis taga med i beräkningen vid anställandet av jämförelser med Danmark och Norge.

Ett annat led i jordbruksministerns anförande var detta: låt bli att rikta klandret mot våra kommissioner; dessa göra så gott de kunna. — Ja, det är i själva verket icke på det viset klandret uttryckes, utan det klander vi framställa är ett klander, som rent sakligt sett har utomordentligt starkt fog för sig och som jag med anledning av herr jordbruksministerns uttalande måste upprepa. Det är det, att fortfarande vidlåder samma *provisorium* våra livsmedelsorgan, som det vilket ägt rum nästan sedan kristidens början. För att taga ett exempel, rörande statens livsmedelskommission: Vem är dess ordförande, vem har överledningen, greppet på det hela, vem är det, som med kraftig vilja och hand skall giva uttryck åt dess verksamhet? Jag vill icke rikta något klander mot de ärade ledamöterna av denna kommission. De äro samtliga aktade, dugande män var och en på sitt område. Men ordföranden, landshövding i Gävleborgs län, bor utanför Stockholm och är upptagen av en landstatshushållning, som är särskilt betungande även den under denna tid. Han deltagit mycket sällan i kommissionens arbete. Och vilka äro de övriga ledamöterna? Där har man generaldirektören för kommerskollegium, tyngd av arbetet inom sitt kollegium, dessutom ledamot i handels- och industrikommissionerna. Vidare den nuvarande ordföranden i folkhushållningskommissionen samt lantbruksstyrelsens chef. Samtliga således chefer för ämbetsverk med mer än någonsin tyngande arbete under denna tid. Ingen av dem kan *helt* ägna sin tid åt livsmedelskommissionen. Jag vet, att generaldirektör Elmquist gjorde i varje fall i början och rätt långt fram aktningssvärda försök att utöva den sammanhållning i verksamheten inom kommissionen, som är nödvändig. Nu är han ordförande i folkhushållningskommissionen och kan ej fortsätta därmed. Bristen på ledning och sammanhållning är uppenbar.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Jag vill också säga ett ord om handelskommissionen, som då och då haft hand om hithörande saker — på grund av att exportpolitiken leder in på detta spörsmål. — Den har mer än en gång fattat viktiga beslut rörande livsmedelsangelägenheter utan att statens livsmedelskommission ägt kännedom därom. Det är icke något sammanhang, ingen enhetlighet, ingen fasthet, ingen överblick. Det är någonting provisoriskt över det hela.

I andra länder har man gjort vad man kunnat för att få stabilitet och fasthet i behandlingen av dessa frågor. Hos oss finnes ingenting i den vägen.

För 1 1/4 år sedan gjorde socialdemokratiska partiet en framställning om livsmedelsorganens reorganisation och det upprepades i oktober 1916. Statens livsmedelskommission skrev själv i november 1916 om önskvärdheten av att något gjordes. Och den hade vissa förslag i sådant syfte. Men regeringen har icke gjort någonting beträffande dessa »vissa förslag».

Jag tror vidare, att herr jordbruksministern gör sig själv orätt, när han förklarar, att beträffande vår livsmedelspolitik ha inga ändringar skett. Jo, visst har det så. I väsentliga avseenden har livsmedelspolitiken under året ändrats. Och hade den icke gjort det, skulle situationen ha varit högst bedrövlig. Jag vill endast exemplifiera det med några saker.

Huru hava vi icke från vårt håll sagt följande: när Ni nu bedriver exportpolitiken, så se till, att i första hand landets behov tillgodoses, och låt sedan överskottet exporteras. Men det *kompensationssystem*, som vi haft ända till årets slut, har utgått ifrån *exporten* såsom det normala och sedan tagit kompensation av exporten till den inhemska marknaden. Nu sprack äntligen detta system. Det var under månaderna september och oktober 1916. Det gick icke längre, utan regeringen måste kasta om den 26 november 1916 och slå in på den andra vägen, den som vi begärt gång på gång. Och nu är det nya fläskavtalet sådant, att det i första hand tillgodoser *landets* behov, och sedan utgår en viss del till export i den mån överskott påtagligen finnes. Av exportdelen skall dessutom beräknas kompensation för den inhemska marknaden. Där är således en högst väsentlig förändring i regeringens politik i det avseendet.

Men vad är felet här? Jo, det är »systemet för sent». Felet är, att det kommit mer än ett år senare, än det borde ha gjort. Hade rättelse i tid skett, skulle fläskfrågan befunnit sig i annat läge under året.

Så ha vi den andra stora frågan, i vilken regeringen alldeles ändrat sin politik, nämligen beträffande spannmålen och kontingenteringen därav. Jag erinrar om att redan i augusti 1915 uttalade folkhushållningskommissionens nuvarande chef, att det fanns ett skisserat förslag till statsbeslag och kontingentering av spannmål. Under den tidigare hösten 1916 påverkades från skilda partier, att regeringen borde se till, att något åtgjordes, ty det låg fara i dröjsmål. Från vårt parti påyrkades i november 1916 i

en officiell framställning statsbeslag och kontingentering av spannmål, men regeringen dröjde undan för undan. Detta system »för sent» spåras sålunda också vad denna angelägenhet beträffar.

Nu förklarade herr jordbruksministern i dag — och jag må säga, att jag undrade på hans djärvhet — att rörande vår importpolitik av spannmål ha vi »lyckats bra». Jag tror, att herr jordbruksministerns ord föllo på det viset. Måtte icke herr jordbruksministern få ångra det uttalandet! Vad veta vi om det som kan inträffa under tider som komma? Så mycket vill jag säga, att alldeles påtagligt delar icke statens livsmedelskommission den uppfattning, som herr jordbruksministern antydde. Ty statens livsmedelskommission har den 11 november 1916 för sin del förklarat, att det är utomordentliga svårigheter i frakthänseende, vilka föranlett, att »de lager av utländsk spannmål, som kunna hållas tillgängliga inom landet, icke blivit så stora, som eljest kunnat bli fallet». Därmed giver i själva verket statens livsmedelskommission tillkänna — utan att framställa några direkta förebräelser — att den hyser den önskan, att dessa förråd skulle vara betydligt större. Och nog tror jag, att herr jordbruksministern måste själv säga sig — såsom från skilda håll för övrigt påyrkats — att i tider som dessa böra vi ha en *reservhushållning*, som ger garanti för framtiden. Vi veta icke vad som kan ske, men det kan i vilket ögonblick som helst inträffa förhållanden, under vilka det hade varit klokt att ha reserver.

Men det har »lyckats bra», säger herr jordbruksministern. Och ändå vet han, huru små landets reserver av spannmål i verkligheten äro.

Nu undrar jag också, vad landets befolkning kommer att säga om ett sådant uttalande av herr jordbruksministern, då de sammanställa förhållandena i bygderna med de små ransoner av bröd, som utdelas bland kroppsarbetarna. Herr jordbruksministern gjorde en jämförelse, som berörde 1,200 familjer i Kristianstads län, och han gjorde en liten antydning åt herr Hamilton och sade: se, i Kristianstads län behövs faktiskt icke så mycket; edra klagomål äro oberättigade. Jag skulle vilja fråga: vilka familjer gällde denna jämförelse? Det är säkert icke uteslutande den kroppsarbetande befolkningen de tagits ur, ty om dess behov toges som medeltal, så skulle siffrorna helt visst visat annat resultat. Men det är just speciellt den kroppsarbetande befolkningen, där behovet av brödföda är större än hos andra familjer, vi tala om. Det är deras behov det gäller och som man statistiskt bör belysa. Det vore sannerligen tråkigt, om herr jordbruksministern skulle lägga denna undersökning till grund för sitt omdöme angående hur pass mycket som i landet i sin helhet bör utdelas av brödföda till kroppsarbetarna.

Men det var en passus i herr jordbruksministerns anförande, som gör hans »riktigt bra» ännu mera betänkligt. Det förklarades, att importen blir osäkrare och osäkrare och att skörden detta år var dålig. Vad är konsekvensen härav? Jo, det borde ha dikterats för

*Hemiss an
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

regeringen att se till att vi ha nödiga reserver. Jag kan icke alls dela den uppfattning, som från regeringens sida proklameras, att allt är »bra som det är» beträffande spannmålsreserver och att den politik som förts är riktig. Tvärtom. Måtte det bli så, att vi icke få ångra, att vi icke bedrivit en mer framsynt politik i denna sak.

Det ligger i statens livsmedelskommissions nyss anförda uttalande en fingervisning till regeringen att det är de höga frakterna, bristen på fartyg och bristen på tonnage, som gjort att vi icke fått in tillräckligt med spannmål. Vi erinra oss måhända, huru som i januari 1915 utrikesministern i högtidlig form lät oss förstå, att det skulle bli en nordisk redarkonferens, som skulle »söka stäcka denna höjning av frakterna och för övrigt ordna fraktsatserna till de respektive ländernas nytta». Och herr finansministern talade sedan om att han skulle »tränga frågan närmare in på livet». Här i riksdagen väcktes motion, och riksdagen beslöt giva Kungl. Maj:t rätt att exproprieras tonnage. Men denna rätt har regeringen icke använt, och under tiden ha prisen stigit, på La Plata-linjen från normalt — d. v. s. före kriget — 16 kr. pr ton till 130 kr. i april 1916 och nu cirka 140 kr. Det har varit fortsatt stegring under hela tiden med några få intervaller. Säkerligen skulle våra fartyg, både de som gå på Nord-Amerika och på Syd-Amerika, ha kunnat ha billigare frakter, om regeringen följt en annan politik. Men starka krafter måste vara i rörelse, som vilja hindra varje sådant försök. I Norge och Holland har man icke dragit sig för expropriation (tvångsbefraktning). Norges statsminister och stortingspresident ha ställt ångare till förfogande.

Här hör man talas om underhandlingar med redarne, men om resultatet har man fått erfara mycket litet. Det glunkas om — vilket jag hoppas regeringen här skall kunna begagna tillfället att dementera — att man till och med skulle vara så tillmötesgående, att *tonnageavgiften* skulle slopas.

Jag tror, att hela den politik, som beträffande frakterna bedrives av regeringen, är av den beskaffenheten, att den visar motvillighet mot varje effektivt ingripande, som måste göras för att någonting skall bli av.

Nästa led av herr jordbruksministerns tal var det, där han omnämnde köttfrågan, och herr jordbruksministern lämnade en statistik, som borde vara övertygande. Jag blev likväl litet funder-sam, när jag hörde denna statistik, ty den var visserligen sann, men såsom ofta är fallet var det icke *hela* sanningen. Det är nämligen så, att om herr jordbruksministern tager ett medeltal och säger, att kreatursstammen minskats med endast 5 % från tiden före kriget till i juli 1916, så är det riktigt. Men jag ber att få läsa upp samtliga siffror, och då får saken en annan belysning. Antalet oxar har minskats med 16 %, tjurar med 14 %, kor med 8,1 %, ung-nöt med 10,7 %, under det att antalet kalvar ökats med 24,3 %. Ja, dessa siffror ställa saken i en helt annan belysning. När kostam-men minskats så avsevärt som med 8,1 % — och korna intaga i jäm-

förelse med kalvarna följande absoluta tal: kor 112,600 och kalvar c:a 35,000 — då förstår man, vad nedgången i kostammen betyder, och den är dock den värdefullaste och viktigaste, därför att det är den som frambringar smör, ost och mjölk.

Det är i själva verket denna nedgång i kostammen och den stora exporten av djur, särskilt våren 1915, som bedrivits trots att vi begärt tidigt nog, att regeringen skulle hejda densamma, det är detta som väsentligt bidragit att vi ha sådan brist på fettvaror.

För övrigt är det alldeles givet, att när man ingår på detta spörsmål, drages den ena frågan upp efter den andra, och detta problem om den *fettnöd*, som nu råder i landet, kan icke ses så isolerat som herr jordbruksministern gjorde. Dels har kostammen minskats, som jag nämnde. Nedgången i stammen av högmjölkiga djur har varit mycket stor i vissa län. I Malmöhus län har den varit 15,6 %, i Kristianstads län 13,9 % och i Skaraborgs län 16,8 %. Det är de län, som gå över medeltalet. Vidare ha korna minskat i mjölkning, och dessutom har — här gjorde herr jordbruksministern ett uttalande, som avsågs att verka avgörande — margarinproduktionen nedlagts. När herr jordbruksministern gjorde detta uttalande, var jag frestad att göra ett inpass: det är riktigt, men varför har margarinproduktionen nedlagts? Det har uppstått en brist, ungefär 15,000 ton, som landet icke har till följd av margarinfabrikationens upphörande. Varför har detta skett? Jo, det sammanhänger i viss mån med vår handelspolitik, och herr jordbruksministern vet säkerligen, att det gjorts framställningar gång på gång om att få en ändring till stånd. Här äro de skånska agrarerna medskyldiga. De ha icke endast bundit ris åt sin egen rygg, utan de ha dessutom genom sitt uppträdande varit landet till skada. Vår jordbrukskonsulent i London har skrivit i officiella rapporter och i enskilda framställningar om saken, varvid han bland annat sagt följande: »Det är Eder möjligen bekant, att engelska regeringen hittills har tillåtit oss en import av 5,000 ton foderämnen pr månad från England. Denna exporttillåtelse har givits Sverige under den förutsättningen att Sverige i gengäld skulle exportera de födoämnen, som det icke behöver för egna behov, till Storbritannien, eller åtminstone att vi proportionsvis skulle söka uppehålla vår export av födoämnen till Storbritannien». Men från vederbörande skånskt agrarhåll möttes han med det bryska svaret: vi bry oss icke om detta. Sedermera torde man ha insett det felaktiga i denna ståndpunkt. Icke minst sedan tyskarna inrättat sin »Zentraleinkauf» och den första tidens stora vinster därmed försvunnit och man började inse, att den engelska marknaden kan bli stängd för framtiden. Statens livsmedelskommission gjorde i februari månad 1916 ett påpekande härav, och så sent som i december månad 1916 har lantbruksstyrelsen i en skrivelse gjort framställningar, som visa, att till och med den inser det felaktiga i den politik som förts. Hade den svenska regeringen gjort som den danska och inskridit reglerande på detta område, så är jag viss om att situationen hos oss varit betydligt bättre än den nu är, och

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

kanske skulle vi då till väsentlig del ha undgått den fettbrist, som nu råder.

När herr jordbruksministern stannar med att konstatera, att margarinproduktionen stoppat, så borde han i sanningens intresse ha kompletterat detta med vad jag nu anför. Man kan icke undgå att finna, att regeringens politik icke varit utan skuld till vad som inträffat så som det handelspolitiska läget nu är beskaffat.

Nu gå vi med sockerkort. Naturligtvis har den relativa sockerbristen uppkommit till stor del av konsumtionens oväntade ökning. Men exporten har ävenledes uti icke oväsentlig mån bidragit. Riksdagen litade ju på regeringen, när den tillät en export av 35,000 ton, av vilka cirka 15,000 ton gingo ut, men det har nu visat sig att regeringen var illa underrättad. Sockerbolaget skrev emellertid på hösten 1915 och talade om, att det kunde hända, att det blev brist på socker någon tid på året. Detta var en allvarlig sak. Den danska regeringen utfärdade exportförbud på socker den 1 september 1915, men den svenska regeringen dröjde till den 21 november 1915. Varför? frågar man sig. Den enda som hade fördel av detta var sockerbolaget, vars utdelning ökades med 1 %: stora avskrivningar gjordes, och aktievärdet steg med cirka 12 % på börsen. Konsumenterna ha genom sockerregleringen fått vidkännas denna export. Men var är den reservhushållning av socker, som borde ha varit ögonmärket under denna tid?

Ett annat exempel på »systemet för sent» är det av riksdagen beviljade dyrtidsanslagets behandling. Man kom så sent med cirkulären rörande denna sak, att först nu en utdelning till de fattigaste i våra samhällen kunnat utföras.

Jag vill även framdraga en annan sak. Vi veta, huru kvarnindustrien icke kunde fullfölja sin uppgift i Sveriges nationalhushållning, huru det så småningom blev klart, att den icke kunde bedriva inköpen och att i stället staten måste övertaga detta. Och så gjorde staten avtal undan för undan med kvarnarna. Men hurudana ha dessa avtal varit? Ha de varit av den beskaffenheten att kvarnarna nätt och jämnt fått en behörig vinstmarginal? Ja, nu börja inkomstdeklarationerna att komma fram, och dessa äro verkligen sådana, att jag måste med några siffror belysa denna sak, för att regeringen må se till, att en revision vidtages. Jag gör dock den reservationen att för vissa företag siffror hänföra sig till rörelse, som icke uteslutande ingår i kvarnhanteringen, t. ex. i Kalmar. En av de stora kvarnarna i Stockholm. A. B. Saltsjökvärn, har deklarerat följande inkomster: 1914 11,560 kr., 1915 157,300 kr., 1916 79,250 kr.. Göteborgs Förenade Ångkvarns Aktiebolag: 1914 18,700, 1915 40,860 kr., 1916 56,762 kr.. A. B. Malmö Stora Valskvärn: 1914 6,605, 1915 150,841, 1916 296,059. Kvarn A. B. J. G. Swartz, Norrköping: 1914 88,240, 1915 158,670, 1916 386,720, Kalmar Ångkvarns Aktiebolag: 1914 79,041, 1915 468,545, 1916 613,739. Uppsala Ångkvarn: 1914 62,192, 1915 83,714, 1916 253,813. Regeringen har övertagit risken för importverksamheten, regeringen har övertagit bördan av räntor på rörelse-

kapitalen och atskilligt annat. Man må väl spörja sig om under sådana förhållanden så betydligt ökade vinster på kvarnindustrien varit motiverade. Ligger det icke ett fel i regeringens avtals slutande verksamhet gentemot kvarnarna? Jag har ansett mig böra taga fram denna sak, ty jag tror, att det är allmänt intresse, att staten ifråga om denna näringsgren, som visat sig på grund av omständigheternas makt icke ha kunnat utöva sin funktion, i varje fall ej hjälper till med att giva den premier för sitt uppträdande. De siffror, jag anför, böra åtminstone vara ägnade att påkalla en undersökning, även om man icke utan vidare kan taga den för gott.

Och så har man satt den röda stämpeln på en mängd papper. Man kan vara tveksam, om allt som företagits står i överensstämmelse med grundlagarna. Så till exempel vår sedvanliga exportstatistik. Det är ett litet fåtal personer, som få veta siffror på vår export. Eljest har man så gott som stoppat vissa delar av den exportstatistik, som under årtionden funnits i Sverige. Jag tror detta är någonting enastående för vårt land. Och så underliga äro förhållandena att man får lov att gå till engelsk och tysk importstatistik för att kunna se vad Sverige exporterat.

I själva verket råder beträffande behandlingen av livsmedelsfrågorna en viss desorganisation icke allenast hos de olika livsmedelsorganen utan även inom regeringen själv. Herr jordbruksministern, med den goda vilja, för vilken jag antager att vi säkerligen alla ha den största aktning, tror jag skall förstå, när jag säger, att det är ett egendomligt förhållande som råder i Sverige, att det är representanten för jordbruksnäringen, jordbruksministern, som ytterst är ansvarig för hela vår livsmedelspolitik. Detta kan icke undgå att sätta någon prägel på ärendenas behandling. Emellertid delar han ansvaret i vissa avseenden med finans- och civilministrarna och gränserna äro icke tydligt uppdragna mellan dem. Det ena ingriper i det andra och detta konstituerar inom regeringen bristande enhetlighet.

Herr jordbruksministern har på ett helt naturligt mycket sympatiskt sätt framträtt och sagt ifrån: det är *jag* som har ansvaret för denna politik, det är jag som har det konstituella ansvaret, och jag är beredd att taga konsekvenserna därav. Han underförstod: avlyft icke ansvaret från mig och lägg det på jordbruksministern. Givetvis har man aktning för denna förklaring. Men det hindrar icke, att var och en som något känner till huru dessa frågor handläggas måste säga sig, att så är icke organisationen av arbetet inom regeringen, som herr jordbruksministern framställer det. Ty det är dock visst, att den som i alla detaljer, även de små detaljer, där avgörandet bort ligga hos underlydande kommissioner, ägnar sig åt detta arbete, det är herr *statsministern*. Och det är hos herr statsministern, som det *reella* ansvaret — och jag skulle vilja säga mestadels även det formella — för vad som sker måste ligga. Det är en styrelse, vi iakttaga, som jag skulle vilja säga närmar sig *rikskanslerskapet*. Han ingriper inom statsförvaltningen på ett sådant sätt, att man från skilda håll, ja de mest konservativa håll, har gjort den anmärkningen, att det är *detta* som förorsakat alla dröjsmålen. En verkligt djupgåen-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

de anledning till »systemet för sent» med förlamad initiativkraft hos underordnade och tvekan och dröjsmål hos högre ställda ligger i detta av mig nu påpekade förhållande.

Härmed kanske min replik till herr jordbruksministern och regeringen beträffande dyrtidsfrågan må vara avslutad.

Jag ber endast att få säga några ord angående *finansplanen* och den framställning regeringen avgivit med statsverkspropositionen. Mina herrar, vi ha uppmärksammat, att i riksdagens *båda* kamrar och från samtliga har idag anmärkningar riktats mot herr finansministern på ett sätt, som ganska sällan förekommit. Det har varit ett mycket starkt klander i fråga om statsverkspropositionen. För herr finansministern måste detta givetvis vara ett *memento* att beakta. Mycket starka anmärkningar ha gjorts mot herr finansministern.

Jag skulle härtill endast vilja tillägga det, att hade regeringen verkligen haft en känsla av att den måste vidmakthålla ett riktigt gott och förtroendefullt förhållande till riksdagen, då skulle icke minst på detta för den anslagsbeviljande myndigheten så känsliga område, regeringen visat sin tjänstvillighet och beredvillighet samt lämnat en klar och belysande framställning av läget. Men det finnes rakt ingenting i statsverkspropositionen om allt detta. Denna framställning på knappa två sidor röjer i själva verket så mycket av den Hammerskjöldska regeringens hela kynne, detta att hålla riksdagen på behörigt avstånd, riksdagen »måste» bevilja vad regeringen begär. Men dess medverkan, *samverkan* i ordets sanna och djupa bemärkelse, som man skulle önska, att den effektuerades, för den är det som om regeringen endast hade kallsinnighet, och det slår emot oss en bristande vilja till samförstånd i statsverkspropositionen.

Jag skall icke ingå på några detaljer, men jag tror, att jag bör belysa läget med en del siffror, som ställer saken i något annan dager än den herr finansministern införde oss uti.

Han förklarade, att 1916 års budget gått ihop. Ja, herr finansministern har ju alldeles rätt. Den har gått ihop på papperet, och den har också gått ihop i verkligheten. Herr finansministern kan peka på den lyckliga omständigheten, att inkomst- och förmögenhetsskatten tagit ett språng på 20 miljoner kronor, och krigskonjunkturskatten har visat en betydlig stegring. Allt detta är riktigt. Men jag skulle vilja i varje fall göra samma anmärkning, som jag tillät mig nyss att göra till herr jordbruksministern: det är icke *hela* sanningen. Ty vi ha ju vid sidan om riksstaten, vid sidan om den för året framställda budgeten en hushållning, som Kungl. Maj:t själv förvaltar, ett terra incognita, som är för riksdagen ganska okänt. Jag åsyftar därmed den *förskottspolitik*, som tillämpats på ett sätt, som ingen tidigare regering använt, en förskottspolitik, som så vitt jag kunnat beräkna måste belöpa sig till lägst 175 miljoner kronor men sannolikt åtskilligt över 200 miljoner kronor. Och nu är riksdagen i den ställning, att den beträffande förvaltningen av dessa medel icke känner till huru förhållandena äro.

Men det är alldeles klart, att skall 1916 års budget bedömas, så

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

kan man icke fränse detta förhållande. Det spelar naturligtvis in vid bedömandet av hela läget. Jag vill taga ett exempel. Antag, att så lyckligt vore, att kriget upphörde inom kort. Vi skulle väl alla önska det, och förr eller senare skall väl något sådant inträffa, som att kriget upphör. Då kan regeringen i varje fall icke fullgöra denna stat på sådant sätt som torde ha varit riksdagens tanke. Riksgäldskontoret får icke tillbaka sina försträckningar, och någon återbetalning till kassafonden kommer icke heller att ske i det ögonblicket. Tvärtom blir det så, att riksdagen måste bevilja nya medel för att täcka förskotten, som släpats med vid sidan hela tiden.

Detta vet herr finansministern och en stor del av kammarens ledamöter. Men det borde ha varit skäl i att herr finansministern omnämnt detta förhållande, ty därigenom får dock ställningen en helt annan dager över sig än vad den har i den statsverksproposition som regeringen framställt.

Härtill kommer dessutom, att bankoutskottet och riksdagen förra året skrev, att det kan ifrågasättas, om detta sedan länge tillämpade förskottssystem, i mån det avser sådana utgifter som icke blivit beslutade av riksdagen, ens står i överensstämmelse med grundlagens anda och mening. Ett sådant uttalande av riksdagen borde i varje fall — det har ju åstadkommit tillsättandet av en kommitté, som vi få hoppas kommer att rensa upp i den osunda mark som förskottspolitikern utgör — ett sådant uttalande borde dock, säger jag, beträffande årets riksstat hava manat herr finansministern att giva en utförlig framställning av läget, sådant det är. Skönmålningen skulle då helt visst, i den mån den förekommer i statsverkspropositionen hava försvunnit. Nu är det så att av de i riksgäldskontoret lyftade 160 miljoner kr. har ingenting blivit tillbakabettalt. Det lilla kreditivet på 15 miljoner kr., som skulle kunnat återbetalas enligt riksstaten för innevarande år, har ännu icke återbetalats. Om riksdagen skulle vägra att ge Kungl. Maj:t ökad kredit, då tvingades ju Kungl. Maj:t omedelbart att bringa full klarhet i detta avseende. Jag vill visst icke påyrka något sådant, men vad jag yttrat ger mig anledning att till herr finansministern framställa en fråga, som jag hoppas att han benäget vill besvara. När vi bevilja regeringen att av »tillgängliga» medel, som det heter — termen är i själva verket oriktig, ty det finnes icke några tillgängliga medel utan regeringen måste i stället vända sig till riksgäldskontoret och be att få kredit — när vi bevilja regeringen, säger jag, att av tillgängliga medel utanordna ett visst belopp, då är det ju i varje fall så, att man inom riksdagen i allmänhet tror, att regeringen håller sig inom det belopp som riksdagen beslutar skall av tillgängliga medel få utgå till neutralitetskostnaderna. Men är så verkligen förhållandet? Har regeringen icke på förskottsvägen gått utöver riksdagens beslut beträffande de tillgängliga medel som skulle få disponeras för ändamålet? Detta är en fråga, som man har anledning framställa till regeringen, och det är något som borde hava blivit omnämnt i statsverkspropositionen.

Här hava vi förut fått veta, hur mycket neutralitetsutgifterna

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

gått till om året. Denna gång har regeringen icke sagt någonting därom. Förra året gavs en beräkning avseende tiden intill den 1 november, och herr finansministern lade till en säkerhetsmarginal av 2 1/2 miljon kr., och då kom man för år 1915 upp till ett belopp av 53 miljoner kr., vilket belopp senare justerades till 55,8 miljoner kr. Statsverksrevisorerna hava i sin berättelse antagit 60 miljoner kr., men herr finansministern har rörande denna sak i årets budget, i olikhet mot det föregående årets, icke sagt någonting alls.

Beträffande kassafondens bokförda ställning, som i varje fall är av ett visst intresse såsom belysande för situationen, hava vi i år icke fått veta något. Föregående år har det alltid meddelats, hur ställningen var. År 1914 uppgick den till 69 miljoner kr. ultimo, och 1915 samma tid 55—60 miljoner kronor, varav sedan togs 20,7 miljoner kr. Men hur det nu är vid 1916 års slut, därom har intet meddelande skett. Nu kanske herr finansministern säger, att på en senare tidpunkt kommer meddelande därom till riksdagen. Det har redan anmärkts på, att under föregående år vissa betydelsefulla meddelanden kommit riksdagen väl sent tillhanda, och visst är, att skall nu riksdagen gå till behandling av huvudtitel efter huvudtitel, men regeringen komma lika sent som förut med dessa meddelanden — 1915 den 9 maj och 1916 den 30 april — så är detta i högsta grad försvärande för riksdagens arbete.

Kort och gott, jag skulle vilja på följande sätt precisera, vad jag menar. Herr finansministern borde *öppet och förtroendefullt hava meddelat oss allt vad han vet om ställningen, varken mer men icke heller mindre*. Han har fått sina uppgifter för sin framställning till riksdagen, men vi behöva dem också för vårt arbete på budgeten inom riksdagen.

Nu är det en annan sak. Jag har förut haft tillfälle att påtala, att herr finansministern röjer någon tvekan att konsekvent fullfölja 1910 års budgetsreform. I varje fall har han svårt att intvinga sig i dennas allmänna tankegång. Här säger t. ex. herr finansministern, att krigskonjunkturskatten visar stort överskott; detta överskott kunna vi använda för att täcka neutralitetsutgifterna för år 1916. Nej, detta är icke riktigt, och enligt budgetsreformen får man icke ta på saken på detta vis. Man kan icke lösbryta ett överskott från en huvudtitel för att använda det för speciella ändamål. Enligt den uppgjorda planen skall överskottet på hela staten gå till kassafonden, och sålunda är det icke Kungl. Maj:ts sak att besluta, hur detta överskott skall användas, utan riksdagen beslutar i varje fall på förslag av Kungl. Maj:t, om så behövs, i vad mån kassafonden bör användas för täckande av behov i följande års riksstat. Det skulle förvåna mig, om herr finansministern själv ville vindicera den uppfattning som ligger i hans ord, ty den överensstämmer icke med den åskådning som riksdagen tidigare anslutit sig till.

I den andra av den nuvarande finansministern framlagda budgeten, den som han själv uppgjorde, finns en maning till sparsamhet. Det finnes icke mycket av detta i den nu framlagda statsverkspropositionen, och ändå får man väl säga sig, att när statsskulden nu un-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

der kriget ökats med ungefär 50 % och överskridit miljarden, så borde detta ge anledning till eftertanke för samtliga, i vad mån hushållningen manar till ingående sparsamhet. Här låter man miljonerna rulla, och inom fjärde och femte huvudtitlarna är det icke nog med de ökningarna, som nu framläggas i budgeten, utan dessutom veta vi, att det kommer ytterligare askanden från Kungl. Maj:t. Vart skall det bära här med en sådan hushållning? Här måste det hejdas och sägas ifrån i tid. Läget blir alltmer bekymmersamt, om det får fortsätta, såsom det pågår.

Jag kan icke dela herr finansministerns sangvinism ifråga om inkomst- och förmögenhetsskatten. Jag är långt ifrån viss, att detta språng på 20 milj. kr., som den tagit, kommer att fortvara. Det hänger samman med vår exportpolitik, och inför det som nu kan beädas beträffande kriget borde man hava varit något försiktigare. Den är väl sangvinisk den framställning, som herr finansministern gjort.

Den där blicken in i framtiden, som vi vilja ha, vad tänker herr finansministern egentligen i den saken? Man får ingenting veta.

Det är några siffror, som jag skall be att få nämna. Jag har för egen del sökt erhålla en uppfattning om läget, ty det orakelspråk, som finansministern använder, det ger i själva verket ingen bild av läget eller ledning för vårt omdöme.

Jag ser saken på följande sätt. För täckande av 1914 års neutralitetskostnader har från kassafonden tagits det förut av mig nämnda beloppet av 20,7 miljoner kr. Vidare hava vi 1915 års tillfälliga lånemedel 27 miljoner kr. samt ett anslag på 8 miljoner kr. — Kammarerna kommer säkerligen ihåg, vilken strid det var om detta försvars-askande förlidet år, då man framhöll den pressande nödvändigheten av att bevilja detta anslag. Visserligen äro kontrakt avslutade, men ännu har *ingenting* av detta belopp, såvitt mig är bekant, blivit lyft. — Så hava vi dessutom de 60 miljoner kr., som jag förmodar att 1916 års neutralitetskostnader gå till. Härtill kommer, om kriget varar under år 1917, kanske ytterligare 60 miljoner kr. Vi kunna lägga till 10 miljoner kr. för eventuella ökningsar. Så hava vi försvarsaskanden från regeringen — som jag icke vill förutsätta att riksdagen bifaller, men jag utgår från regeringens allmänna plan — låt oss säga 50 miljoner kr. Då äro vi uppe i 235,7 miljoner kr. och ändå ha icke kostnaderna för livsmedelspolitiken ingått i detta. Detta är högst avsevärda belopp. Nu talar finansministern om, att dels hava vi en höjning under viss kortare tid av inkomst- och förmögenhetsskatten och dels andra skatter till ett belopp av 18 miljoner kr. Men vad kommer detta att förslå? Det hade verkligen varit av betydligt intresse att få veta, hur finansplanen kommer att ställa sig.

Mina tal äro givetvis grova tal. Men i brist på vägledning från regeringens sida måste man söka ge sig själv en bild av förhållandena.

Jag har uppmärksammat, att beträffande täckningen av det som kommer att behövas har icke regeringen nämnt något om höjning av *fondbörsstämpeln*. Detta hade dock legat nära till hands, att om-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nämna saken hade icke varit spekulationsseggande. Ja, det inverkar nog icke alls på spekulationen enligt mitt förmenande, om denna skatt är litet högre eller lägre och regeringen kunde gärna ha tagit med saken.

Vidare skulle jag vilja fråga herr finansministern uttryckligen: är det meningen, att någon *tonnageavgift* skall uttagas i år? Det riktiga vore, att man icke förfore som förra året, nämligen att låta tonnageavgiften gå utanför budgeten. Nu kunna dessa belopp beräknas tämligen noga, och de borde således ingå i budgeten. Men det har icke nämnts ett ord om tonnageavgift. Kanske detta är ett uttryck för den allmänna tveksamhet, som råder inom regeringen och som i så hög grad präglar dess arbete.

Så skulle jag vilja anmoda herr finansministern att vid sina utredningar eventuellt taga under omprövning, huruvida det icke kan vara lämpligt att införa krigskonjunkturskatt icke endast på *inkomst* utan även på *förmögenhet*, som stigit under kriget och där stegringen tydligen är framkallad av krigskonjunkturerna. Vi veta, att med de emissioner av aktier, som nu äga rum, kommer den rådande konjunkturbeskattningen i själva verket att icke drabba mycket betydande inkomster, som dock borde drabbas av skatt.

Den framställning, som av mig gjorts, visar ofullständigheten av vad regeringen velat meddela oss. Vi veta så litet i själva verket. Och så komma vi till detta förhållande, som påtalats under dagens lopp, att regeringen anlitat privatbankerna. Jag vill icke upprepa det, jag vill endast i anledning av en passus i en talares anförande säga, att i varje fall har någon officiell kännedom icke kommit till riksgäldsfullmäktige, att regeringen gått vid sidan av riksdagen och dess verk och tagit upp betydande krediter i enskilda penninginrättningar. Detta är ju ett hoppande ur skaklarna på ett sätt, som någon föregående regering näppeligen gjort sig skyldig till. Detta är en ömtålig punkt i förhållandet mellan riksdag och regering, att regeringen här velat åsidosätta grundlagens tydliga och klara bestämmelser.

Jag vill framställa den frågan: är det då verkligen så svårt för den nuvarande regeringen att söka upprätthålla ett öppet och förtroendefullt samarbete med riksdagen? Detta *måste* dock betryggas. Det är bristen därpå, som utgör den starkaste anledningen till missnöje i landet. Här måste en ändring ske på ett eller annat sätt, ty som det *nu* är, kan det icke få fortgå. Det vore orätt att tillbakahålla denna mening. Vi kunna icke tåla någon rikskanslerstyrelse här i landet, det bör, synes det mig, sägas ifrån vid årets remissdebatt. Och när regeringen i dessa allvarstider vädjar till oss genom trontalet om enighet, så tror jag, att vi alla starkt och djupt känna behovet därav, men då är också främst regeringen skyldig att fylla grundförutsättningarna för upprätthållandet av samförståndet mellan riksdag och regering.

Herr talmannen, som under herr Palmstiernas yttrande inträtt och övertagit ledningen av förhandlingarna, gav nu ordet till

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr E. A. Nilson i Örebro, som anförde: Herr talman! Jag vill begagna tillfället även jag i likhet med åtskilliga föregående talare att giva uttryck åt det bekymmer och den misstämning, som råder i vida kretsar av vårt land med avseende på det sätt, på vilket neutralitetsvakten är organiserad och ledes. Få om ens några militära anordningar eller åtgärder hava framkallat sådana rent antimilitaristiska stämningar bland vårt folk, som det sätt, varpå neutralitetsvakten till lands organiserats. Det kan måhända förefalla hårt, men det är tyvärr en sanning, att den antimilitaristiska agitation, som bedrivits från ungsocialistiskt håll, är ett intet emot vad dessa inkallelser åstadkomma ibland vårt folk, ändamålslösa och ofta därjämte planlösa som de enligt vitt utbredd uppfattning ofta äro. Jag har sökt bilda mig en egen uppfattning om detta omdöme och måste förklara, att jag i stort sett måste ställa mig på denna allmänhets sida. Jag tillåter mig erinra om, att även högertidningar erkänna planlösheten i ledningen av den till krigstjänstgöring inkallade truppen och även ändamålslösheten beträffande själva förläggningen av en del posteringar. Flottans neutralitetsvakt förstår var och en, likaså inkallelse till skydd på vissa håll till lands, men vad folket aldrig kan fatta, är behovet *nu* av en bevakning djupt inne i landet exempelvis av en del broar. Jag har själv sett, huru vakter under dessa år natt och dag gått för att bevaka en del järnvägsbroar djupt inne i landet.

Visserligen vill jag icke bestrida, att det krigspolitiska läget är svårt, men jag vågar påstå, att läget *nu*, år 1917 och i slutet av 1916, dock är helt annorlunda, än vad det var vid krigsutbrottet 1914. Då riksdagen i fjol i skrivelser till Kungl. Maj:t den 4 mars och den 12 juni anmälde, att respektive 18 och 42 miljoner kronor fingo tagas i anspråk för upprätthållande av rikets neutralitet, uttalade riksdagen samtidigt sin önskan, att det alltjämt måtte noggrant tillses, att de kostnader och personliga bördor, som landets neutralitetsvakt måste kräva, begränsades till det verkligt nödvändiga. Erfarenheten synes nästan giva vid handen, att regeringen i denna del betraktat riksdagen på ungefär samma sätt, som en officer gav uttryck åt för en tid sedan vid ett samtal om ett annat spörsmål. Han sade nämligen rent ut: »Vi bry oss icke om vad de där gubbarna där uppe besluta.»

Det var således två punkter, som riksdagen två gånger betonat, nämligen kostnadsfrågan och de personliga bördorna. Båda borde begränsas till det verkligt nödvändiga. Jag frågar då: kan regeringen verkligen på allvar vidhålla, att samtliga bevakningsposteringar äro verkligt nödvändiga? Jag har sökt få klarhet i, vad en del posteringar utträttat, och svaret har i allmänhet varit av mycket nedslående art. De hava i allmänhet gjort så gott som ingenting, och få av de posterande hava förstått, varför de voro posterade där. Att då utan ändamål förslösa en dyrbar tid, är en privatekonomisk förlust, men det är även en stor nationalekonomisk sådan och även en statsfinansiell sådan. Hava icke herrarna i denna kammare idag från herr jordbruksministerns sida erinrats om, att

Remiss av
statsreks-
propositionen.
(Forts.)

produktionen i världen minskats, därför att så många armar dragas ifrån det fredliga produktiva arbetet och till ändamål som endast avse krigets uppgift? Denna erinran har ju det starkaste stöd för sig i verkligheten, som något påstående kan hava, men då vill jag fråga: äger då icke samma lag giltighet även i vårt land, och är det icke en stor nationalekonomisk uppgift att under denna tid icke draga flera armar från det produktiva arbetet, än som är strängt nödvändigt? Om de armar, som under långa tider härigenom gjorts sysslolösa, i stället fått komma landets produktion till godo, hade det utan gensägelse varit bättre för landet.

Men i riksdagsskrivelserna talas även om de personliga bördorna. Det är ledsamt att nödgas konstatera, att misstämningen över dessa personliga bördor ökats genom en viss hårdhet vid inkallelsen. Till och med i de krigförande länderna kan frikallelse förekomma, om inkallelsen till krigstjänst skulle för hårt drabba till exempel en fattig änka, eller om därigenom ett jordbruk skulle komma att ligga i lägrvall. Hos oss finns det exempel på, att en änka i torftiga förhållanden fått släppa från sig ende arbetsföre sonen, och ansökan om frikallelse har avslagits. Undra då på, om sonen, som finner hela sin militära tjänstgöring ändamålslös, kommer hem såsom antimilitarist. Han blir det i än högre grad, då han finner, att en del av den lilla gårdens gröda under hans bortovaro förstörts på grund av att hans fattiga mor icke varit i tillfälle att skaffa nödiga arbetskrafter för att bärga gårdens gröda. Vem har gjort honom till antimilitarist? Jo, ändamålslösheten och planlösheten samt hårdheten vid tillämpningen av ett militärt system, för vilket Kungl. Maj:t bär ansvaret.

Ännu allenast ett par exempel ur livet. Här inkallas en ung man, en jordbrukare, som immigrerat från Amerika. Han bor i en bygd, där det råder brist på arbetskraft, hans hustru är ännu sängliggande efter ett barns födelse, han har ingen, som kan sköta om vare sig hustrun eller jordbruket. Hur skall han göra i denna situation? Han har fått inkallelse, och han handlar så, som hans samvete och all mänsklig rättfärdighetskänsla bjuder honom: han stannar hemma. Ja, på grund härav måste han hämtas av kronobetjäningen och ställas inför krigsrätt för förfallolöst uteblivande. Dömen över honom har ännu icke fallit, men antagligen dömes han till fängelse. Undrar någon på, om den mannen önskade, att han varit kvar i Förenta Staterna och aldrig farit tillbaka hem till sitt gamla fosterland? Jag vet icke, om den mannen sökte befrielse, men jag vet, att en annan, som hade sin hustru sängliggande av samma anledning som den förre och väl behövdes för gårdens och hustruns vård och skötsel, fick sin ansökan avslagen. Det var visserligen till dessa reservbefälskurser, om vilka vi talat, som han blivit inkallad, men systemet är detsamma. Ofta har för övrigt tiden varit alldeles för kort för att hinna få in en ansökan om frikallelse. Inkallelserna till den 8 januari i år annonserades i allmänhet icke i tidningarna förr än dagarna före nyåret, och tiden mellan annonsernas införande och inkallelsen är alldeles för kort.

för att meddelandet skall nå ut till alla platser på landsbygden, desto mera som rullföringsbefälhavarna hava en viss benägenhet att inför annonserna i tidningsorgan med ringa spridning, blott de hava högerfärg, men förbigå vänstertidningar med större spridning. Avsikten har sålunda prägeln mera av ett ekonomiskt stöd än en behaglig politisk meningsriktning än av behovet för den stora allmänheten att få kännedom om en viktig sak. Som exempel på den alltför korta tiden skall jag anföra ett enda fall, som jag känner till, rörande inkallelsen till reservbefalskurserna. Kallelsen, som avgick postledes till mannen i fråga, var avstämplad den 6 juli klockan mellan 12 och 3 på dagen. Mannen träffades icke å sin egentliga adressort, utan därifrån returnerades ordern till den plats, där han befann sig, och anlände dit lördagen den 8 juli vid tolvtiden på dagen. Men redan påföljande måndag den 10 juli skulle han inställa sig på den plats, där samling skulle äga rum. Han hade således, under förutsättning att brevet verkligen hade nått honom samma timme, som det kom till platsens postkontor, en halv dag och en söndag för att göra sig i ordning och en halv dag för att resa till samlingsplatsen.

Saken i sin helhet är att mycket djupt beklaga. Mycket djupa skador hava tillfogats försvarsväsendet endast genom planläggningen av dessa militära inkallelser. Jag vill härför fritaga icke allenast mig och det parti, jag har äran tillhöra, utan jag vågar fritaga hela riksdagen. Dess uttalade önskan har Kungl. Maj:t enligt min mening lämnat utan större avseende. Jag kan tillägga, att framstående militärer se saken ungefär på samma sätt som jag nu givit uttryck åt.

De militära äskandena särskilt under fjärde huvudtiteln kunde ju utgöra anledning till en lång men icke uppbygglig betraktelse, om de skärskådades under 1914 års sakkunskaps ljus. Det skall jag emellertid icke göra nu — om vi få leva, få vi väl i sinom tid tillfälle därtill — men jag skall likväl tillåta mig att göra ett par erinringar.

Då vill jag först uttala ett tack till herr lantförsvarsministern för att besluten av år 1914 om studiestipendier för underofficerare och underbefäl samt om underofficersskolor nu äntligen förts fram. Om de äro lämpligt anordnade, blir en senare sak; därom uttalar jag icke något som helst omdöme. Men härmed är det emellertid slut med min tacksamhet. I stället nödgas jag anmäla missnöje med att, såsom en föregående ärad talare redan anför, hinder har lagts i statsverkspropositionen för att underofficerarna skola få genomgå samma skjutskola, som infanteriets och kavalleriets officerare få genomgå; likaledes med att frågan om personals av underbefäl ställning möjlighet att vinna befordran till officer och reservofficer vid yngre år ännu icke synes vara klar till lösning. Systemet fri tävlan för begåvningarna har ju blivit en paroll även i det militära mönsterlandet. Om vi då komme något före, kunde det ju icke vara annat än angenämt. Det säges om denna sak i statsverkspropositionen, att utredningen ännu icke är slutförd. Ordvalet förutsätter, att den

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

skulle vara påbörjad. Det vore nämligen meningslöst att tala om slutförande av något, som ännu icke är påbörjat. I berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit har emellertid meddelats, att arbetet ännu ej börjat. Det har gjorts, att jag blivit åtskilligt villrådig, huru därmed förhåller sig. Jag vet nämligen i detta nu icke, om jag skall sätta tro till Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen eller till Kungl. Maj:t i berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit. Upplysning om, till vilkendera Kungl. Maj:t jag skall sätta tro, kunde det vara ganska angenämt att få av lantförsvarsministern. Men jag vill på förhand säga, att, om svaret skulle exempelvis bli det att arbetet börjats med att sakkunniga tillkallats, godkänner jag icke det svaret, ty det är ingen utredning; och i statsverkspropositionen står det likväl, att det är utredningen, som icke är slutförd.

Då riksdagen år 1914 pålade studenter och med dem likställda en särskilt lång utbildningstid, ha både de och landet befogade krav på att tiden väl användes. Klagomål över att så icke är förhållandet ha försports ifrån den årsklass, som slutade sistlidet år, och även från den årsklass, som nu är inne. Klagomålen rikta sig i allmänhet mot den teoretiska utbildningen. Man må komma i håg att det här är fråga om ynglingar, som äro tränade i studier och självständigt tankeliv. En del av dem äro ju till och med filosofie kandidater och filosofie magistrar — de ha anhållit om och erhållit uppskov — en del äro folkskollärare o. s. v. Den militära teoretiska utbildningen har i stor utsträckning karaktären av drill, och den blir för denna ungdom ett sannskyldigt martyrium. Jag talade för icke länge sedan med en ung man, som för närvarande utbildas vid fjärde arméfördelningens studentkompani. Han hade ursprungligen haft för avsikt att bli officer. Men den tid, han varit underkastad denna teoretiska utbildning, har betagit honom varje lust att fortsätta med denna sin avsikt. Han var nära nog antimilitarist. Det hade drillen vid den teoretiska utbildningen åstadkommit. För att belysa saken skall jag anföra ett par fall från ett specialvapen, icke därför att det är annorlunda där än vid andra vapenslag — jag har t. o. m. exempel från andra vapenslag, där man skulle kunna säga, att det är ännu bedrägligare — men därför att detta exempel är så belysande. Jag är säker på att en var medlem av kammaren klarligen fattar innebörden därav. Det var så att pojkarne skulle tentera i trängtjänst. Praktiskt taget hade de under månader tillämpat saken, men nu skulle de ådagalägga, att de kunde den teoretiskt. Tentator frågade en av de värnpliktige: »Hur många lokor hör till selen?» Ynglingen svarade: »Två». Jag är säker på att inspektören för trängen skulle godkännt detta svar, men ej så tentator, ty denne genmålde: »Nej, läroboken säger *tvenne*. Var god och använd lärobokens ord!» Om jag vore militär, skulle jag försöka få bort de där begreppen: *tvenne* och *trenne*, ty de kunna lätt förväxlas. Jag tycker, att för en militär skulle två och tre klinga ofantligt mycket bestämdare och klarare än *tvenne* och *trenne*. Nå, tentamen fortgår. Det är fråga om hästens betsling. Tentator frågar: »Hur skall kindkedjan

spännas?» Tentanden svarar: »Den skall spännas *ganska löst*.» Tentator germler: »Nej, läroboken säger, att den skall spännas *helt löst*. Var god och använd samma ord som läroboken!» Mina herrar, dessa ynglingars hela föregående utbildning har inriktats på att odla deras självständiga tänkande. Om de i en ämnesuppsats vid det läroverk, de tillhöra, eller vid folkskoleseminariet begagnat sig av lärobokens ord eller av ordvalet i en annan källskrift, som de begagnat, och så den rättande läraren märkt det, har det betraktats såsom ett fel. Nu befinna sig dessa ynglingar i ett slag tillbakasetta till det pedagogiska tidsskede, som representeras av katekesutanläsningen. Den är för dem ytterst pinsam, hela denna militära utbildning. Jag vädjar därför till herr lantförsvarsministern att vidtaga åtgärder för att få bort denna drill. Min anmärkning riktar sig ej mot någon särskild officer eller underofficer eller befäl av manskapsgrad utan *mot systemet*. Hur mycket man än må svärma för drillsystemet, så är och förblir det en sanning, att vår ungdom, som är en vaken, tänkande och reflekterande ungdom, aldrig kommer att finna sig tillrätta med detta system. Jag skall emellertid, för att med ännu ett exempel belysa saken, tillåta mig att ur körinstruktionens bestämmelser rörande kuskens hållning vid körning ordagrant uppläsa vad därom sägs. Det heter: »Kusken bör sitta med fötterna slutna och fast stödda mot fotbrädet; benen sträckta och knäna tillsammans; ljumskarna framskjutna och höfterna lodrätt över sätet; överlivet rätt över höfterna; axlarna i samma höjd, måttligt tillbakadragna och sänkta; överarmarna ledigt nerhängande med armbågarna löst intill livet med ungefär rät vinkel i armbågsleden, samt händerna, med naglarna nedåt, ungefär mitt för livet; huvudet väl uppburet; blicken riktad på hästarna och framåt; hållningen i sin helhet otvungen och utan stelhet.» Ja, mina herrar, jag förstår, att Ni le åt detta, men jag tror nog, att kuskens hållning är riktigt beskriven. Jag utgår åtminstone därifrån. Jag anser också, att ynglingen skall lära sig en rätt hållning under körningen. Men låt i all rimlighets namn lärobokens beskrivning tjäna som ledning vid det praktiska inlärandet av saken och fordra icke att ynglingarna skola kunna hela denna beskrivning utantill, ty det är det, som man begär, men det gagnar ingen värnpliktig. De ha glömt det efter ett år. Den tid, de använt på att läsa in en dylik utanläxa, kunde enligt min mening bättre användas.

Vidare en ytterligare vördsam vädjan till lantförsvarsministern och den vill jag korteligen forma så: sök att utverka förbud för befälet att vid fältmarscher och fälttjänstövningar medföra spritdrycker i någon form. Jag skall icke nu från denna plats anföra exempel för att belysa behovet av en dylik befallning, jag vill blott säga, att exempel saknas icke.

Jag kan vidare icke underlåta att med några ord vidröra den brännande livsmedelsfrågan. Regeringens livsmedelspolitik har misslyckats — har det sagts — och det råder allmänt och i många fall ett berättigat missnöje med densamma. Men det har ock sagts

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

— det har på sätt och vis kommit till uttryck här i denna debatt — att regeringen skulle vara rätt belåten med resultatet och motiverat detta påstående därmed, att om det råder ett allmänt missnöje på detta område skulle det ådagaläggas, att man träffat det rätta. Analysen är alldeles felaktig. Det har vidare sagts, att intet system leder till målet. Ja, det vill jag — vilket system som än leder eller icke leder till målet — säga, att det system, som kännetecknar regeringens livsmedelspolitik, leder alldeles icke till målet. Det har mycket sant och träffande sagts, att det är systemet: *för sent*, och *med det systemet råder ett allmänt missnöje inom landet*. Jag föreställer mig, att jordbruksministern själv inser, att den här parlamentariska välfärdskommittén kommer, även den för sent, likaså propositionen om fyra miljoner kronor för reglering av priserna på konstgödnings. Huru mycket bättre hade det exempelvis icke varit, om den propositionen kommit i fjol eller varför icke redan för två år sedan. För systemet för sent är emellertid icke systemet Elmquist eller systemet Flach eller någon annan i underordnad ställning ansvarig inför landet utan — såsom jordbruksministern klart och bestämt förklarade — det är han ensam eller, rättare sagt, det är den nuvarande regeringen, som därför bär ansvaret. Vi ha nämligen icke glömt, att det är regeringen, som behärskar varuutbytet med utlandet helt och hållet och förfogar jämväl över varuutbytet inom landet; och icke heller få vi glömma att till dagligt bröd enligt lärofadern Luthers förklaring, vilken jag förutsätter, att regeringen i varje fall vill tillerkänna en viss auktoritet, hör icke allenast kläder och föda utan även hus och hem och mycket annat.

Genom ett kompensationsystem, som ensidigt träffat jordbruket och slutligen även i någon mån även fisket, har regeringen sökt att få livsmedel till drägliga villkor åt de mindre bemedlade inom landet, men däremot *icke åtgjort något för att till drägligt pris få förnödenheter till hus och hem*. Det är uppenbart, att jordbrukarna skulle med mera jämnmod burit kompensationsystemets bördor på deras produkter, om exempelvis även skogsbruket och järnhanteringen under denna kristid fått lämna sin tribut för att hålla levnads-kostnaderna nere. Det har icke sagnats erinran härom till regeringen. Så t. ex. genom herr Petterssons i Södertälje ännu obesvarade interpellation vid slutet av riksdagen i fjol. Regeringen har icke dragit nog omsorg om att främja en stegrad produktion. Civilministern avlät ett cirkulär till järnvägsförvaltningarna om odling av banvallarna, och det var i och för sig mycket klokt och välbetänt, men icke var det ett tillräckligt grepp på ett så svårt problem som detta. Jordbrukarna ha haft svårt att köpa konstgödnings till så höga priser, som varit gällande. Minskad användning av konstgödnings innebär minskad produktion av spannmål och rotfrukter. Regeringen har icke mig veterligt åtgjort något i prisreglerande syfte förrän nu — för sent. Ändock sagnades icke väckelse förlidet år genom en interpellation, framställd, om jag mins rätt, av herr Bengtsson i Norup. För produktion av kött och mjölk erfordras kraftfoder. Alldeles för sent har regeringen vidtagit åtgärder för att få

in kraftfoder till priser, som stå i rätt avvägt förhållande till de maximipriser, som satts å inhemsk spannmål. När lantbrukarna icke få fodra med brödsäd — att förbjuda sådan utfodring var alldeles i sin ordning, men vad man har att invända däremot är, att kanske det också kom för sent — skulle regeringen givetvis ha annat kraftfoder att bjuda på, ty annars blir ju resultatet minskad mjölkproduktion. Här har regeringen försummat mycket.

Vidare vill jag påstå, att maximipriserna bestämts särdeles planlöst och utan att man tillsett, att de inbördes stå i rätt förhållande till varandra. I somras rådde exempelvis olika meningar, huruvida ett pris av 3 kronor eller 3 kronor 25 öre borde fastställas för smöret. Det blev 3:25. Såsom skäl för regeringens beslut angavs i pressen, att, om priset satts lägre, så skulle mjölken använts till uppfödning av gödkalvar, enär med de priser, som gällde å gödkalvkött, det skulle löna sig bättre.

Nåväl, verkan av det högre maximipriset å smör blev den, att svår mjölkbrist hotade här i Stockholm. Mjölctrusten och den närstående tidningar, exempelvis Svenska Morgonbladet, sade då, att priset å mjölken borde höjas med 4 öre. Då skulle korna mjölka mera eller mindre smör tillverkas — vilketdera var ingen på det klara med. Det blev starkt gny här i Stockholm. En mjölkprisnämnd tillsattes, bestående av 2 mjölkproducenter och 2 mjölkkonsumenter, samt en s. k. opartisk ordförande. Om han icke vare sig sålde mjölk eller köpte mjölk, vet jag inte, men opartisk skulle han vara. Nå, resultatet blev, att priset å mjölken höjdes med 3 öre per liter. Tillfrågad om skälet för priset höjningen upplyste då den opartiske ordföranden, att ett maximipris å 3:25 per kg. för smör krävde ett pris av 24 öre för mjölken här i Stockholm. Här finner man, hur det ena priset griper in i det andra, alldeles likt gängorna i en skruv, och när man vrider ett varv, så här det hela i höjden. Att söka reglera priset å gödkalvköttet, så att det motsvarat 3 kr. per kg. för smöret, det föll ingen människa in, att det skulle kunna vara ett rätt grepp på saken.

Nu har jordbruksministern talat om, att nötboskapstammens minskning utgör allenast 5 %. Den saken är redan något belyst av nästföregående ärade talare. Till vad han yttrade skulle jag bara vilja säga, att inom Malmöhus län hade nötkreaturen minskats med ett antal av 4,997, men korna hade minskats med 5,851; inalles ha korna minskats med 37,720, varemot ungnöt och kalvar ökats med 15,671. Men vet jordbruksministern, hur många utav de där kalvarna, som slaktades kanske dagarna efter sedan den där husdjursräkningen ägde rum? Därom vet man ingenting. Det finnes många stora jordbruk, där man avytttrat i stort sett alla sina mjölkande kreatur. Jag skulle vilja fråga: hur ämnar regeringen göra med hänsyn till en hel del större lantbruk, vilka sälja hela sina kobesättningar och antingen övergå till s. k. kreaturslösa jordbruk eller övergå till hästaveln? Det har också hänt. Den senare lämnar som bekant ingen mjölk och litet kött, men den lär lämna god vinst nu, tack vare regeringens exportlicenser å hästar. Genom denna hus-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

djursräkning finna vi, hurusom antalet hästar över 3 år minskats med ungefär 2,000, men fölen och unghästarna ha ökats med 5,933. Där har man en bekräftelse på den iakttagelse jag varit i tillfälle att göra.

Följderna av regeringens livsmedelspolitik få framför alla andra de bära, som skola med slanten tillgodose alla sina behov, ej allenast av mat och kläder, utan även av bostäder och bränsle m. m. Således i huvudsak arbetare, tjänstemän med låg avlöning. Men även småbrukarna ha det svårt.

Redan i fjol gjordes anmärkning mot organisationen av livsmedelskommissionen. Herr jordbruksministern ansåg då, att den var bra, ty den förenklade Kungl. Maj:ts remissproblem. Det har under denna debatt gjorts samma anmärkning, som gjordes i fjol, och jag nödgas för min del instämma i denna anmärkning. Och samma anmärkning måste jag även rikta mot ett annat regeringens organ, industrikommissionen. Jag kan gärna till utgångspunkt ta det i och för sig riktiga linoljebeslaget. *Det kom för sent.* Långt innan beslaget skedde, befann sig större delen av linoljan i jobbarehänder. Linoljebruken hade ej på lång tid haft någon olja att sälja. De legitima köpmännen och den legitima förbrukningen hade lång tid legat fullständigt i händerna på dessa jobbare, och det hade betalats ett pris av ända inemot 300 kronor per 100 kg. Efter beslaget bestämdes ett pris av 210 kr. för rå och 215 kr. för kokt linolja. Det var en betydande vinst som genom denna prissättning kom just dessa jobbare tillgodo, och som exempel på hur det kan ställa sig, och då här gjorts andra jämförelser med våra grannländer, skall jag tillåta mig att göra en jämförelse i detta hänseende med vårt grannland Norge, och jag gör det på basis av ett telegram, som för ett par dagar sedan kom mig tillhanda. Priset på rå linolja var då i Norge 112 kr. och för kokt 113 kr. För närvarande vet jag, att det finnes legitima förbrukare, som ha försett sig med sitt behov av linolja till ett pris av upp emot 345 kr. per 100 kg. Varje jämförelse här gör sig själv. Jag behöver icke ingå närmare på saken.

I likhet med näst föregående talare måste jag livligt beklaga, att regeringen icke i tonnagefrågan, frågan om att anskaffa fraktlägenheter för förnödenheter till drägliga priser, har visat samma styrka och samma kraftutveckling som ifråga om beslag på spannmål och mjöl här på sistone. Visserligen vet jag, att det har sänts ut en kommuniké, i vilken meddelats, att regeringen lyckats träffa ett rätt förmånligt fraktavtal för transport av spannmål åt livsmedelskommissionen. Men ungefär samtidigt som den kommunikén utfärdades, meddelade tidningarna, att från Stockholms stad gjorts en framställning till regeringen, däri Stockholms stad anhållit om regeringens medverkan till att Stockholms stad skulle erhålla tonnage till dess kolbehov för sitt gasverk på något så när drägliga villkor. Den framställningen synes mig ställa regeringens åtgärd i något annan belysning, än vad denna utfärdade kommuniké ville giva vid handen.

Jag skall sluta med att säga några ord, även jag, om regeringens finansplan. Det är så mycket sagt om den, att det måhända är överflödigt, men jag skall vidröra ett par synpunkter, som ännu icke kommit fram. Det kan dock kanske först vara behöfligt att ännu en gång understryka, att det är första gången i vårt riksdagsskickshistoria som regeringen vid riksdagens början icke ens uppvisat skellet av statsverkets tillstånd och behov. Det är också ett sätt att hugfästa det nya riksdagsskickets femtioårsjubileum. Ännu i fjol behölls ju något så när skenet av en finansplan, ehuru jag vill påstå, att den icke stod sig inför kritiken. Det var med stor nyfikenhet jag sökte upp Svenska Dagbladet för den 17 dennes för att där finna ett omdöme av professor Gustaf Cassel om finansplanen. Jag var övertygad om att han skulle ge den sitt betyg. Han brukar alltid ge betyg, goda betyg åt högerregeringar och svaga betyg åt vänsterregeringar. Hans betyg var emellertid nu i all sin korthet ett mörkande underkännande. Han slutade med följande ord: »det fordras en finansplan n:o 2.». Detsamma har högerpartiets ärade ledare här i denna kammare sagt. Ja, då ett dylikt omdöme kommer från det hållet, vad göres oss mera vittne behov? Vi få börja granskningen av ett budgetförslag, som är ett ofullgånget foster. En svagare finansledning får man söka efter.

Finansministerns enda lilla trumf är, att krigskonjunkturskatten ger så mycket mer än man beräknat. Ja, jag nödgas dock säga, att det, att den ger så mycket mer, är strängt taget inte finansministerns förtjänst. Det må erinras, att krigskonjunkturskattens utformning både 1915 och 1916 var den samlade vänsterns verk, och det är ingen elakhet, om jag vågar förutsätta, att finansministern båda åren röstade mot vänstermajoriteten och för sitt eget förslag. Det överskottet har finansministern sålunda fått icke allenast mot sin egen förskyllan, utan han har fått det *i trots av* sitt eget motstånd.

När man får så här knapphändiga upplysningar om finansplanen, som i år är fallet, är det mycket man skulle vilja fråga om. En fråga, som jag skulle vilja göra, är berörd av nästföregående ärade talare. Den gäller riksgäldskontorets kassaförsträckningar. Hur stort belopp de uppgingo till vid årsskiftet, därom lämnar herr finansministern ingen upplysning. Statsrevisorerna meddela emellertid i sin berättelse, att beloppet den 30 november 1916 utgjorde 160,000,000 kronor plus 15,000,000 kronor å det lilla kreditivet. Statsrevisorerna erinra vidare, att i riksstaten för 1916 under fjärde och femte huvudtitlarna är upptaget ett belopp av något över 46,000,000 kronor till täckande av neutralitetskostnader. Härav var emellertid intet återbetalat den dag statsrevisorerna avslutade sitt arbete. Nu skulle jag då vilja fråga: har sedan dess någon återbetalning ägt rum? Frågan är nu nära nog onödig att framställa: en ledamot av riksgäldsfullmäktige har sagt, att det är ingenting återbetalt. Men då vill jag säga: nog var det väl ändå meningen, att återbetalning skulle ske. Jag förstår ju, att det kan erbjuda vissa svårigheter att återbetala de 20,000,000 kronor som

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

togos ur kassafonden, när realiter ingenting fanns att ta. Och kunde den erfarenheten lära regering och riksdag, att riksstaten icke uppgöres på solid grund genom att vidtaga några bokföringsåtgärder utan att riksstaten skall uppvisa *alla inkomster*, men *inga fingerade* sådana, på ena sidan och *alla utgifter* på den andra sidan, då vore ju ändå något vunnet. Jag rekommenderar emellertid åt statsrevisorerna att vid sin granskning av 1916 års räkenskaper tillse, att kassafonden verkligen *betalat in* dessa 20,000,000 kronor. En *omföring* av beloppet bör aldrig godkännas såsom inbetalning.

Men de 26,000,000 voro ju friska pengar. Har då regeringen använt förskottssystemet på andra områden i större utsträckning? Ja, kan regeringen i detta nu ge riksdagen klart besked om till vilket samlat belopp regeringens anvisningar av förskottstitel uppgå?

I budgettekniskt avseende har regering och riksdag en gång enat sig om att följa följande grundsatser:

1:o. I budgeten böra ingå alla de medel och alla de anslag, som för ett givet år anvisas.

2:o. Alla av riksdagen beviljade anslag, utan något som helst undantag, böra passera riksstaten.

3:o. Utgifter utom huvudtitlarna böra icke förekomma, och

4:o. Utgifter böra ej balanseras till ett kommande år.

Alla dessa huvudgrunder har herr finansministern under sin statsrådstitid lyckats slå sönder. Om riksdagen vill behålla sin finansmakt och sin kontroll över medlens användning, måste riksdagen tillse, att de anförda, av riksdagen godkända grunderna helt och fullt upprätthållas.

Detta är en grundförutsättning för att komma ut ur det statsfinansiella kaos, i vilket vi befinna oss, ett kaos, över vilket mörker ännu vilar. Men det gäller att sprida ljus över detta mörker, på det att det må bli ordning och reda i våra statsfinanser.

Varken livsmedelskommissionen eller krigsriskkommissionen, den senare dock inrättad med riksdagens medverkan, eller övriga förvaltande kommissioner äro underkastade någon kontroll från riksdagens sida för deras mycket betydande medelsförvaltning. Härutinnan måste det också bli ändring.

Det har sagts här, och det är en sanning, att budgeten sväller på ett oroväckande sätt. Lantförsvarets slutsumma är redan uppe i många miljoner kronor mera, än sakkunskapen av år 1914, upphöjd till påvlig ofelbarhet, beräknade erfordras efter genomförd härordning. En del av ökningen får skrivas på dyrtiden, men långt ifrån allt, det ha vi hört, och än större utgifter äro bebådade. Och så ingen finansplan! Den skall komma så småningom, förmodar jag. Sista biten, den s. k. täckningspropositionen, få vi väl vid riksdagens slut, det brukar vara så. Men med den ordningen är riksdagen illa till freds. Riksdagen är herre över budgeten och har rätt att på denna punkt fordra respekt för sin vilja.

Vidare yttrade

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet V e n n e r -
s t e n: Herr talman, mina herrar! Jag anhåller att få så kort sig

göra later bemöta de anmärkningar, som här framkommit såväl mot statsverkspropositionen som beträffande de andra angelägenheter, som jag närmast har att svara för. Det faller sig så egendomligt, att den allmänna anmärkningen mot statsverkspropositionens ofullständighet, som här från skilda håll har gjorts, egentligen har sin rot i ett försök från Kungl. Maj:ts sida, att åstadkomma ordning och reda i statsfinanserna, även i vad de avse de extraordinära krigstidsutgifterna redan vid innevarande riksdag. Jag hyser den förhoppning, att många av de hårda ord, som här i dag blivit fällda, skola av vederbörande talare mildras, då vi en gång komma därhän — som jag är viss om, att vi komma vid detta riksmöte — att vi få finanserna ordnade så, att vid tydligt kunna se, hurusom intet annat neutralt land i Europa skall i det avseendet få det bättre, om vi blott fullfölja den plan, som kommer att framläggas. Jag tror, att jag under den stund, som nu står till mitt förfogande, skall kunna klargöra så pass mycket av denna sak, att kammaren skall ge mig rätt i denna min förhoppning.

Låtom oss först fråga, huruvida verkligen regeringen genom den påtalade ofullständigheten i statsverkspropositionen överskridit vad man kan anse vara en vedertagen praxis. Det bär nu så lyckligt till, att i dessa dagar ett betänkande avgivits av de kommitterade, som varit tillkallade för att utarbeta förslag till reformer i fråga om riksdagens arbetssätt. Nu veta ju kammarens ledamöter, vilka de herrar äro, som undertecknat detta betänkande och sålunda även svara för detsamma. Jag vågar hoppas, herr talman, att få besvara med en uppläsning av vad dessa kommitterade i nu ifrågakvarande avseende uttala för att få en lämplig utgångspunkt, vid bedömandet av den nu förevarande nog så viktiga frågan. Kommitterade yttra bland annat följande: »Stadgandena i §§ 58 och 59 regeringsformen samt § 34 riksdagsordningen synas tyda på, att grundlagsstiftaren avsett, att statsverkspropositionen skulle vara ett fullständigt statsregleringsförslag beträffande såväl inkomster som utgifter.» Man kan utgå från, att så har varit meningen och att det också bör vara på det sättet. Vidare säga kommitterade: »Vad inkomsterna angår, inskränker sig emellertid statsverkspropositionen till ett förslag angående beräkningen av de olika inkomsttitlarna. Då fråga är om ändring i förut gällande bestämmelser angående inkomsternas utgörande eller om införande av nya sådana, pläga förslag därom framläggas i särskilda propositioner. Vidkommande utgifterna förekommer det i stor utsträckning, att anslagsäskanden föreläggas riksdagen i propositioner, vilka ofta avgivas under en ganska sen tidpunkt av riksdagen. Där behovet av sådana utgifter kan förutses vid avlåtandet av statsverkspropositionen, plägar emellertid i denna upptagas de belopp, om vilkas beviljande särskilda framställningar äro avsedda att avlätas. Även, ehuru i mindre utsträckning, förekommer såväl beträffande statsinkomster som utgifter, att under riksdagens lopp propositioner avlätas, som ej förbehållits i statsverkspropositionen. — Särskilt med hänsyn tagen till den jämförelsevis långa tidrymden mellan tiden för statsregleringens upprättande och dess ikraftträdande lär det icke

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

vara möjligt att på ett så tidigt stadium förutse alla de behov, som kunna göra sig gällande under det ifrågavarande budgetåret, att definitiva framställningar rörande samtliga utgifter ävensom rörande sättet för anskaffande av erforderliga inkomstmedel skola kunna framläggas vid riksdagens öppnande. Införande av grundlagsbestämelse, åsyftande att uttryckligen begränsa framställningar i budgetfrågor till statsverkspropositionen, hava vi fördenskull icke kunnat förorda.» Men så betona kommitterade i detta sammanhang starkt angelägenheten av, att statsverkspropositionen göres i möjligaste mån fullständig.

Jag är den förste att instämma i denna önskan, och om den föreliggande statsverkspropositionen brister i det hänseendet så starkt, som här är påtalat, förstå kammarens ledamöter utan tvivel, att detta beror varken på bristande god vilja hos mig eller hos regeringens övriga ledamöter eller på underlåtenhet att vidtaga någon av de åtgärder, som kunna främja åstadkommandet av bästa möjliga resultat. Jag vågar påstå, att det är tidsförhållandenas egen karaktär, som har vållat, att denna statsverksproposition icke är så fullständig som jag, jag upprepar det, är den förste att önska, att den måtte ha varit.

Saken förhåller sig så, att när man nu på detta krigets tredje år nödgas att alltfortfarande låta vårt land vidkännas dryga neutralitetsutgifter, när man finner att betydande anslag måste av riksdagen äskas för försvarets behov, för nyanskaffningar för försvaret, framkallade av de erfarenheter, som kriget givit, när man vidare vet, att vi ha att finansiera vissa redan gjorda utgifter för neutralitetsvakten under år 1916, att slutligen täcka 27 miljoner kronor av neutralitetsutgifterna under år 1915, ävensom 8 miljoner kronor utgivna i förskott för den nyanskaffning för försvaret, för vilken riksdagen beviljat medel, när man vet detta, är naturligtvis den första tanken: är icke tiden nu inne att lägga fram för riksdagen en fullständig plan, innefattande alla dessa utgifter i ett sammanhang, på det att riksdagen må vara i tillfälle att på grund av det förslag till täckning därav, som Kungl. Maj:t framlägger, med eller utan ändringar av detsamma fatta de beslut, som den kan finna av omständigheterna påkallade. Sådan har tanken varit, och så skall den fullföljas, och trots den kritik, som här uttalats, vågar jag fortfarande hysa den uppfattningen, att kammaren, när förslagen i fråga här föreligga, kommer att finna, att då ha vi dock fått, om också i tvenne delar, en fullständig framställning om statsverkets tillstånd och behov, icke blott med avseende å det år, som ligger närmast, utan även anvisande, hur vi i fortsättningen skola kunna ordna med finansieringen av allt det, som vi på grund av omständigheterna måst låta tillsvidare anstå. och betydelser och fördelen av ett sådant fullständigt och slutgiltigt ordnande av dessa svävande frågor kan icke överskattas. I jämförelse därmed är den anmärkta formella bristen av ringa betydelse.

Jag skulle till komplettering av de nyss upplästa satserna ur kommitterades betänkande kunna för kammaren framlägga åtskilliga bevis på, att tidigare budgeter ha lidit ganska väsentligt av bristande

fullständighet. Jag skulle kunna påminna om erfarenheter från många gångna år och om skilda regeringars tillvägagångssätt vid framläggande av statsbudgeten, men jag vill nu icke upptaga kammarens tid därmed. Vad kommitterade yttrat i sitt betänkande, visar ju tydligt nog, att det hittills faktiskt varit omöjligt att efter ordalydelsen realisera grundlagens tanke, d. v. s. i statsverkspropositionen upptaga allt, som för ett visst budgetår kan ifrågakomma såväl beträffande utgifter som inkomster. När jag nu avstår från att framdraga alla dessa olika exempel, är det, som sagt, endast av hänsyn till kammarens tid och därför att jag har så mycket att svara på, att jag måste koncentrera mig så gott jag kan.

Jag skall emellertid, innan jag lämnar detta ämne, be att få yttra något, som kanske är av en viss vikt, när man söker bedöma, huruvida regeringen i den nu framlagda propositionen syndat alldeles för mycket eller huruvida icke tidsomständigheterna äro sådana, att det icke gärna varit möjligt att göra det hela bättre och att vi löst uppgiften så pass väl, som man överhuvud taget rimligen torde kunna begära. Jag har sökt inhämta upplysningar från skilda länder angående förfarandet i detta avseende. Man kan ju invända, att man där kanske icke har i sina grundlagar så starka krav på statsverkspropositionens fullständighet, utan att där gives mera fria händer i det fallet. Jag lämnar emellertid den saken därhän, så mycket kan jag dock säga, att ingenstades har så mycken planmässighet och reda kunnat upptäckas, som man nu gör anspråk på, att vi här omedelbart skulle kunna vara mäktiga. Överallt råder något, som man lindrigt sagt skulle kunna beteckna som kaos — en av de senaste talarna har ju använt detta uttryck, samtidigt med att han förklarade, att riksdagen måste ha reda i detta. Ja, mina herrar, när ni granska förhållandena i övriga länder i detta avseende, skola ni finna ett kaos, som, om man överhuvud taget kan komparera detta begrepp, är minst lika svårt, ja, i de flesta fall mycket svårare än det, som vi nu här beklaga oss öfver. I vårt grannland Danmark har man just måst realisera denna tanke om en finansplan nummer 2, ja, icke så långt som till en finansplan, avseende slutligt täckande av samtliga krigstidsutgifter, utan en särskild tilläggsbudget eller tilläggsbevillning, som det kallas, i vilken man tar upp vissa extraordinära kostnader för försvaret m. m. under året för att icke belasta den ordinarie statsbudgeten med detta. Hos oss ha vi ansett, såsom jag förut nämnde, att det vore en förtjänst att på ett så tidigt stadium som möjligt ge riksdagen besked om, huru landet ligger, på det att riksdagen må redan från början ha del av det material, som kräves för bedömande av denna sak. Det är min skyldighet — det har herr Palmstierna särskilt framhållit — att lämna besked om allt vad jag i detta stycke har mig bekant. Nu är emellertid förhållandet, det, att allt vad jag i denna del nu vet ännu icke är i den form, att det kunnat framläggas för riksdagen i statsverkspropositionen. Jag vågar tro, att kammaren har något mindre anspråk på vad som muntligen framföres i detta avseende, därför att det kan sägas med reservation för möjliga oriktigheter eller med reservation för vad som kan behöva ändras, sedan bättre besked vunnits. Vidare vill jag

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

säga, att anledningen till, att vad jag här har att meddela till vissa delar icke kommit in i statsverkspropositionen, är den, att det hör samman med den finansplan, som jag nyss berörde, och det har förfallit mig vara klokt och riktigt att taga allt detta i ett sammanhang. Jag hoppas, att framläggandet av nu ifrågakvarande förslag icke skall dröja längre, än att riksdagens arbete må kunna ostört fortgå, d. v. s. att det må kunna ske så tidigt, att riksdagen icke behöver vänta på besked i denna del. Jag tror också, att i den mån det anses önskvärt, skall även vederbörande utskott kunna få del icke blott av vad jag här kommer att anföra utan även av annat, som därmed har samband, men som ännu, enligt vad jag sagt, befinner sig i sådant skick, att det icke kunnat framläggas för riksdagen i statsverkspropositionen.

Jag skall nu be att få i sammandrag nämna några siffror, som kunna komplettera och ställas vid sidan av de siffror, som herr Palmstierna nyss ville, att jag i grova drag, såsom han uttryckte sig, skulle lägga fram, på det att man måtte kunna göra sig en bild av det finansiella läget.

I neutralitetskostnader har Sverige för år 1914 betalat i runt tal 46 miljoner kronor; under år 1915 betalade vi ut för samma ändamål 56 miljoner kronor och slutligen under år 1916 enligt uppgifter, som kommit mig tillhanda från armé- och marinförvaltningarna, sammanlagt något över 61 miljoner kronor. Men det är att märka, att jag icke vill säga, att icke utgifterna för sistlidet år kunna komma att visa sig rätt väsentligt överstiga det nu angivna beloppet. Det förhåller sig nämligen så, att en del nyanskaffningar äro av den art, att man ännu icke kan med visshet säga, huruvida de äro hänförliga till neutralitetskostnader eller skola belasta budgetens ordinarie eller extra anslag, och detta kommer först så småningom att visa sig. Jag anser nu för min del, att försiktigheten bjuder, att man såsom förut skett tillägger en marginal, på det att man även må ha utrymme för sådana utgifter, som jag nyss åsyftade. Jag räknar alltså med 70 miljoner kronors utgift för sistlidet år. Vidare har Kungl. Maj:t vid denna riksdag redan begärt ett kreditiv på 30 miljoner kronor för bestridande av fortsatta neutralitetsutgifter under detta år. Ingen vet, huru länge sådana utgifter skola i år behöva utgå, måhända måste de utgå under hela året; det skulle ju vara synnerligen lyckligt om förhållandena gestaltade sig så, att vi icke behöfde räkna med denna eventualitet. Men även den omständigheten, att vi ännu i år behöva räkna med neutralitetsutgifter och Kungl. Maj:t gjort framställning till riksdagen om beviljande av kredit för detta ändamål till ett belopp av 30 miljoner kronor, bör väl tagas i betraktande, då man för riksdagen skall framlägga den finansplan, varom här är fråga. Räknar jag med de tre första krigsårens utgifter för vår neutralitetsvakt, d. v. s. utgifterna under åren 1914, 1915 och 1916, kommer jag under förutsättning, att utgifterna för 1916 uppgå till 70 miljoner kronor, upp till en sammanlagd summa för dessa tre år av i runt tal 172 miljoner kronor.

Huru har man hittills förfarit i fråga om täckandet av denna utgiftssumma? Som bekant hava tidigare budgeter uppvisat överskott på grund av den sparsamhet, som tillämpats och som satt riksdagen i stånd att bevilja för detta ändamål ett anslag, vilket tillika med anslagna kassafondsmedel uppgår till 46 miljoner kronor, d. v. s. jämnt vad som erfordras för täckande av 1914 års utgifter i detta avseende. Huru man sedan skall förfara med dessa från kassafonden tagna medel, om de skola återbetalas eller ej, är ett spörsmål, som får upptagas i ett annat sammanhang. Man får icke glömma, att riksdagen har fastställt, att av kassafondsmedlen skola 20,698,100 kronor få tagas i anspråk för att täcka 1914 års neutralitetsutgifter och att på detta sätt ifrågavarande utgifter budgetsmässigt äro till fullo täckta. Vidare har riksdagen på 1917 års stat av skattemedel beviljat 29 miljoner kronor i runt tal för täckande av neutralitetsutgifter under år 1915. Av utgifterna för detta år återstå provisoriskt täckta de av mig förut omnämnda 27 miljonerna. Sålunda har man definitivt täckt 75 miljoner kronor, och det skulle återstå 97 miljoner kronor plus vad vi kunna vilja i finansplanen upptaga av utgifter av samma slag för innevarande år. Härtill komma de 8 miljoner kronor för försvarsändamål, som riksdagen redan beviljat, men som med riksdagens medgivande skola uttagas förskottsvägen, samt de belopp, vartill de nyanskaffningar och andra utgifter för försvaret kunna uppgå, varom statsverkspropositionen talar och varom jag hoppas att förslag inom kort må kunna föreläggas riksdagen. För alla de nu angivna kostnaderna skall sålunda täckning ske. Jag kan nu icke nämna någon bestämd summa, därför att jag icke känner den, och detta, mina herrar, är en av de allra viktigaste förklaringarna till, att man icke kunnat i statsverkspropositionen framlägga en fullständigare uppställning över vare sig hittills gjorda utgifter eller väntade ytterligare sådana, som av Kungl. Maj:ts skola föreslås vid denna riksdag, och i samband därmed den finansplan, varom nu är fråga.

Min tanke har nu varit att samtliga dessa utgifter, i den mån icke på de närmast kommande årens budgeter utrymme för dem skulle kunna beredas, borde bestridas av ett tillägg till inkomst- och förmögenhetsskatten, träffande sådana inkomster och förmögenheter, som falla på de mera bärkraftiga samhällslagren. Jag har också tillåtit mig uttala den meningen att denna tilläggsskatt borde tagas till så pass stor, att man kunde finansiera alla de nämnda utgifterna på ett jämförelsevis litet antal år. Om riksdagen finner denna tanke tilltalande och anser, att Kungl. Maj:ts väntade förslag i detta stycke kan, eventuellt med vissa modifikation, godkännas, tror jag, att vi komma in på en väg, som skall ställa vårt land, såsom jag nyss nämnde, i spetsen bland dem, som nu hava att ordna sina krigstidsutgifter. Jag vill nämna, att denna plan skulle komma att verka så att säga automatiskt. Den skulle innebära, att den extraordinära skatten skulle bibehållas, intill dess alla utgifter av nu ifrågavarande slag upphört och blivit till fullo täckta. Om så-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

lunda neutralitetsutgifter skola utgå under hela innevarande år, har man blott att låta den ifrågavarande tilläggsskatten utgå under något längre tid, och skulle så olyckligt bliva, att neutralitetsutgifterna eller andra med krigstiden sammanhängande utgifter av det slag, jag här nämnt, fortsatte än längre, skulle detta blott automatiskt medföra, att tiden för täckningen och tilläggsskattens utgående ytterligare utsträcktes. Jag vågar tro, att en sådan plan har så pass mycket för sig, att riksdagen, även om förslaget därom icke kunnat läggas fram nu, dock skall finna densamma vara acceptabel och även kunna godkänna den. Sker så, ha Sveriges finanser kommit i ett gott läge, och om vi kunna göra detta, beror det på, att våra finanser i stort sett ännu äro goda. Man kan ju säga: vem vet, huru den kommande tiden blir? Skall tiden efter freden för vårt land visa sådana möjligheter, att vi överhuvud taget kunna amortera dessa utgifter på ett litet antal år? Ja, därom kan ingen veta något, men skulle så illa vara, att förhållandena bleve sämre än vad vi för närvarande åtminstone våga hoppas, så blir det kommande riksdagars uppgift att något förlänga den tid, under vilken amorteringen skall ske.

Jag tror icke, att kammaren missförstår, om jag såsom en komplettering till de uppgifter angående främmande länders förhållanden, i detta stycke, som jag tidigare lämnat, senast vid fjolårets riksdag, ytterligare fogar några mycket korta uppgifter av samma art. I ett land, som är hårdare hemsökt av neutralitetens besvärigheter än vi, nämligen Holland, har statsskulden under kriget ökats med mera än en miljard kronor. Holland är ju ett land, vars invånarantal visserligen är större än vårt, men dock icke så överväldigande mycket större; det är ett land med vidsträckta och säkert också under normala förhållanden givande kolonier, men det är dock ett land, för vilket en dylik summa betyder oerhört mycket, och på grund av dessa ökade utgifter komma åtminstone på den närmast kommande generationen läggas mycket tunga bördor. Man har där börjat amortera en del av dessa kostnader, men man talar redan om, att amorteringen för vissa av ifrågavarande lån icke skulle kunna vara slut förrän år 1933. Jag skall icke trötta med många detaljer, men jag tror dock, att det kan vara av ett visst intresse att erfara detta. Jag vill tillägga, att enligt de uppgifter, som jag erhållit, uppgå för närvarande neutralitetsutgifterna i Holland till 200 miljoner floriner eller i svenskt mynt 300 miljoner kronor om året, och man väntar att ännu större utgifter skola bliva erforderliga. Man väntar sig ingen förbättring i läget, utan befarar tvärtom en försämring; man fruktar att neutralitetsutgifterna och andra kristidsutgifter skola uppgå till ett belopp av 25 miljoner floriner i månaden, d. v. s. 300 miljoner floriner för ett år, motsvarande 450 miljoner kronor.

I vårt grannland Danmark har man hittills, såsom vi veta, haft mycket besvärligt med sin neutralitetsvakt och, såsom förmodligen från annat håll här på regeringsbanken kommer att framhållas, har också den personliga bördan där varit mycket stor. Jag vill nu här

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

blott nämna ett enda ord om de kostnader, man där haft för neutralitetsvakten. För det löpande budgetåret ävensom för, såvitt jag vet, ett tidigare år har man i Danmark beräknat neutralitetsutgifterna till 60 miljoner kronor, d. v. s. till i runt tal ungefär samma summa som här hos oss, trots det att vi ha större folkmängd och ett större land att bevaka, och enligt den uppgift, som finansministern i Danmark lämnat till danska riksdagen, väntar han sig för kommande år en utgift av 100 miljoner kronor för nu ifrågasvarande ändamål.

Jag skulle nu naturligtvis lätt kunna för kammaren även i övrigt fullständiga de uppgifter, som jag tidigare lämnat i avseende å neutrala länders krigstidsutgifter, men jag antar, att kammaren skulle tröttna på att höra alla dessa uppgifter och sättet för utgifternas finansiering, vilket i de flesta fall inskränker sig till upptagande av lån, och jag förmodar, att kammaren hellre i annan form tar del av detta material och därav hämtar åtskilliga värdefulla och intressanta upplysningar om, hurusom besvärligheterna hos oss synas vara nästan undantagslöst mindre än i andra med oss jämförbara neutrala länder.

Nu ha här debatterats så många spörsmål, att jag fruktar, att jag icke kommer att kunna fullständigt svara på alla de frågor, som ställts till mig. Jag skall emellertid söka svara så gott jag förmår och vill då först med några korta ord beröra förskottspolitik. Riksdagen har själv funnit, att man icke kan helt och hållet stryka ett streck över det nuvarande systemet, utan att det kräves en utredning om, huru man skall kunna bringa reda i dessa förhållanden. Förskottsväsendet är icke något gott; det är en nödfallsutväg, som man måst tillgripa, och ingen skulle beklaga, om man en gång komme därhän, att man genom lämpliga anordningar kunde förhindra, att förskottsvägen i så stor utsträckning, som hittills varit absolut ofrånkomligt, behövde tillgripas.

Emellertid har den begärda utredningen igångsatts och jag vågar tro, att den därmed sysselsatta kommittén skall kunna framlägga sådana resultat av sina arbeten, som skola bringa oss ett gott stycke på väg mot en bättre ordning. Man har nu frågat: hur mycket utgöra egentligen förskotten under dessa krisår? Förra året nämnde jag en summa på 173 miljoner kronor, som herrarna torde påminna sig, och jag nämnde, att detta belopp innefattade utgifter för neutralitetsskyddet och för en del andra krigstidsändamål, därvid jag särskilt framhöll att livsmedelskommissionen fått till förfogande för finansiering av sina spannmålsuppköp ett belopp av 19 miljoner kronor. Herrarna torde säkert, de som hörde det eller som sedan tagit del av protokollet, påminna sig, att jag uttryckligen omnämnde dessa 19 miljoner kronor. Sedermera hava under år 1916 utgivits förskott på sammanlagt 106 miljoner kronor. Den summa jag i fjol nämnde var emellertid icke den, som utgjorde balansen vid årsskiftet, utan den var något mindre, icke 173 miljoner kronor utan 152 miljoner kronor (den siffra jag fick från statskontoret avsåg tydligen en annan, närliggande tidpunkt). Å andra si-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

dan hava under år 1916 — det vill jag särskilt fästa uppmärksamheten på — ersatts förskott med 69 miljoner kronor, och förskotten uppgå nu enligt uppgifter jag nyligen fått till 189 miljoner kronor. Dessa uppgifter lämnas med reservation för möjliga felaktigheter, enär uppgiften för 1916 endast stödjer sig på summariska, approximativa beräkningar. —

Jag vill också såsom svar på gjorda frågor nämna, att för livsmedelskommissionen och folkhushållningskommissionen ävensom i mindre utsträckning för övriga kommissioner ha förskott utgivits till följande belopp: för inköp av spannmål har livsmedelskommissionen erhållit sammanlagt 34 miljoner kronor; för inköp av fisk hava utgivits 1,195,000 kronor. Av kommissionen överlämnades hösten 1914 500,000 kronor såsom lån till Svenska lantmännens riksförbund. Beloppet är sedermera med ränta återbetalt och räntan bokförd under inkomsttitel »diverse inkomster». Kommissionen har vidare erhållit ett belopp av 600,000 kronor till sin vedbyrå.

Det gör en summa av omkring 36 1/2 miljoner kronor. Till folkhushållningskommissionen har lämnats 13 1/2 miljoner kronor och i anledning av framställning från statens understödskommission har för beslagtagande av åtskilliga varor utbetalts 500,000 kronor och slutligen till understödjande av medellösa arbetslösa belopp på något över 400,000 kronor. Det gör sammanlagt omkring 51 miljoner kronor, om jag nu räknat rätt. Härtill kommer i annan ordning anmälan till riksdagen att göras.

Det faller av sig självt, att förskottsväsendet medför olägenheter, och det vore ju väl, om man hade en annan utväg att under nuvarande förhållanden anlita. Men å andra sidan får det medgivas, att, huru svåra förhållandena än varit, ha dock förskotten så småningom delvis redan blivit täckta. Riksdagen har redan ersatt en del förskott och kommer utan tvivel ytterligare att vid detta möte ersätta en betydande del.

Jag skall nu tillåta mig att övergå till frågan om prisregleringen för industrien. Man har framhållit, att, under det att jordbruket blivit hårt belastat genom maximipris, genom kompensationsanordningar och andra åtgärder från statsmakternas sida, avseende att reglera tillgången för konsumtionen beträffande de viktigaste produkterna, någon motsvarighet icke finnes för andra näringar. Det är dock väl bekant för de flesta av kammarens ledamöter, att olika grenar av industrien redan varit föremål för reglering, och i den bok om Sveriges folkhushållning under kriget, vars andra del ligger på herrar ledamöters platser eller åtminstone utdelats, finnes en fullständig redogörelse för de olika anordningar, som på detta område hittills vidtagits. Emellertid är det en hel del andra planer, som delvis äro nära att realiseras och delvis icke hunnit så långt, men om jag får lov att i denna hastiga redogörelse medtaga allt, som är genomfört eller på väg att genomföras, så får jag ungefär följande uppställning.

Läder och skodon, för vilka artiklar märkes, att det en gång tidigare varit en reglering, att en ny sådan gjorts för läder, vilken

jag vågar hoppas skall åtföljas av ännu en för skodon. Och herrarna påminna sig att första regleringen för skodon avsåg ett högst betydligt antal grövre skodon av olika slag, som skulle ställas till förfogande till ett pris av 12 kronor paret för mansskodon. Vad de nu skola kosta vet jag icke, förmodligen bli de dyrare, men jag vill påminna om att vid motsvarande uppgörelse i Danmark, avseende ett långt mindre antal, bestämts ett pris av 18 kronor. Vidare bomullsgarn och bomullsvävnader, linolja, smörjoljor, tjära, terpenin, benfett, spaltning av fett (för ökande av tillgången på glycerin), gummi, hampa, tidningspapper, torvströ, hästskor och söm, byggnadsjärn och järntråd för emballage, lantbruksmaskiner, drittlar, smörfärg, ostfärg, superfosfat, svavelkis, karbid, kopparvitriol, zink, glödlampdelar, elektriska maskiner, allt varor, beträffande vilka åtgärder för att reglera pris eller tillgång hava vidtagits eller förberedas. Detta är en torr uppräkningslista, men om herrarna ha godheten att, i den mån det blir offentliggjort, taga del av vad som i dessa stycken förekommit, så tror jag, att herrarna skola få en god bild av den verksamhet, som pågått och fortfarande pågår på detta område, utvisande en mångfald varor såsom föremål för prisreglering, på det att konsumenterna icke må över hövan betungas. Men naturligtvis måste man även tillse att man icke överskrider den gräns, där ett hämmande av produktionen vidtager, och i första rummet sörja för, att varor finnas. Jag tror, att det skall lyckas att tillbörligen beakta båda de ifrågavarande synpunkterna.

Även här vore det frestande att fråga sig, hur långt man kommit i andra länder, men jag skall icke besvara den frågan därför, att jag medger, att den anmärkning, som gjorts, att dylika jämförelser äro haltande, är riktig. Vi leva i de olika länderna under så vitt skilda förhållanden, att vad som låter sig göra på ett håll icke alltid är genomförbart på ett annat. Det torde dock böra framhållas, att vid prisreglering för förädlade industriprodukter erbjuda sig mycket större svårigheter än då det gäller enhetliga massartiklar. I Norge har man ansett sig böra avstå från att reglera priserna på läder och skodon. Man har önskat göra det och sökt vidtaga åtgärder i sådant syfte, dock utan att komma till något resultat, och låtit därvid tillsvidare bero. I Holland har man satt maximipris på torv, samt på tvål, såpa och soda; något vidare har icke i prisreglerande syfte framkommit, så vitt av officiellt inhämtade upplysningar framgått. Och i Danmark har man nöjt sig med föga omfattande åtgärder, åtminstone icke omfattande en sådan massa olika ämnen som här, men det är möjligt, att man sökt compensationer på annat sätt. Säkert är att uppfattningen att vi här i landet stått stilla på detta område icke är riktig. Denna uppfattning behöver korrigeras, och även om jag medger, att vad som gjorts icke i alla fall är det bästa möjliga och att mycket borde ha gjorts och kunnat göras ytterligare, så skola herrarna dock erkänna, att bemödanden att hålla den stora prisstegringen inom rimliga gränser icke fattats, och jag kan försäkra, att de icke heller hädanefter skola komma att fattas.

Det är ännu en del frågor, som jag skall besvara. Först skall

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

jag be att få lämna ett svar med anledning av den av en ärad talare berörda otillräckligheten av de åtgärder, som i nykterhetsfrågan vidtagits. Beträffande denna fråga vill jag säga, att det knappast i något land, där man icke infört totalförbud, torde förekomma, att man gått gränsen så nära som vi gjort, och ingen kan väl påstå att icke de nuvarande restriktionerna, vilka delvis tillkommit på grund av den knapphet, som råder på de starkare rusdryckerna, nått en hög grad av effektivitet. Jag skulle kunna till ledning för ett bedömande nämna åtskilliga siffror, men jag avstår även därifrån, i förhoppning om att dessa siffror på annat sätt bliva tillgängliga, så att herrarna få se det material, som finnes i det avseendet. Resultatet visar en *oerhörd* nedgång i utminuterings, en betydande inskränkning i utskänkningen samt en avsevärd förbättring åtminstone på många håll i avseende å nykterhetstillståndet i landet och ekonomin.

En fråga av särskild vikt, som jag har att här något redogöra för, är frågan om de åtgärder, som riksdagen givit Kungl. Maj:t möjlighet att vidtaga beträffande tonnage samt om det resultat, vartill regeringen kommit genom att begagna sig av sålunda erhållna befogenheter. När man skall bedöma denna fråga, är det av synnerlig vikt, att man erinrar sig, att vi till stor del äro beroende av främmande tonnage. Vårt eget räcker icke till för vårt behov. Det får därtill icke glömmas, att när vi tillgodogöra oss vårt eget tonnage, ha vi att med en viss försiktighet begagna oss av det, som går i reguljär trafik på våra transoceanal linjer. I det avseendet har riksdagen givit anvisningar, som Kungl. Maj:t också följt.

Jag syftar på det uttalande, som riksdagen gjorde, då det gällde att giva Kungl. Maj:t rätt att utfärda förordning angående förbud mot varutransport med svenska fartyg mellan utländska hamnar. Då uttalade riksdagen:

»Vad vår linjetrafik, särskilt den transoceanal, angår, har, såsom av propositionen inhämtas, departementschefen visat sig beakta, att endast i trängande nödfall ingrepp i dess nationalekonomiskt så hoppgivande betydelsefulla verksamhet företages. Enligt riksdagen från kommerskollegium tillhandakommen uppgift, härrörde under år 1915 denna transoceanal trafiks bruttointäkter, i allt 38,007,000 kronor, till ej mindre än 41,93 % eller 15,937,177 kronor av fraktfart mellan utrikes hamnar.»

Riksdagen har själv anslutit sig till denna uppfattning, och därför är i viss mån en del av detta tonnage uteslutet, då det gäller att använda svenska fartyg för vår import under dyrtiden.

Jag vill nu i korthet säga, att enligt vad som meddelats från den kommission, som har hand om dessa frågor, så har en för kommissionens verksamhet vägledande princip varit att tillse, att tonnage i största möjliga utsträckning stode till förfogande för landets varuutbyte med utlandet, framför allt för import av spannmål, foderämnen, gödselmedel och kol. I följd härav har i stort sett det för olika trader och varor uppkomna behovet av tonnage varit bestämmande för kommissionens beslut om bifall till eller avslag å gjorda

framställningar om fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Enligt kommissionens uppfattning har den ifrågavarande lagstiftningen väl fyllt sitt ändamål att i möjligaste utsträckning söka tillförsäkra landets egen export och import erforderligt tonnage; och torde såsom ytterligare följd av det sätt, varpå kommissionen tillämpat samma lagstiftning, böra räknas det förhållandet, att de svenska fartygsfrakterna i vissa fall hindrats att stiga till den svindlande höjd, som på många håll i utlandet ägt rum. Så långt kommissionen.

Jag har vidare berett mig på att här i kammaren framlägga bevis för huru den lagstiftning, som regeringen fått att tillämpa, verkat prisreglerande och nedsättande på frakterna. Även här skulle väl kammaren tröttna, om jag nu meddelade vad som i detta avseende skett. Jag förmodar, att det kan bjudas tillfällen att senare under riksdagen lämna meddelanden av detta slag, som jag med hänsyn till den långa tid, som jag tagit kammarens uppmärksamhet i anspråk, nu nödgas hoppa över. Man kan emellertid tryggt säga, att beträffande denna angelägenhet är det största bekymret icke längre att skaffa tonnage och till rimligt pris, utan den stora avgörande svårigheten ligger för närvarande tyvärr, höll jag på att säga, på ett annat område. Nu är det så; att man kan icke utan ytterligt besvär få kol till fartygsdriften. Det huvudsakligen kolleverande landet har, som herrarna veta, vidtagit sådana åtgärder, som avse att intvinga så stor del av det neutrala tonnaget som möjligt i det nämnda landets egen tjänst. Följden har blivit, att vi kommit i sådana svårigheter, att en av regeringens viktigaste uppgifter blivit att söka sörja för koltillgång på sådana villkor, att icke vårt tonnage tvingas in i en farlig fraktfart och samtidigt undandrages trafiken på Sverige. Och jag vill icke underlåta att framhålla, att detta är icke endast en för oss besvärlig omständighet utan detsamma gäller andra neutrala länder. Det har gått så långt, att i vårt grannland Norge har landets förnämsta sjöfartsorgan direkt uppmanat redarne att, hellre än att gå in på det kollevererande landets hårda villkor, lägga upp sina fartyg. Så har också i viss utsträckning skett. Nu ha svårigheterna i Norge nått en sådan höjd, att, om man får tro tidningarna, är det endast några få procent av tonnaget, som numera återstå för tillgodoseende av landets egna behov.

Om jag nu i allra största korthet skulle lämna några uppgifter till svar på de övriga frågor, som ställts till mig, så skulle jag först vilja svara på den fråga, som herr Palmstierna gjorde: huru stor var kassafonden vid årsskiftet? Jag fattar denna fråga så, att herr Palmstierna menade: huru mycket finnes i kassafonden, sedan överskott å statsregleringen vederbörligen bokförts? Ja, om jag vetat det bestämt, så hade jag icke underlåtit att tillse att i statsverkspropositionen givits det svar, som herr Palmstierna önskade, och som jag förmodar regeringen varit skyldig att om möjligt lämna. Men tyvärr hade jag icke kunnat lämna annat än approximativa siffror, enär bokslutet först långt fram på detta år föreligger. Särskilt vill

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

jag nu påpeka en stor obekant faktor, som jag längre fram kommer till, därmed samtidigt besvarande en av den ärade talarens övriga frågor: huru stort är överskottet på fjolårets krigskonjunkturskatt? Som vi erinra oss, utgjorde kassafonden vid 1916 års slut 57,789,149 kronor 60 öre. Därifrån skola dragas de av riksdagen för täckande av neutralitetsutgifter, på sätt jag förut nämnt, anslagna medel eller 20,698,100 kronor. Och om jag frändrager dem, så skulle kassafonden ha haft en behållning av i runt tal 37,000,000 kronor. Men, som sagt, detta är icke den riktiga siffran, ty det tillkommer jämte inverkan av 1916 års statsreglering i övrigt ett överskott av krigskonjunkturskatten. Det är alldeles riktigt, som herr Palmstierna sade, att detta överskott går automatiskt in i kassafonden. Och det uttalande angående användningen av detta överskott, som återfinnes i statsverkspropositionen, förstår nog herr Palmstierna utan att jag behöver lämna någon ytterligare förklaring. Vid framläggandet av finansplanen blir det för övrigt tillfälle att närmare utveckla det ifrågavarande uttalandet, som herr Palmstierna fäst sig vid.

Nu frågas: huru ställer det sig med avseende på krigskonjunkturskatten? Man måste väl dock få veta något därom. Då vill jag säga, att brutto uppgår denna skatt för 1916, avseende 1915 års vinster, till omkring 60,000,000 för landsbygden och alla rikets städer utom Stockholm. För Stockholm räknar statskontoret med 10—15 miljoner kronor. Låt oss försiktigtvis räkna med det mindre beloppet. Alltså ha vi då ett bruttobelopp på 70 miljoner kronor. Härtill kommer skatten å 1914 års vinster eller 6 1/2 miljoner kronor. Sålunda tillsammans 76 1/2 miljoner. Härifrån avgår först och främst vad restitutionsvis kan behöva utgå på grund av klagomål hos kammarrätten och regeringsrätten — hur mycket vet jag icke. Men jag har vågat mig på den förmodan, att man efter dylika avdrag kunde stanna vid ett nettobelopp av minst 59 miljoner kronor. Varför just 59 miljoner? Jo, riksdagen har själv beräknat den ifrågavarande skattens avkastning till 9 miljoner kronor. Finge vi nu i stället 59 miljoner kronor, så bleve överskottet 50 miljoner kronor. För innevarande år ha vi beräknat denna krigskonjunkturskatt till 20 miljoner kronor. På grund av den oerhört starka och oväntade utvecklingen av affärslivet och på grund av de stora affärsvinsterna är det emellertid att förmoda, att krigskonjunkturskatten även för innevarande år kommer att lämna ett överskott, som jag, med all reservation för eventuella misstag, vill antaga skall bliva lika stort som det jag nyss har angivit såsom möjligt för år 1916. Skulle så bliva fallet, och man således vågar räkna även för 1917 med ett överskott av 50 miljoner kronor, så hade man 100 miljoner kronor, som, sedan de influtit i kassafonden, kunde användas, om riksdagen så skulle finna lämpligt, för täckande av neutralitetskostnader, en användning av dessa medel, som automatiskt skulle hava uppkommit, därest å budgeten för de ifrågavarande åren funnits ett förslagsanslag för bestridande av dessa kostnader. En sådan användning har den ur olika synpunkter beaktansvärda fördelen, att det löpande årets neutralitetsutgifter så långt som möjligt täckas av inkomster under

samma år och hindrar i anspråktagandet för nya utgifter av medel, som strängt taget redan äro förbrukade.

Jag vill till undvikande av missförstånd säga, att beträffande krigskonjunkturskatten är av riksdagen redan fastställt, huru den skall utgå. Om jag är riktigt underrättad, så sade herr Edén, att man icke vet, hur denna krigskonjunkturskatt skall läggas. Denna uppfattning är icke riktig, ty bestämmelserna i förordningen om krigskonjunkturskatt gälla ju enligt riksdagens beslut ända till dess att genom nådig kungörelse tillkännagivits, att krigstillståndet skall anses ha upphört.

Det är förmodligen nog med vad jag nu sagt. Men då mina anteckningar måhända icke äro fullständiga och jag på denna grund eller eljest kommit att uraktlåta att svara på alla framställda frågor, så torde kammaren få ursäktas, om jag i stället i ett senare anförande därest så skulle behövas återkommer för att lämna vidare besked. Så mycket vill jag dock ha sagt, och jag förmodar, att mina kamrater i kammaren icke misstycka det, att den anmärkta bristfälligheten i budgeten mera är beroende på förhållanden, som Kungl. Maj:t icke kunnat kontrollera än på vare sig brist på god vilja eller uraktlåtenhet att i tid vidtaga nödiga åtgärder. Jag skulle kunna som bevis härför framhålla en del saker, t. ex. krigstidshjälpen. Vi ha i tid vidtagit anordningar för att komma fram med ett acceptabelt förslag. Vi ha också fått gott stöd i löneregleringskommitténs arbete — därom är icke tvivel. Icke dess mindre är saken icke färdig så att propositionen redan nu kunnat framläggas för riksdagen. Det kommer att ske under den närmaste tiden, hoppas jag. Saken har icke i statsverkspropositionen kunnat upptagas i annan form än som skett, och det beror på kristidens ofrånkomliga följder. Om jag ginge igenom post för post, så skulle herrarna finna, att av alla de anmärkningar som framkommit står icke mycket kvar för den uppmärksamme granskaren, som vill taga hänsyn till huru förhållandena utvecklats sig och huru frågorna behandlats och över huvud *kunnat* behandlas hos Kungl. Maj:t.

Med den förklaringen, herr talman, slutar jag nu mitt anförande under anhållan, att kammaren ville välvilligt upptaga det Kungl. Maj:ts förslag, som skall innefatta såväl den fullständiga finansplanen som vad därmed sammanhänger och ägna det en sådan granskning som det förtjänar, oaktat vi på grund av förhållandena icke kunnat framlägga det i samband med statsverkspropositionen.

Herr Olofsson i Digernäs: Herr talman, mina herrar! De långa talen torde kanske nu vara slut. Jag skall åtminstone för min del lova att icke hålla på länge, men jag vill säga några ord.

Under sjunde huvudtiteln får man läsa bland annat, att till synnerligen hårt skattetyngda landskommuner begäres ett extra anslag av 600,000 kronor, i avvaktan på den proposition som kan vara riksdagen förelagd, sedan sakkunniga avlämnat förslag om provisoriska åtgärder härutinnan.

Jag skulle vilja för min del till herr finansministern kasta en

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

liten blomma för att han verkligen kommer igen med denna fråga. Den har förut varit föremål för riksdagens prövning, men den föll. När man märkte den kraft, med vilken herr finansministern nyss försvarade sig, kan det vara överflödigt att kasta några blommor, men jag vill bara säga, att det är icke en dag för tidigt, att den frågan kommer igen och att man försöker lätta tungan för de skattetyngda landskommunerna. Det blir värre och värre för vart år som går. En del kommuner ha genom befintliga naturliga förutsättningar, vattenkraft och annat, som bereder möjlighet för industriella anläggningar, det bättre kommunalt sett, medan däremot de kommuner, som icke ha dessa förutsättningar, bli värre och värre tyngda. Det uppstår sådana motsättningar, att man måste beklaga de kommuner, som helt och hållet sakna industri och därav följande förmåner.

Det var icke egentligen för att säga detta, jag begärde ordet, utan det gjorde jag för att tillmötesgå en önskan, som uttalades av Hans excellens herr statsministern på förmiddagen. Han ville att vi här litet var från landets olika delar skulle yttra oss om och komma med kritik över den livsmedelspolitik regeringen fört.

Ingen norrlänning har här uppträtt och sagt något i livsmedelsfrågan, och jag tänkte därför, att åtminstone någon norrlänning borde säga något i den frågan. Till att börja med vill jag då säga att det för mig åtminstone har tett sig bra underligt med hela denna livsmedelsfråga. Jag vill nästan säga, att allt där är en röra. Man kommer med förordningar, att så och så skall det ske med inventering och deklaration. Sedan komma blanketter, som man skall ifylla. När man fick dem, stod man verkligen bra rådvill. Atminstone blev jag rådvill, när jag inom parentes efter rubriken »mjöl» fann »även krossad eller gröpad vara». Är det då meningen, att man under rubriken mjöl skall taga med det gröpet, man har? Man kan vara i den situation, att man har litet mjöl, men mycket gröpe. Om detta gröpe består av blandsäd t. ex., vad skall det då egentligen tjäna till att taga upp vikten på detta gröpe? Det kan väl i alla händelser icke bli bröd av sådant mjöl. Ja, jag stod undrande och spörjande hur jag i den delen skulle förfara. Vederbörande i min hemort vände sig till vederbörande i Stockholm och begärde närmare upplysning, hur man skulle förfara, och man fick då det beskedet, att krossad vara behövde man rakt inte ta upp, den gick fri från deklaration.

Efter underrubriken »blandsäd» å blanketten finner man orden: »i vilken vete eller rag ingår». I den norrländska blandsäden ingår icke vete eller råg utan havre, korn och ärtor. Skall man då våga upp och deklarera blandsäden? Nej, enligt min mening. Men så kom det underrättelse att om i denna blandsäd ingick korn med över 75 % så skulle man deklarera. Skulle man då kanske räkna detta korn för sig och upptaga det i deklarationen under korn, eller hur skall man bete sig?

Det har kommit, som sagt, den ena ordern efter den andra på detta område, och man har verkligen stått villradig. Nu är

det så, att kornet skall deklareraras endast för Norrland med undantag av en del av Gävleborgs län. Det förefaller en norrlänning ganska underligt, att man skall nödgas väga upp och taga reda på det korn, som finnes i Norrland, men ej det korn, som finnes i södra Sverige. Kornet i Skåne är väl lika matnyttigt och bra till bröd som det i Norrland. Och varför kan man icke taga med havre, som är en sådan stor artikel? Det förefaller, som om folkhushållningskommissionen icke skulle ha reda på, att det verkligen går att baka bröd av havre. Angreparade havregryn är en ganska stor artikel, av denna går det att baka härligt bröd; men varför har icke den artikeln upptagits? Jag har stått spörjande.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag skall be att få anföra några siffror, som göra, att man undrande måste fråga: vad är meningen med allt detta? Enligt den senast tillgängliga statistiken (utdelad på våra banker för några dagar sedan) utgör skörden för hela riket år 1913 av korn 3,686,740 deciton och av havre 14,014,280 deciton. Vi finna här alltså en väsentligt större produktion av havre. Av samma statistik finna vi, att för Jämtland med ett utsäde av 15,871 deciton korn det 1913 blivit en skörd av 191,550 deciton. För Malmöhus län är samma år utsädet 61,187 deciton och skörden 893,720 deciton. Det var alltså mer än fyra och en halv gånger så stor skörd 1913 i Skåne som i Jämtland av korn, och samma förhållande lär nog fortfarande råda. Man har ju ingen nyare statistik, åtminstone har icke jag haft tillfälle se någon nyare än den här anförda, och jag förmodar att proportionen skall bli ungefär densamma även för följande år. I Gävleborgs län var kornproduktionen 169,120 deciton och i Gotlands län 305,720. Varför skall icke också det korn, som växer i de sydligare provinserna, kunna få utnyttjas till brödsäd i landet, då det verkligen är fråga om, att det är av behovet påkallat att taga reda på allt som finnes i den vägen?

Jag vill vidare säga, att jag för min del har tyckt, att det är en nästan orimlig apparat man satt igång. I våra trakter är det i allmänhet så, att sedan tröskningen på hösten är gjord, man säljer sitt överskott av korn. Vid den tid, då inventeringen skulle ske, funnos i stort sett icke många, som hade något överskott, utan man hade endast vad som var avsett för husbehov. Att då sätta i gång med en sådan vidlyftig apparat med deklarationer och inventering hos varenda småbonde tycker jag verkligen är för mycket. Man kunde ju hava satt en minimigräns för sådan deklaration och inventering. Där man hade mer än detta minimum, skulle man ha uppgivit överskottet, men jag tycker, som sagt, att det är för mycket, att alla innehavare av poster, icke större, än vad som åtgår för det egna behovet, skola behöva deklarerat.

Vidare vill jag säga, att det förefaller mig att man stadgat bra stränga böter för oss, stackars bönder, för den händelse vi skulle av misstag begå något fel i deklarationen. Jag skall be att få läsa upp § 4 i författningen angående reglering av brödsädsförbrukningen: »I den man Konungen icke medgiver undantag,

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

åligger en var innehavare av vete, råg eller korn, såväl tröskad som otröskad vara, samt mjöl, vid vars framställande använts vete, råg eller korn, ävensom hårt bröd, som tillverkats av dylikt mjöl, att lämna uppgift angående de förråd av nämnda varor, som hos honom förefunnos kl. 5 f. m. den 8 januari 1917. Uppgifterna skola senast den 15 januari 1917 eller inom den senare tid, som folkhushållningskommissionen kan ifråga om glest bebodda trakter av landet finna skäligt bestämma, inlämnas till ortsmyndighet, som i § 13 sägs, och skola avfattas å blanketter, vartill formulär fastställas av folkhushållningskommissionen och vilka av kommissionen tillställas ortsmyndigheterna för att de uppgiftspliktiga tillhållas.» — Om man nu icke skulle följa denna bestämmelse, vilket kunde inträffa med alla de tolkningar och olika uppfattningar man får ifråga om deklarationen så följer straff. Däröfver säges i § 14: »Den, vilken uraktlåter att fullgöra honom enligt § 4 åliggande uppgiftsskyldighet eller mot bättre vetande avgiver oriktig uppgift, straffes med böter från och med tio till och med tiotusen kronor eller med fängelse i högst 6 månader.» Jag tycker verkligen, att det är straffbestämmelser, som äro orimliga. Skall verkligen en bonde, som på något sätt begår en felaktighet vid uppgivandet av sin egen produktion av säd, hemfalla under så förfärliga bötesbestämmelser? Jag skall taga mig friheten uppläsa den kungliga förordningen om taxeringsmyndigheter och förtärandet vid taxering, § 20: »Har någon i deklaration eller annan uppgift eller upplysning, som av honom avgivits till ledning vid taxering, mot bättre vetande uteslutit eller till för lågt belopp upptagit inkomst eller förmögenhet, böte från och med tjugufem till och med ettusen kronor.» Det är då en bra skillnad på dessa bötesbestämmelser, och jag har icke kunnat förstå, hur man kunnat komma till sådana orimliga bötesbelopp. Det ser närapå ut, som vederbörande skulle försöka göra fiskalmat av oss stackars bönder. Det är vidare i den av mig först citerade förordningen bestämt, att av böterna $\frac{2}{3}$ skola tillfalla åklagaren. Detta gör naturligtvis, att åklagaren försöker på alla sätt komma åt oss och få anledning att få ut böter och förtjäna på denna affär. Jag må verkligen säga, att det är hårda saker.

Jag lovade att icke länge uppehålla kammaren, och jag vill nu bara till sist säga några få ord till vår krigsminister. Vi se av statsverkspropositionen, att det äskas många miljoner för försvaret. Man skall nu offra mycket pengar på det s. k. tunga artilleriet. Jag vill för min del säga, att nog skall det fram verkligt starka skäl, innan herr krigsmistern skall få mig att rösta för dessa anslag, om icke det villkoret uppfylls, att man avlastar åtskilligt av försvarsbudgeten, som nu är en sådan tunga. Kavalleriet har visat sig under kriget icke hava den betydelse, man först trodde det skulle ha. Försök avlasta något från kavalleriet. Om så sker, då kan det hända, att herr krigsmistern kan få mig att rösta för några miljoner till artilleriet, men icke gärna förr. Man skall, när det gäller dessa anslag, icke bara låta miljonerna rulla, utan

jag tror, att det är nödvändigt, att man här verkställer en revision och ser till, om man icke kan försöka skära bort det, som under kriget visat sig vara till bra liten nytta. (Om så sker, är det många, som gå med på att rösta för vissa punkter, men man får lov att skära bort på andra.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Det har icke väckt så liten oro på vissa håll dels bland näringsidkarnas representanter och dels bland folk i allmänhet, över det sätt, på vilket statens järnvägar för närvarande skötas, eller den trafikförmåga statens järnvägar presterar.

Tågen bli avsevärt försenade. På stationerna stå en massa vagnar och vänta på att vidare befordras. Det går icke alls att få fram den mängd av gods, som man vill få fram och har beräknat att få fram. Jag skall taga ett enda exempel för att visa, att det icke är bra, som det är. Det gick för en vecka sedan ett militärtåg till Norrland. Tiden för resan hade å tabellen utsatts till 39 timmar; tåget hade att göra 66 timmar. Det är — det måste herrarna medge — en oerhörd skillnad mellan 39 timmar och 66. Det var sålunda en försening av icke mindre än 27 timmar. Vägsträckan, som tåget skulle passera, var 106 mil. Tåget var ett extra militärtåg. Det hann sålunda icke mer än 1,6 mil i timmen — en fart, som en bonde presterar med sin häst. Men när sådant kan inträffa med ett extratåg, så måste man väl säga, att det är fel någonstans. Var det felet ligger kan man icke svara på. Det är en hel del förhållanden, som inverka, det är klart, såsom för tränga bangårdar, för få och för svaga maskiner, för dåligt bränsle och ytterligare en hel del. Kölden gör sitt till, man hör talas om bristande gummi-langar, brustna koppel, urspårningar, en hel del faktorer, som samverka; men det är en annan faktor, som man ej heller får blunda för, den nämligen, att personalen är för fåtalig och överansträngd under så oerhört frestande och ernerverande förhållanden, som nu råda vid statens järnvägar. När man vet, att personalen icke utökats utan minskats genom förhållanden, som vi alla känna till, när vi veta, att den personal, som går ifrån statens järnvägar, ersättes med annan av icke bästa kvalitet, måste man där se en orsak. Till följd av de avlöningar, som betalas, kan man icke få det folk, som man önskar. En god del av de förhållanden, som råda vid statens järnvägar, måste då tillskrivas den omständigheten, att det är brist på personal och att personalen är underbetald, med ett ord; statens järnvägar lida av svårigheter i personalhänseende. Det är ett faktum, som vi icke kunna komma ifrån, och som jag nu velat peka på.

Då jag icke kan finna annat, än att det ur näringslivets och ur den resande allmänhetens synpunkt är betänkligt, att det är, som det är, och då jag har den uppfattningen, att en längre tids fortsättande med det system, som råder, kommer att medföra måhända oberäkneliga faror, ity att det skulle vara ganska förklarligt, om det skedde något misstag, som medförde förlust av liv och lem, så

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kan jag icke annat än vid detta tillfälle, då riksdagen första gången står ansikte mot ansikte med regeringen, till civilministern framföra en bestämd förhoppning, att regeringen, då den snart framlägger en proposition med förslag om höjning av järnvägs-männens löner, måtte taga till förhöjningen så, att det verkligen blir en ordentlig ökning, så att det kan gå för sig att få duktigt folk till statens järnvägar. Jag har sålunda ingen annan önskan att framställa vid detta tillfälle än en varm och bestämd vädjan till civilministern att i detta fall göra allt vad göras kan för att påskynda den utredning, som pågår, och för att den proposition, som väntas, skall bli av verkligt ingripande betydelse i avlönings-hänseende.

Jag har begärt ordet för att beröra även ett par andra saker utom denna. Den förste talaren i dag talade om att regeringen alls icke ansåg det lämpligt att fråga riksdagen om den pluton-chefskurs, som anordnades förra året, och antydde, att denna kurs bestämts av Kungl. Maj:t några dagar efter det riksdagen åtskilt. Nej, det var icke så, det var precis samma dag, som riksdagens sista plenum. Den 14 juni samlades riksdagen för att fastställa statsregleringen, och den 14 juni utfärdade Kungl. Maj:t bestämmelser om plutonchefskurs. Om detta nu skedde på eftermiddagen, under det att kamrarna sammanträdde på förmiddagen, det vet jag icke, men det var i alla fall precis samma dag, som riksdagen hade sitt sista sammanträde. Alldeles säkert är, att icke var den där kursen så hastigt påkommen, att icke Kungl. Maj:t hade reda på den på förhand. Det har sagts mig, att åtminstone på några övningsplatser visste officerarna om denna kurs ganska långt förut och det har också sagts mig, att åtminstone på en lägerplats officerarna sade till beväringmännen: i sommar skall det bli pluton-chefskurs och det är alldeles säkert, att en hel del av er skall tagas ut till den kursen. Härav synes, att icke kom frågan så hastigt på som sagts av regeringen. Det är alldeles tydligt och klart, att här ville regeringen icke höra riksdagen, möjligen därför att den var rädd för att icke få sin begäran uppfylld. Jag är dock mera böjd för att tro, att detta var ett utslag av den militära anda, som vill göra sig så bred i vårt land, att man helst vill vara av med riksdagen.

I varje fall är det icke blott den parlamentariska sidan av saken, som upprört mig, utan även den rent humanitära sidan. Denna order om plutonchefskurs gick ut den 14 juni, och den bestämde, huru många som skulle tagas ut från varje regemente till olika platser, och det hette vidare, att de, som hade giltiga skäl att söka befrielse från kommenderingen till kursen, skulle inlämna sina ansökningar om befrielse till vederbörande regementschef före den 23 juni. Den 14 juni fattade Kungl. Maj:t sitt beslut. Innan detta blev bekantgjort och innan man hann underrätta dem, som skulle deltaga i kursen, var man nära den 20 juni och den 23 skulle vederbörande lämna in sina ansökningar. Nog måste dock var och en säga sig, att det är rent omänskligt att begära, att folk skall så

hastigt kunna hinna motivera sina ansökningar och skaffa alla de intyg, som äro nödvändiga, för att en sådan ansökning skall bifallas. Följden blev naturligtvis den, att en hel del av dem, som ämnade söka befrielse, icke hunno göra det.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Dessa ansökningar skulle sedan vara inne till arméfördelningscheferna den 26 juni, och omedelbart därefter skulle de sändas in till kommandoexpeditionen i Stockholm, där de skulle vara inne den 28 juni. Då sammanträdde i Stockholm en kommission, som skulle pröva ansökningarna om befrielse, och den fick skynda på med arbetet så fort som möjligt, ty den 10 juli skulle männen rycka in i ledet, och det är ju alldeles klart, att sedan kommissionen fattat sitt beslut, fick ansökningen gå till kommandoexpeditionen igen och därifrån vidare. — Om den gick till arméfördelningschefen eller om den gick direkt till regementet vet jag icke, men i alla fall skulle den till vederbörande regementschef och därifrån expedieras till sökanden. Under sådana förhållanden var det tydligen nödvändigt att skynda på. Kommittén bestod av fem ledamöter, men det hade kommit in omkring tre tusen ansökningar. Det fanns då naturligtvis ingen levande möjlighet för kommissionen att fullgöra sitt granskningsarbete gemensamt — och detta vet jag därför att jag var ledamot av kommissionen — utan det måste gå till så, att vi delade upp arbetet, så att varje ledamot fick ett antal ansökningar att behandla tillsammans med en sekreterare. Kollegialt kunde det icke gå. Vi försökte en dag och funno, att om vi skulle fortsätta på det sättet, hade vi måst arbeta intensivt bortåt 20 dagar, och vi hade blott 10 dagar på oss. När prövningen skulle ske på det sättet, förstär var och en, att många misstag gjorts. Det har klagats i tidningspressen över att så skett och det naturligtvis med rätta. Kommissionen är viss om att ha gjort sitt bästa, men när det var så snävt tilltaget med tiden, att kommissionen icke kunde ordentligt behandla ansökningarna om befrielse, så måste det bli, som det blev.

Nog får man väl ändock säga, att när man skall taga ut folk till en sådan extra tjänstgöring, som icke alla behöva underkasta sig, så borde de utkallade få tid att göra sig i ordning för tjänstgöringen och icke ryckas ifrån hus och hem och från sitt dagliga arbete precis som en, som gjort något straffvärt och som polisen kommer och hämtar. Och vilka togos ut? Jo, människor i alla samhällsklasser. Det var rent upprörande att icke kunna befria en del som ansökt, särskilt var detta förhållandet med vissa småbönder, som sökte befrielse men som icke kunde få sådan. De hade hustrur och barn och togos ut just när skörden stod för dörren. Nog förstär man, huru en sådan bonde måste anstränga sig för att skaffa någon hjälp. Hustrun måste vara hemma med ett eller två små barn och skörden fick vänta. Upprepade sådana fall förekommo, men dessa män kunde icke befrias utan måste ut.

Jag skall också säga en annan sak. När man sitter i en sådan kommission, får man se, var fosterlandskärleken egentligen sitter. Där kommo in ansökningar om befrielse från miljonärssöner, vilkas

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

pappor varit de främsta att agitera för försvaret, och flera av dessa ansökningar saknade bärande motivering eller också var motiveringen så genomskinlig, att man tydligen såg deras önskan att få slippa. Jag vet icke ett enda fall, då kommissionen gick med på något sådant, men man såg tendensen i alla fall. Det är icke alltid så att de, som skrika mest om fosterlandskärlek, också äro starkast däri.

Jag har icke kunnat uraktlåta att påtala detta förhållande med plutonchefskurserna icke blott ur parlamentarisk synpunkt utan också ur rent humanitära synpunkter. Det har hörts bittra klagomål över dessa förhållanden, och de klagomålen ha varit fullständigt befogade.

Sedan skall jag be att få säga några ord om neutralitetsvakten. Det har sagts av flera talare klandrande ord om denna, men jag tror, att regeringen behöver höra flera. Det talades i fjol under remissdebatten om denna neutralitetsvakt, det talades ett par gånger till under riksdagen, och det lämnades löfte under hand, att det skulle bli bättre. Det drogs in en del, medan riksdagen var samlad här, men när riksdagen rest hem, tog man ut dem igen. Jag får för min del säga, att detta är ett rent gyckel med riksdagen och svenska folket. Här ha nu offrats 200 miljoner, och under tiden går folk och svälter, hustrur och barn lida nöd, lida brist på bröd, brist på skor och kläder, och så skola vi offra pengar för denna, åtminstone efter mitt sätt att se, väsentligen onyttiga sak. Kan herr krigsministern för mig förklara följande fall: vid en järnväg i västra Sverige går det 80 eller 90 man och bevakar en bro, och vid *samma järnväg* en halv mil längre västerut är det en annan bro, som är både hög och besvärlig, och där går ingen enda man. Förklara, varför det skall gå 80 eller 90 man på det ena stället och på det andra ingen enda.

Det finnes flera sådana fall. Det går minst ett kompani vid Riksgränsen. Jag skall icke nämna något mer namn på bevakningsplatser, då dessa böra hemlighållas, men det är ju bekant över hela landet, att det finnes bevakning vid Riksgränsen, och därför anser jag mig kunna nämna detta.

På norska sidan är det bevakning och på svenska sidan lika så. Det är ett stationshus där uppe, som skall bevakas. Så kommer det möjligen en ren gående över fältet eller en fågel kommer flygande, eller kanhända att det kommer en varg, det är alltsammans. I alla fall skola svenskarna gå där och titta på norrmännen och norrmännen på svenskarna. Nu ha ju Sveriges och Norges regeringar samarbetat för att få till stånd fred mellan de krigförande länderna. Skulle man då icke kunna komma överens och låta norrmännen vara hemma och sköta sina kor och hästar och låta svenskarna sköta sina egna angelägenheter? Nog tycker jag, att det är löjligt, att där uppe i vildmarken två brödrafolks söner skola slita ont i snö och 30 å 40 graders köld, under det regeringarna söka stifta fred ute i världen.

Jag vill icke nämna flera fall, men om det är så, att herr

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

statsrådet önskar få saken ytterligare belyst, kan jag lämna meddelanden härom enskilt eller offentligt. Jag kunde tala om, hurusom i Västmanland och Värmland männen gå och titta på broar, som man icke förstår, att de behöva bevaka. Under tiden ha deras familjer det besvärligt hemma. Jag har en granne, som är mobiliserad, han har hustru och sju små barn. Han skulle resa till Norrland och titta på renar och vargar och jag vet icke allt vad, men åtminstone var det icke några främmande människor, som ville Sverige något ont. Samtidigt fingo hans hustru och barn där hemma svälta. Det understöd, som lämnas av staten, är i sådana fall ingenting i jämförelse med vad som behövs, och kommunen får därför träda emellan. Sådana fall finnes det legio: det är sjukdom och nöd, människorna få slita ont alldeles förskräckligt, och varför? Ja, icke vet jag, men det skulle vara mycket intressant, om herr statsrådet kunde klara ut för Sveriges folk, varför dessa inkallelser ske.

Jag skulle vilja säga en sak till, innan jag går ifrån detta ämne, och det är, hurudan behandlingen av manskapet är på en del platser. Jag skall emellertid icke taga upp det nu utan i annat sammanhang, men det skall icke bli glömt.

I alla fall har neutralitetsvakten kostat 200 milj. kronor. Och det kan icke gå i mig eller andra civila, att det varit nödvändigt. Men under tiden kan man icke göra något verkligt för att hjälpa nöden och lidandena i landet. Nu säges, att det skall anslås 24 miljoner för det ändamålet, men det skall bli intressant att se, när fördelningen av dessa pengar skall ske, om de fattige få någonting. Det blir väl så, att största delen går till andra håll än direkt till de fattigaste samhällsklasserna för att skaffa dem billig mat och billiga kläder. Under tiden, medan det råder svält och nöd, pågår ett ohejdat jobberi. Här förtjänar folk pengar på vis-a affärer alldeles oerhört. I den grå boken upplyses, att ensamt bankernas balans med utlandet förbättrats sedan kriget med 343 milj. Visst är det bra, vi bli ekonomiskt starka och rika, men vilka ha fått gott av dessa miljoner? Jag har sett efter i vår by bland gruvarbetare, järnarbetare och småbönder, men de äro lika fattiga, ja, fattigare än förut. När kriget bröt ut, hade de ett par hela skor var och en, men knappast nu, och sina kläder ha de slitit ut. Vilka ha fått dessa 343 miljoner? Icke de små i samhället, så mycket är alldeles säkert. När man går till järnbruken, finner man, att de icke betala sina arbetare mera än förut. De ha bara givit dem litet dyrtidshjälp såsom gåva. Men brukspatronerna bli förmögna. De, som förut förtjänade 200,000 kronor, ha nu en årsvinst av 1 miljon eller mera, som de kunna lägga på kistbotten. Detta är ett förhållande i samhället, som vi måste vara eniga om är en sjukdom, det är en pestböld helt enkelt. Här skall det genom mobiliseringen göras de yttersta ansträngningar, som gå ut över de fattiga, men de rikedomar, som samlas, gå till en annan grupp, till dem, som icke behöva kännas vid några påfrestningar. Nog måste det peka hän i riktning mot

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ett bättre samhällsskick, nog får man säga, att den kapitalistiska regimen är ruten och bör avlösas. Den tid, som skall komma, måste vara bättre, då jordens och gruvornas rikedomar icke böra tillfalla ensamt brukspatronerna, utan att även de fattiga arbetarna få ordentliga kläder och skor.

Jag har icke kunnat uraktlåta att peka på detta, då vi samlas för första gången inför regeringen, och jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att vad jag här sagt åtminstone i någon mån måtte påverka regeringen att påbjuda en inskränkning, en väsentlig och snabb inskränkning, särskilt beträffande inkallelserna vid hären.

Chefen för lantförsvarsdepartementet, herr statsrådet Mörcke: Herr talman, mina herrar! Under dagens debatt har från flera talare riktats skarpt klander mot den ökning, som den nu föreliggande fjärde huvudtiteln förete. Denna stegring utgör, om man lägger tillsammans ökningarna å de ordinarie och extra anslagen, 20 milj. kronor. Dock måste jag genast säga, att den allra största delen av denna stora summa faller på dyrtiden, som naturligtvis måste i hög grad drabba arméns olika anslag lika väl som den drabbar oss alla. Detta har också av flera talare framhållits, och något klander mot de anslagsförhöjningar, som uppkommit på grund av dyrtiden, har heller icke framkommit.

Det är emellertid även en annan omständighet, som föranlett budgetsökningen och som icke har blivit vidrörd. Riksdagen beslöt nämligen förra året, att de medel, som erfordras för arméns byggnader, icke som hittills skulle beräknas utgå av medel, som influtit från försålda tomter, utan skulle tagas upp på extra anslag. Detta har vallat en ökning, som uppgått till nära 6 milj. kronor av de förut nämnda 20.

Men det är sant, att den ökning, som uppstått på fjärde huvudtiteln, icke uteslutande är beroende på dyrtiden eller på denna omständighet, att byggnaderna lagts på extra anslag. Det finns ändå ökning på andra områden. En föregående talare har gått in på detaljer härvidlag och vidrört de särskilda anslag, som sålunda blivit höjda. Jag skall här i korthet bemöta honom i vad han anmärkt.

Den första punkt, som han riktade sig mot, var att anslaget för departementet ökats med 50,000 kronor. Detta är emellertid beroende på en lönereglering, som är avsedd att ske inom hela Kungl. Maj:ts kansli och icke endast beträffande lantförsvarsdepartementet. Det är sålunda en sak, som man icke kunde förutse, när 1914 års härordning kom till, att det skulle anses nödvändigt att göra en sådan lönereglering.

En annan anmärkning gällde arméförvaltningen. Här finna vi också en rätt betydande ökning. Arbetet har de senaste åren tagit en sådan omfattning inom arméförvaltningen, att man fått sätta in extra biträden i massa. Den ökning, som nu är upptagen

i budgeten, avser att förskaffa dessa — mestadels kvinnor — en mera stadgad ställning. *Remiss av statsverkspropositionen.*

Nästa post, som vidrördes, var den för ridskolan. Det är så, att föregående riksdag beslöt på grund av en proposition från jordbruksdepartementet, att hingstdepån i Strömsholm skulle flyttas till Ottenby. I denna proposition tillkännagavs, att det icke kunde ske utan en ökning på lantförsvarsdepartementet. När ridskolan å Strömsholm blev av med hingstarna, måste det anskaffas andra hästar där, för att ridundervisningen skulle kunna bedrivas. Propositionen blev av riksdagen godkänd, och i och med detta får man väl anse, att riksdagen skulle i framtiden underkasta sig att ge ridskolan ökat anslag. Det förvånar mig därför, att den ärade talaren gjort denna anmärkning nu, ty, som vi veta, har någon förflyttning till Ottenby icke kommit till stånd, och icke heller har i den nu föreliggande propositionen, avseende 1918 års budget, blivit upptagen någon ökning av anslaget till ridskolan, utan detta anslag är oförändrat.

Sedan kommer jag till en annan post, den som rör skjutskolan. Under många år har frågan om skjutskolans omorganisation stått på dagordningen. Det har ansetts nödvändigt att utvidga den samt att anskaffa flera bostäder och även mera mark. Denna fråga var dock, när 1914 års härordning förelåg, ännu icke fullt utredd och kunde därför icke gå in i 1914 års härordningsförslag. Sedan dess har ett fullständigt förslag i ämnet inkommit från inspektören för infanteriet, som anställt en jämförelse mellan flera platser för att utröna, vilken skulle bäst passa för skjutskolans förläggning. Han har kommit till det resultat, att Rosersberg, där skjutskolan nu är förlagd, icke allenast är den billigaste utan även ur utbildningssynpunkt den fördelaktigaste platsen. Men trots att denna plats är billigast, erfordras ändå avsevärda medel för ändamålet. Det är icke mindre än över 1 miljon kronor, som erfordras härför, och vidare skulle man få inköpa Rosersbergs slott. Nu har man emellertid icke ansett, att ett så betydande krav borde framställas, varför man i stället sökt ordna frågan så, att man begärt 200,000 kronor för att få till stånd de byggnader, som äro nödvändiga för den personal, som skall vara förlagd där. Härigenom skulle icke slottet på något vis behöva tagas i anspråk, och man har icke ansett sig nu böra göra något markinköp. Men i och med detta arrangemang har man kunnat ordna förhållandena vid skjutskolan för flera år framåt, så att denna skall kunna fungera.

I samband med frågan om skjutskolan framställdes anmärkning mot, att Kungl. Maj:t icke i årets proposition upptagit av inspektören för infanteriet föreslagna kurser för underofficerare. Ja, detta har skett uteslutande därför, att 1914 års härordning icke upptog sådana kurser och att man nu icke kunnat göra det, innan bostadsfrågan blivit ordnad. Framdeles kan det befinnas lämpligt att anordna dylika kurser, men ännu så länge äro bygg-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

naderna otillräckliga, för att man där skall kunna förlägga det antal officerare, som måste utbildas.

I samband med denna fråga om underofficerarnas utbildning vill jag upptaga till svaromål en annan sak, som framhållits av en ärad talare. Det är den frågan, vilken sakkunnige blivit tillsatta för att utreda, nämligen i vad mån underofficerare skulle kunna beföras till officerare. Den ärade talaren har framhållit, att denna fråga skulle förhalats. Härmed förhåller det sig så, att det är ganska klart, att om någonsin beföring av underofficerare till officerare skall kunna äga rum, är det under krigstid i ett krigförande land, där ju avgången är synnerligen stor. Därför har man ansett sig böra studera denna fråga under det pågående kriget, innan man fattar definitivt beslut. Det har gjorts sådana undersökningar i olika länder, och framför allt har ordföranden för de sakkunnige varit utsänd till Tyskland för att särskilt studera denna fråga.

En ärad talare har i förmiddags talat om trupptransporterna till Norrland, där det skulle förekommit ett lika sorgligt förhållande som för ett par år sedan, att truppen frusit, när den färdats i en kall fuka, och att det dröjt synnerligen länge mellan de måltider, som bestått truppen. En annan talare har också vidrört denna sak. Vad beträffar den omständigheten, att truppen åkt i kalla järnvägsvagnar, är något sådant fall mig icke bekant. Jag har frågat en hel del regementschefer, som denna vinter haft folk att transportera, om sådana svårigheter visat sig som för två år sedan, då det hände, att folk slet ont under transporterna i kölden. De ha samtliga svarat mig, att så icke varit fallet, men däremot, att det varit ofantligt långa uppehåll mellan måltiderna, och detta har givetvis varit förorsakat av upprepade tågförseningar. Det är klart, att intendenturen knappast kan vara ansvarig här för. Den har anordnat en måltid på en station med upplag för så och så många, men så kommer tåget mycket för sent, och det är klart, att anordnandet av dessa måltider icke i hast kan ändras om. Jag tror sålunda, att man i detta fall icke kan ge truppförbandscheferna någon skuld.

Jag kommer så till sist till dessa neutralitetsinkallelser, som från många håll ha klandrats. Man har sagt, att det kallats in onödigt mycket folk och att det bevakats broar, som inte behövde bevakas, under det att andra lämnats obevakade etc. Jag känner inte till detta fall, som den siste ärade talaren framhöll, men jag är nästan övertygad om, att den bro, där bevakning finnes, är av strategisk betydelse för trupptransporter, som kunna komma i fråga, då den andra bron, som han talade om, däremot icke har någon sådan betydelse. Jag kan emellertid inte gå in på några siffror här och ange, i vad mån man kan minska neutralitetsinkallelserna, men jag vill förneka, att, som den ärade talaren sade, man vid förra riksdagens slut omedelbart gick över till ett annat system än det utlovade. Så har icke skett.

Om jag sålunda egentligen inte kan gå in på några siffror

rörande denna neutralitetsvakt, vill jag emellertid framhålla, att andra neutrala länder i detta avseende varit vida mer betungade än vi. Jag har gjort undersökningar i detta fall. Herrarna ha nyss under finansministerns anförande hört siffror från Holland och Danmark, varav man finner, att dessa länder ha lidit mer än vi av denna nödvändighetsåtgärd.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag anser mig icke kunna nämna, vilka siffror som neutralitetsvakten i dess länder uppgått till, men så mycket kan jag säga, att undersökningarna ha givit vid handen, att medan man i Norge proportionsvis, i förhållande till landets storlek, har mindre folk inne än här, har man i Danmark däremot mera folk på benen, än vi ha för vår neutralitetsvakt, trots att landet är mycket mindre. I Holland har hela armén varit mobiliserad under hela kriget, och i Schweiz har särskilt på sista tiden neutralitetsvakten förstärkts ofantligt.

I samband med klandret mot neutralitetsvakten har det även framhållits, att inkallelserna skulle ha skett mycket brutalt och med mycken hårdhet. Jag vill inte förneka, att i vissa fall så skett. Omständigheterna ha varit sådana, att man fått utredningen färdig i sista stund, och man har på grund av denna utredning måst fatta beslut omedelbart att just till den och den dagen göra en inkallelse. Så har det varit med de plutonchefskurser, som anordnades i somras. Man fick utredningen i sista stund, och det var nödvändigt att kalla in under den tid, då det fanns mest befäl till hands för övningarna. Det är intet tvivel underkastat, att det därför kommit att bli en viss brutalitet förenad med denna inkallelse. Men jag vågar påstå, att man under senaste tiden försökt att ordna det på annat sätt. Om herrarna, som klandrat detta, studerat de senast utfärdade bestämmelserna, skulle ni ha funnit, att när man gjorde de sista inkallelserna för neutralitetsvakten, bestämde man även, vilken klass som skulle inkallas nästa gång, och man tillät byte mellan dessa klasser för att göra det så passande, som det kunde bli för individerna.

Vidare har man under nuvarande neutralitetsinkallelsetid tillgripit ett medel, som just förordats här på förmiddagen, nämligen att i viss skala hempermittera folk med färdighållningsorder att genast vara beredda att komma till den plats, dit de varit inkallade.

På grund av vad jag nu meddelat, kan jag försäkra herrarna, att åt de nu inkallade klasserna är tjänstledighet beviljad i vida större utsträckning än förut, och därför är det litet hårt att just nu beskyllos för brutalitet.

Herr Vennerström: Jag har tagit till orda i denna debatt huvudsakligen som talesman för en valkrets, som inom sig hyser ett större antal skogsarbetare än någon annan svensk valkrets. När jag reste hit ned till riksdagen, blev jag både vid personliga samtal och även på möten med hundratals skogsarbetare direkt ombedd att till regeringen framföra deras syn på särskilt bröd-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ransoneringen och det starka bekymmer, som vilar över hundra-tusentals av Norrlands bebyggare i denna stund.

Nu har visserligen herr statsrådet och chefen för jordbruks-departementet varit vänlig att avge ett löfte, att han skall göra vad på honom ankommer för att låta ransoneringen ifråga om bröd bli större än den, som nu gäller, så att skogsarbetarna skulle få något så när den ranson, som de själva anse vara absolut oundgänglig. Jag vill gärna taga fasta på detta ministrerns löfte, men på grund av vad som står i dagens tidningar, känner jag mig i alla fall förpliktad att ytterligare understryka de krav, som komma från Norrlands skogsarbetare och som för deras vidkommande äro absolut ofrånkomliga. Det står i dagens tidningar ett litet telegram om att avverkningen i vissa delar av Västerbotten redan blivit inställd, och det står ett annat telegram om att folk-hushållningskommissionen på en begäran om utökning av ransonen till 500 gram har svarat med ett telegrafiskt nej. När saken ligger på sådant sätt, ligger den fullständigt olidligt för Norrlands skogsarbetare, och det måste komma en rättelse till stånd, för så vitt icke avverkningarnas inställande rent av automatiskt skall komma att sträcka sig vidare och vidare och omfatta icke bara vissa delar av Västerbotten utan praktiskt taget hela Norrlands skogsarbetarefolk.

Om vi gå till den rent personliga erfarenheten, så säger var och en, som har den minsta aning om det liv, som lever — och det är ett tungt liv — uppe i Norrlands skogar, att den ranson på fyrahundra gram, som är det högsta, som folkhushållningskommissionen vill medge, är absolut för liten och att särskilt en ransonering på 250 gram är fullkomligt omöjlig. Den räcker bara till ett enda ordentligt mål, sådant som en verklig norrländsk skogsarbetare behöver. Går man till den personliga erfarenheten, säger den nämligen, att en norrländsk skogsarbetare dagligen behöver cirka 800 å 900 gram minst. Han måste arbeta ute i den kalla luften, kanhända arbeta i 25 å 30 graders kyla, och ändå så, att svetten ångar, ett hårt och tungt arbete med olidligt ensidig mat-sedel, i vanliga fall bara fläsk och dessutom mjölföda och ingen-ting annat, och därtill kräves oundgängligen större ransonering ifråga om mjöl och de olika födoämnen, som kunna av mjöl beredas. Vi veta, att en norrländsk skogsarbetare, som jag nyss er-inrade, vanligen lever på fläsk och mjöl. Han steker sig till fru-kost, middag och kväll s. k. kolbullar, rör till dem av mjöl och vatten och litet flott och äter sitt fläsk därtill, och för en enda sådan där kolbulle, räckande till ett enda ordentligt mål mat, be-räknar en norrländsk skogsarbetare vanligen 250 å 300 gram mjöl. När den personliga erfarenheten är sådan, tror jag inte, att det räcker, som herr statsrådet gjorde, en smula krypa bakom konun-gens befallningshavande i Västerbottens län. Visserligen har lands-hövdingen där nu en synnerligen bred och stark rygg, men jag tror ändå, att den icke räcker till för att betäcka den ohållbara position, som en ransonering av 400 eller 500 gram mjöl per dag

ändå utgör. Ty jag är viss om att landshövdingen i Västerbottens län i detta fall icke har funnit det verkliga behovet, utan såsom parlamentariker har han tagit hänsyn till vad han ansåg det vara möjligt att åstadkomma ifråga om medgivande från regeringens sida, och det verkliga behovet har sålunda i detta fall icke kommit till synes.

Nu sades av herr jordbruksministern, att arbetsförtjänsterna däruppe äro synnerligen goda och att skogsarbetarna kunna köpa sig andra livsmedel. Jag skulle därvidlag vilja säga, att man nog gott »kan säga tulipanaros, men var så vänlig och gör den». Visserligen kan det hända, att avlöningen är större, men då man inte får någon mat, eftersom sådan icke är tillgänglig, då räcker det icke att hänvisa till de högre inkomsterna. Och maten måste ju komma till, för såvitt man skall kunna förtjäna de där stora pengarna, som vinka i skogarna.

Nu har också talats om, att hushållsräkningarna och hushållsböckerna skulle ha visat, att den nu gällande ransoneringsen skulle vara fullt tillräcklig. Jag kan nämna, att även min egen familj har under ett år fört en sådan där hushållsbok på uppdrag av socialstyrelsen. Jag är visserligen representant i riksdagen för norrländska skogsarbetare, men jag vill bestämt säga ifrån, att den mjölranson, som räcker för mig per dag, i varje fall icke är representativ för vad de norrländska skogsarbetarna inom min valkrets behöva.

Jag vill i detta fall hänvisa till de utredningar, som redan äro verkställda, och nästan på kornet sammanfalla dessa rent opartiska undersökningar med de resultat, till vilka den rent personliga erfarenheten har kommit. Jag vill hänvisa till en utredning, igångsatt åren 1893—1899 av en doktor Englund i Backe inom min valkrets. Den är bearbetad av den kände näringsfysiologen professor Tigerstedt och publicerad i Hygiæa 1900, där den står att läsa, tillgänglig för vem som vill ha kännedom därom. Doktor Englund har undersökt näringsbehovet för ett hundratal norrländska skogsarbetare. Han indelar dem i fem grupper efter olika arbetsintensitet, efter olika kroppsstorlek och litet av varje, och han har fått följande resultat: Den första gruppen använder per dag, enligt folkhushållningskommissionens reduceringsregler, 694 gram mjöl, den andra 729 gram, den tredje 881 gram, den fjärde 1 089 gram och den femte 1 082 gram mjöl. Vi se alltså, att de tre första grupperna ligga väsentligt under 1 000 gram, medan däremot de två högsta överstiga 1 kg. per dag. Den lägsta gruppen går i alla fall ändå cirka 300 gram över den maximikvantitet, som kommissionen och regeringen äro villiga att medge, och vi se också, att genomsnittet, cirka 895 gram per dag, är ungefär dubbla den kvantitet som kommissionen och regeringen för sin del anse sig kunna bevilja.

Nu kan det hända någon säger: de där siffrorna gälla förhållandena 15, 16 år tillbaka, de gälla icke dagens levande liv. Men då vill jag gent emot detta säga, att om icke regeringen och folk-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

hushållningskommissionen ha haft någon skyldighet att känna de där siffrorna, borde de dock haft skyldighet att taga reda på den utredning, som föreligger, i dagarna ingiven till regeringen, om de norrländska skogs- och flottningsarbetarnas bostads- och levnadsvillkor. Enligt denna utredning har jägmästare Öfverholm i Gävleborgs län undersökt förbrukningen av olika näringsämnen för ungefär 100 dagar, ett ganska rikt material, som även detta sammanfaller synnerligen nära med det resultat, till vilket den föregående av mig nämnda utredningen har kommit. Man finner av denna utredning, att dessa skogsarbetare hade använt på 100 dagar 30.1 kg. mjöl, 2.4 kg. gryn och hårt bröd till en mjölkquantitet av 21.5 kg. per man. Kvantiteten mjukt bröd är icke uppgiven, men av värdet att döma går den till ungefär 25 kg. under 100 dagar. Slutsumman stannar vid 79 kilogram under 100 dagar. Det gör 790 gram för dag eller i runt tal ungefär 800 gram per dag. Vi se alltså, att även detta resultat siktar ungefär dubbelt högre än den mjölkquantitet, som folkhushållningskommissionen och regeringen ha medgivit. Nu vill jag dessutom tillägga, att dessa undersökningar gällde normala förhållanden med normal tillgång på övriga livsmedel. Sedan har kriget kommit med abnorma förhållanden. Man får icke längre margarin däruppe, icke heller nog smör, man får ej tillräckligt med fläsk på vissa ställen, man får nöja sig med en fjärdedel av den sockerranson, man förut var van vid, alltså en minskning av övriga födoämnen med nödtvungen höjning av det födoämne, som jämte fläsket är det väsentliga, nämligen mjöl.

Vi se av detta, hur utredningen från 1899, hur utredningen från 1913 helt överensstämmer med den personliga erfarenheten, och huru man stannat vid en ökning på åtminstone dubbla summan av den maximikvantitet av mjöl, som regeringen och folkhushållningskommissionen kommit till.

Nu kan man ju ställa frågan till sist så: ja, men om icke spannmål finnes, vad skall man i ett sådant fall göra? Finnes ingen spannmål, då har nöden ingen lag, men finnes det spannmål, då *måste* denna spannmål fram, för så vitt icke regeringen verkligen vill på fullt allvar stadga sådana villkor, att arbetarna, icke av trilska, men av fysiskt nödtvång måste nedlägga arbetet inom Norrlands skogar. Så står saken på fullt allvar, det är det bleka, nakna allvaret. Man har kommit till ungefär samma kris som vid krigets början, när budskapet kom, att Tyskland tänkte stoppa trävarorna, med den följden, att misstämning, missmod, mörk förtvivlan grep synnerligen djupt ned i befolkningen inom Norrlands djupa skogar, inom dess fattiga, eländiga timmerkojor. Nu kommer hotet icke utifrån. Det kommer från regeringen själv. Arbetet måste nedläggas till skada för Norrlands arbetare, cirka 150 000 man, till skada för Sveriges industri och till skada för hela landet. Det beror på regeringen i detta fall att skapa sådana villkor, att arbetet kan bedrivas med den forcerade fart, som är nöd-

vändig, om tillverkningen skall kunna av arbetarna och industrien drivas, som avsikten från början är.

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.*

Herr Molin i Dombäcksmark: Herr talman! Det har sagts, att den nuvarande regeringen gett sig ut för att vara en målsman företrädesvis för de s. k. fria näringarna och en regering, som i omsorg för industriens bestånd försummat att tänka på livsmedelsfrågan, en regering, som i jobberi och export sett en källa till landets utveckling och förkovran. Jag vill med ett par exempel påvisa, att regeringen *även*, då det gällt att skydda industrien, enkannerligen trävaruindustrien i Norrland, bragt det därhän, att även den argaste vänsterman på trävaruindustriens vägnar måste reagera. Det är kanhända en allmänt inrotad uppfattning, att allt vad vänster heter är ganska ljum för den industriella utvecklingen, ja, att vänstern rent ut är fientligt stämd mot industrien och förnämligast trävaruindustrien. Intet är oriktigare. Vänsterfolk lika väl som högerfolk av den mera upplysta sorten inse fullt väl, vilken ofantlig betydelse trävaruindustrien har icke allenast för Norrland utan för hela landet. Därför är det oriktigt att tro, att vänstersinnade norrlänningar, som förstå sin sak, skola uppskatta de regeringsåtgärder, som gått ut på att bereda denna industri onödiga svårigheter.

Herr statsministern och regeringen i övrigt har ordnat vår handelspolitik på så förträffligt sätt till landets ekonomiska nackdel i den fria konkurrensens tecken, att exportförbud på snart sagt allting sent omsider utfärdats, och då det i allmänhet varit för sent, exportförbud, som dock på tusentals sätt kunnat kringgås, och exportförbud, som i storpolitiskt syfte föreskrivits med underförstådd mening, att licenser sedermera skulle medgivas. Ett sådant exportförbud var exempelvis förbudet att utföra rundvirke av trä. Förhindrad som jag är att närmare giva detaljerade upplysningar angående tid och ort och namn på firmor, som blivit på rent ut sagt skandalöst sätt behandlade genom detta exportförbud och genom sudd att i tid meddela licenser, vill jag endast meddela, att det kommit till min kännedom, att en trävarufirma genom regeringens åtgärder fullkomligt i onödan bragts, att i ett fall förlora 50,000 kronor, i ett annat fall 12,000 kronor. De närmare omständigheterna äro så upprörande, att jag helst säge, att jag sluppe tala därom. Ännu mera oerhörda te sig dessa regeringsåtgärder i belysning av huru regeringen på allt sätt sökt göra exportförbudet å diverse livsmedel illusoriskt genom meddelade licenser, och huru i höstas de norrländska hamnstäderna med regeringens goda minne totalt länsades på livsmedel och förnödenheter och mjöl till proviant åt främmande makters handelsångare. Att regeringen vägrat licens för trävaror till *krigförande* makter kan vara förklarligt och kanske också — om de närmare omständigheterna vore kända — förlåtligt, men att vägra licens å trävaror till *Holland*, ett neutralt land, det är väl ändå höjden. Det torde kanske

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

hero därpå, att regeringen varit i okunnighet om att pappersmasse-
ved icke är vanlig kastved.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att giva uttryck för
mitt och alla tänkande norrlänningars bekymmer över de regerings-
åtgärder, som möjliggjort och stimulerat den skogsförhärjande kåd-
plockningen. Den skada kådplockningen gjort, torde kunna taxe-
ras till många miljoner. Regeringen, som ej i tid satte stopp för
detta, kan härför ej nog skarpt klandras. Lättsinnigheten att så
handskas med värden av vår nationalrikedom, skogen, är omöjligt
att i ord eller skrift skildra.

Regeringen har tillsatt en s. k. folkhushållningskommission, åt
vilken herr jordbruksministern under förmiddagen gav så ampla
vitsord för duglighet och kraft. Jag får säga, att ingenting hit-
intills i debatten här i kammaren slagit mig med sådan häpnad
som just dessa herr jordbruksministerns ord. Herr jordbruks-
ministerns uttalanden kunna dock, om icke ursäktas, så kanske
förklaras av det faktum, att herr jordbruksministern icke är norr-
länning och därav att han såväl som folkhushållningskommissionen
svävar i den mest oerhörda okunnighet om norrländska förhållan-
den. I denna folkhushållningskommission bereddes ej en enda norr-
länning plats att deltaga, vilket visat sig vara en mot Norrland
så fientlig handling, att den ej kan förlätas. Resultatet av denna
kommissions, vad Norrland beträffar, huvudlösa och ovederhäftiga
arbete har i dagarna kommit till synes genom brödregeringen.
Det torde vara nödigt att komplettera herr Olofssons i Digernäs
och herr Vennerströms anmärkningar med någon ytterligare kritik
över de kapitala dumbeter denna folkhushållningskommission med
regeringens tillåtelse gjort.

I min hand har jag ett par blanketter, som kommissionen fabri-
cerat, att tjäna som rättesnöre för deklaration av brödsädesförråd
och de kommunala myndigheternas beslut. Jag börjar med blan-
ketten C. Vad jag i likhet med hr Olofsson i Digernäs frapperats
av att se är rubriken i deklarationen »Blandsäd, i vilken vete eller råg
ingår». Ingen jordbrukare i Norrland odlar blandsäd, i vilken vete
eller råg ingår. Däremot odlas avsevärt korn, i vilket ingår havre
som blandsäd. Av denna säd blir ett förträffligare bröd än av
enbart kornmjöl eller kornmjöl och rågmjöl tillhopa. Utsädet för
denna blandsäd är hälften korn och hälften havre. Enligt den snill-
rikt hopkomna blanketten äro jordbrukarna fria från att deklarerat
sina blandsädsförråd, vari korn och havre ingår. Något sätt, vari-
genom jordbrukaren kan bli i tillfälle att angiva, huruvida inne-
havande förråd duga till utsäde eller icke, gives ej. Dock må ihåg-
kommas, att det mesta kornet i Norrland nu är frostsakat. Folk-
hushållningskommissionens »sakkunniga» ha ej tänkt sig den situa-
tionen, att en jordbrukare kan sakna utsäde av visst slag. Blan-
ketten möjliggör endast, att jordbrukaren får angiva utsädesbehovet
av innehavande förråd. Folkhushållningskommissionen har ej heller,
tyckes det, begripit, att kornet i Norrland är den huvudsakligaste
brödsäden. Genom den minst sagt oerhörda förordningen angående

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

regleringen av brödsädesförbrukningen, vari stadgas, att korn må användas till kreatursfodring, hava Norrlands jordbrukare icke allenast *inbjudits* utan också *tvungits* till att sörja för att utfodra så mycket brödsäd som möjligt åt kreaturen. Och inga gränser hava uppdragits. En som brukar $\frac{1}{4}$ hektar, får för kreaturen avdraga lika mycket korn som den får göra, som brukar 10 hektar. Men tokigheterna stanna icke därvid. Möjlighet har icke beretts jordbrukarna att i deklarationen angiva, hur mycket de behöva av spannmål till kreatursutfodring. Det blir de kommunala myndigheternas uppgift att på måfå bestämma denna sak, och därmed äro jordbrukarna utsatta för det allra vildaste godtycke. Jag kan i förbigående för att belysa det oerhörda i hela tillställningen meddela, att norrlänningarne i allmänhet icke pläga utfodra nötboskap och hästar med korn i någon form. Korna få i allmänhet nöja sig med stråfoder och inköpt fodermjöl och hästarna med stråfoder, havre och inköpt fodermjöl, ej kornmjöl. Det senare, sammalet av s. k. lätt korn, bjudes endast svinen. I okunnighet om allt detta har folkhushållningskommissionen författat sina blanketter.

Vi komma så till brödransonerna. Jag kan förbigå att yttra mig härom, då här förut talats så mycket i denna sak. Jag vill endast tala om, att därest icke ransonerna ökas till minst 900 eller 1000 gram mjöl per dag och individ för skogsarbetarna, ha vi att motse generalstrejk och ett års nedläggande av hela den norrländska trävaruindustrien. Regeringen må tycka vad den vill härutinnan: av regeringens visa åtgärder beträffande exportförbud på trävaror och kadpolitiken m. m. synes framgå, att regeringen ej fäster något avseende vid, om trävaruindustrien i Norrland existerar eller icke. Men vi andra ämna ej finna oss häruti, så mycket regeringen det vet!

Jag återkommer till blanketten C och måste då giva uttryck för den vrede och harm, som de norrländska kommunalmyndigheterna måste känna, då det gäller att ifylla den minst sagt skandalöst illa hopkomna blanketten. Ingen människa kan gå i land med uppgiften att ifylla och uträkna enligt formuläret. Jag ämnar icke trötta med att ingående demonstrera tokigheterna. Kritiken härutinnan skulle kunna fylla volymer. Som bevis på folkhushållningskommissionens oduglighet att handhava dessa saker framstår kommissionens efter blankettens utsändande meddelade order att ändra deklarationerna — sedan de en gång voro avgivna — att omfatta även blandsäd, i vilken minst 70 % korn inginge, varigenom de kommunala myndigheterna fingo än mera obehag och besvär, och varigenom befolkningen ytterligare blev trakasserad.

Än mera vidunderlig synes blanketten B vara. Man hade väl anledning fordra, att åtminstone en så pass enkel sak som formuläret för den icke jordbrukande befolkningen skulle vara något förstånd uti, men nej! Formuläret ifraga vimlar av olösliga gåtor, och huru de kommunala myndigheterna skola gå i land med att klara den härvan får framtiden utvisa.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Summa summarum: Folkhushållningskommissionen har trots herr jordbruksministerns laudatur sörjt för att den själv givit sig inkompetensförklaring, och den har konstaterat, att den är oduglig för sitt värv. En verkligt fosterländsk regerings allra förnämsta och mest maktpåliggande uppgift vore att avsätta hela herrskapet i kommissionen samt låta en ny kommission, vars ledamöter äga förmåga att läsa abcd och räkna $2 \times 2 = 4$, börja om från början med brödregerlingen, åtminstone vad Norrland beträffar.

Mycket, allt för mycket vore att ytterligare säga, men med det sagda må nu vara nog. Till sist en oavvislig uppmaning till regeringen och till herr statsministern: För eder egen skull och för landets skull, giv den kroppsarbetande befolkningen bröd! Framkalla icke med vett och vilja självbevarelseinstinkterna hos folket till att begå handlingar, vars konsekvenser ej kunna överskådas. Från den plats, på vilken jag nu står, vore det icke parlamentariskt att referera ens hundraleden av de hårda omdömen, som i dessa dagar fällas över regeringen och folkhushållningskommissionen av menige man och kommunalmyndigheterna i Norrland.

Herr Olofsson i Digernäs påpekade de stränga straffbestämmelser, som äro stadgade i sammanhang med brödregerlingen. Jag har varit i tillfälle, innan jag reste till Stockholm, att tala med en allmän åklagare, som träffande yttrade sig så: »Över föreskrifterna rörande brödsädesregleringen vilar ett ogenomträngligt dunkel; i endast ett avseende äro föreskrifterna klara, och det är ifråga om ansvarspåföljderna.»

Sedan herr vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, anförde:

Herr Karlsson i Fjäl: Herr vice talman! Då jag på förmiddagen begärde ordet, gjorde jag det i tanke att säga några ord angående lifsmedelspolitiken och särskilt angående lifsmedelsfrågan, i vad den avser Norrland. Sedan dess hava emellertid flera talare uppträtt och berört detta spörsmål, varför jag nu skall försöka fatta mig kort och undvika upprepningar.

I d:r Hildebrands grå bok, sid. 204, läses, att på grund av den försenade tröskningen på många ställen i landet »uppstått stockning ifråga om mjölförsäljning, och att på åtskilliga orter, särskilt i Norrland, uppstått en hotande mjölbrist». Detta, att det endast uppstått en hotande mjölbrist, är en förskönande omskrivning, ty på många orter icke bara i övre utan även i mellersta Norrland rådde under senhösten på många ställen en verklig mjölbrist, som räckte i veckor och under vilken tid man icke kunde få köpa något mjöl. Det finnes exempel på att handlande i övre Norrland fingo resa tiotal av mil i hopp att få köpa en säck mjöl, utan att lyckas, och det uppstod på en del håll verklig panik bland befolkningen, av fruktan att man inte skulle kunna erhålla mjöl.

*Remiss av
statsverke-
propositionen.
(Forts.)*

Orsaken till detta var nog icke, enligt mitt förmenande, den försenade tröskningen, utan fastmera, att det icke fanns transportmedel till hands. Jag förmenar, att regeringen i tid borde hava sett till, att det fanns tillräckligt med järnvägsvagnar och andra transportmedel för uppsändande av livsmedel till den delen av landet, dit avstånden äro stora och kommunikationerna dåliga, och där man på grund av förhållandenas makt ej kan producera tillräckligt med brödsäd. Då nu så är fallet, att järnvägarna äro överansträngda, synes det mig, att man i större utsträckning än skett borde använt tonnage för att transportera upp livsmedel till Norrland. I mannaminne hava icke hamnarna däruppe varit öppna så länge som just förra året. Därför synes det mig, att man bort begagna sjövägen för att förse Norrland med det nya mjölförrådet och naturligtvis även övriga livsmedel. Jag har för min del svårt att bedöma, varför regeringen varit så lenhant gentemot redarna, då den icke saknat medel i sin hand att kunna tvinga dem till sådan befraktning.

Ifråga om brödsädesregleringen och ransoneringen har det framhållits från flera håll här under debattens lopp i dag, att denna ransonering är alldeles för otillräcklig för den kroppsarbetande klassen över huvud taget. Detta är också någonting, som var och en kan vitsorda, som själv lever bland folkets breda lager och känner till dess levnadsvanor, men i en alldeles särskild grad gäller det, att ransonerna äro för små, när det är fråga om Norrland, där man av flera orsaker behöver mera bröd och mjöl än i andra delar av landet. Särskilt är ransonen, såsom förut påpekats av ett par talare, för liten för Norrlands skogsarbetare. Här har utlovats av herr jordbruksministern, att en ändring skulle ske, och att ransonerna skulle utökas, men enligt vad som blivit synligt i tidningarna, tycks folkhushållningskommissionen vilja framhärda och icke lämna så stora ransoner, som äro behövliga. Även herr jordbruksministern tycks förmena, att dessa skogsarbetare böra söka anpassa sig efter den rådande situationen och försöka skaffa sig ersättningsmedel i stället för att söka få en utökning av bröd och mjöl. Jag ber då, i likhet med herr Vennerström, få påpeka, att det är någonting alldeles särskilt med dessa skogsarbetares levnadsförhållanden. Vi måste tänka på att de uti veckor leva militals från människoboningar i skogarna, där de få bo i de kalla skogschojorna. De kunna icke taga annat med sig än bröd, mjöl, fläsk och kaffe, ty sedan de lämnat kojan på morgonen, blir det så kallt där, att allt fryser. De kunna därför icke taga med sig ett så brödbesparande näringsmedel som potatis, ty den fryser. Herr jordbruksministern nämnde, att man skulle kunna använda flingor, havregryn och annat liknande. Men havregrynen torde vara ungefär lika svåråtkomliga som mjöl. Och icke lär man heller kunna använda flingor, ty för deras tillagning, liksom även för havregryn, erfordras mjölk, och sådan kan man ju icke komma över. Skulle man kunna få någon sådan, så fryser även den. I fråga om dessa arbetargrupper räcker det icke med ett eller annat påbrödskort

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

här måste en fördubbling av ransonerna ske, försåvitt icke avverkningarna skola avstanna till stor skada icke endast för dessa arbetare och för Norrland utan även för landet i dess helhet.

Da jag nu är inne på frågan om skogsarbetarna och skogsavverkningarna, skulle jag med några ord vilja påpeka en notis, som varit synlig i tidningarna just i dag, om att avverkningarna i Norrland hålla på att avstanna i brist på järnvägsvagnar för transport av havre för hästarna. Hästarna måste nämligen under dessa tunga körslor utfodras med havre och detta kraftfoder åt dragarna är för skogsavverkningarnas bedrivande nästan lika nödvändigt som tillräckligt med bröd åt skogsarbetarna. Jag hoppas därför att herr jordbruksministern gör allt, för att se till, att icke skogsavverkningarna i Norrland avstanna, vilket skulle vara till mycket stor skada i all synnerhet i år, då virkespriserna äro höga och arbetsförhållandena goda för befolkningen.

Ifråga om Norrlands jordbrukare och det sätt, varpå de beröras av brödsädsregleringen, kan jag icke undgå att påtala den orättvisa, som begåtts mot de norrländska jordbrukarna, och som består däruti att vi norrlänningar äro skyldiga att deklarerat all den säd, som är tjänlig till brödföda, medan i södra och mellersta Sverige kornet icke ingår i inventering och beslag, varigenom icke endast jordbrukare, utan jämväl övriga samhällsgrupper ställas i en fördelaktigare position än i Norrland, då de genom att fritt få förfoga över kornet kunna utöka sina ransoner i betydlig grad. Att här icke är fråga om små smulor framgår av herr statsrådets yttrande till statsrådsprotokollet den 19 december, varuti han beräknade denna kornmängd till 100,000 ton. Jag kan icke tänka mig, att herr statsrådet i denna kalkyl inräknat det norrländska kornet, ty det har alltid av befolkningen där använts till framställning av bröd. Man skall sålunda i södra och mellersta Sverige fritt få förbruka denna kornmängd, dels för hushållet och dels för utfodring av sina djur. Nu skola vi norrlänningar visserligen få rätt att utöver dessa 12 kilogram korn få inköpa tre kilogram råg- eller vetemjöl. Detta skulle då kompensera det fria kornet i övriga delar av landet. Jag ber emellertid få påpeka, att denna kompensation icke är tillräcklig, ty det är en känd sak, att kornet i Norrland är av betydligt sämre kvalitet än det i södra delarna av landet, och att det icke är möjligt att av samma kvantitet korn i Norrland utvinna samma kvantitet mjöl, som av kornet från det övriga Sverige. Folkhushållningskommissionens reduceringstabeller, när det är fråga om att reducera omalen spannmål till malen, håller därför icke streck, när det gäller Norrland. Vi få ut mycket mindre mjöl av samma kvantitet spannmål, än man får i södra Sverige, och i all synnerhet är detta fallet i år, då på grund av den tidiga frosten kornet blivit lätt och frostsakat. Jag har under inventeringen varit med och vägt upp korn, som icke vägt mer än 70 kilogram pr tunna. Hurudant mjöl man kan få av detta korn, kunna vi lätt förstå. För att man av detta mjöl skall kunna få ett njutbart bröd måste man i detsamma in-

baka minst hälften vete eller råg. Av detta bör man förstå, att dessa 3 kilogram av vete eller rågmjöl som vi norrlänningar äga rätt att utöver de 12 kilogrammen spänmal erhålla är alldeles otillräcklig. Det förefaller mig som om det varit mera konsekvent av regeringen att handla i alldeles motsatt riktning, att låta norrlänningarna ha sitt korn kvar men beslaglägga det i övriga delar av landet.

Emellertid hoppas jag, att det icke skall visa sig vara nödvändigt att draga åt svängremmen så hårt, som regeringen i första ögonblicket gjort, och att slutsiffrorna vid inventeringen skola visa, att det är möjligt att utöka ransonerna, samt att regeringen kommer att taga hänsyn till de röster, som höjas från Norrland i detta avseende.

Herr Sävström: Herr vice talman! Det ser ut, som om angreppet från Norrland skulle koncentreras, eftersom nu flera talare från denna del av landet haft ordet under den sista tiden. Emellertid, saken är av allvarlig beskaffenhet och bör framhållas just i dag vid detta tillfälle. Det kan icke bestridas, att Norrland faktiskt är den del av landet, som lidit mest av dyrtiden. Orsaken därtill ha vi väl delvis att söka i de alltmer ökade transportsvårigheterna, som göra, att vi vid vissa tillfällen äro så gott som helt i avsaknad av vissa nödvändiga varuslag. Men i övrigt är nog orsaken där uppe densamma, som andra talare här i dag anfört beträffande livsmedelspolitiken. Den knapphet på livsmedel, som råder i landet, kännes emellertid för oss där uppe tyngre än annorstädes. Den som under senare tid haft tillfälle att besöka olika delar av landet, har kunnat göra den iakttagelsen, att tillståndet är sämre i Norrland än på andra ställen. Se t. ex. bara på ställningen här i Stockholm. Jag har själv, sedan jag kom till riksdagen, besökt olika stadsdelar och gått in i affärer och saluhallar, så jag vet, vad som där finnes att tillgå. Nu förstår jag mer än väl, att även här i denna stad finnas tusentals personer, som ha mycket låga inkomster, och framför allt de fattiga stå ju i en mycket bekymmersam ställning, ty för dem äro dessa varor ändå så gott som oåtkomliga. Men jag vågar bestämt säga, att på mig verkar det överflöd, och jag vågar påstå, att de som ha det bättre ställt i ekonomiskt avseende och framför allt de förmögna sannerligen ingenting ha att beklaga sig över i detta avseende här i Stockholm.

I den nu föreliggande statsverkspropositionen har jag emellertid förgäves sökt efter några förslag till åtgärder för att bereda rikligare tillgång på livsmedel till Norrland. Det talas om att vidtaga åtgärder för att genom prissänkning mildra dyrtiden, och naturligtvis är detta mycket gott i och för sig, men vad tjänar det till att minska priset, om inga varor finnas att minska priset på? Vi ha blivit så vana vid att allting under senare tid har stigit så i pris, att vi sannerligen för ögonblicket skulle kunna känna oss tillfredsställda, om prisskruven stannade och vi över huvud kunde

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

få några varor att köpa. Det har i tidningarna meddelats, hur i ett annat land, där livsmedelstillgången är knapp, befolkningen får stå i kö i flera timmar utanför slaktarbutikerna. Detsamma kan anföras från min hemtrakt. Jag får säga, att det fordras män med styrka och starka nerver för att upprätthålla ordningen i en sådan köbildning, och icke skall man inbilla sig, att dessa människor stå där i kön bara för sitt nöjes skull. Jag vill säga, att kanhända är det bättre på en hel del andra platser. Det beror måhända även på de lokala livsmedelsnämndernas sätt att sköta sin sak och hålla sig framme, när det gäller att få varor transporterade. Men faktum är, att det råder livsmedelsbrist på flera ställen i södra Hälsingland.

När herr jordbruksministern i dag höll sitt stora tal, som jag med mycket stort intresse åhörde, och han där nämnde om livsmedelstillgången i landet, så tänkte jag, att om herr jordbruksministern kom t. ex. till en sådan plats som Ljusne — det är ju ingen obetydlig ort med sina flera tusen arbetare — och höll sitt tal om igen för dessa arbetare, att det för dem, det vågar jag bestämt säga, skulle varit fullständigt ofattbart. Jag säger det en gång till: fullständigt ofattbart. Ty jag känner förhållandena på den platsen och vet, att flertalet av arbetarne där i flera månader ha måst leva huvudsakligast på potatis, salt strömming, gröt och lingon.

Vidare vill jag föra på tal en annan sak med anledning av att jordbruksministern nu i dag lovat, att ransonen av bröd och mjöl skall komma att höjas för skogsarbetarna. Jag vill då framföra en vädjan, som jag genom en skrivelse från stenarbetarna nere i Blekinge har fått mig tillsänd. Dessa stenarbetare i Blekinge omtala, att de under hela kristiden måst leva på halv förtjänst, 50 å 60 kronor pr månad. För dem av dessa arbetare, som ha stora familjer, har bröd och potatis varit den enda rätten vid nästan alla mål. Nu är det så, att en stor del av dem ha sitt arbete långt bort från familjen och sålunda måste leva på torrskaffning. Nu fråga de, om det icke kan vara möjligt att få högre ranson, och därför har jag velat framföra den saken, så att herr jordbruksministern, när ny förordning utfärdas, även tänker på dessa fattiga stenarbetare i Blekinge och Bohuslän.

Ja, här ha i dag framförts klagomål både från konsumenter och producenter. Det har också erinrats om att man icke kan tillfredsställa båda parterna. Vi ha kommit i ett nödläge, och vi få försöka att finna oss i detsamma. Men man kan icke begära, att Norrlands fattiga befolkning, med vetenskap om sin undantagsställning och med kännedom om den livsmedelspolitik som förs, utan vidare skall finna sig i eländet.

Jag erinrar mig ett yttrande, som doktor Adrian Molin fällde här i Stockholm sistlidne torsdag, när frågan om Norrlands kolonisation diskuterades. Det var på tal om den stora emigrationen från Norrland, som han sade, att »medan Norrland skall betraktas som Sveriges framtidsland, så har Kanada allt mer och mer börjat bli norrlänningens framtidsland». Det är fara värt, att utvecklingen

stegras i den riktningen, om vi norrlänningar fortfarande skola komma att stå i en betryckt undantagsställning.

*Ämniss av
statsverks-
propositionen.
(Fortsl.)*

Herr talmannen, som under nästföregående yttrande återkommit, lämnade nu ordet till

Herr Månsson, som anförde: Herr talman, mina herrar! Utan att i kväll, så sent som det är, vilja närmare ingå i svaromål, kan jag dock icke låta den underström, av förebräelse mot mig, som gick genom ett par talareshänförenden, framför allt herr Tryggers i första kammaren men även herr Lindmans i denna kammare, vara oemotsagd. Adressen var alltför tydlig, när herrarna frågade, hur förhållandena möjligen nu skulle ha varit, om de krafter, som i vårt land arbetat på fri import av livsmedel, fått fritt spelrum och sin vilja fram. Jag vill därtill inskränka mig att svara med de ord som återfinnas i ett av den protektionistiska majoriteten i bevillningsutskottet angivet betänkande av 1913. Där erkänner man för det första, att under tiden efter spannmålstullarnas införande hava nyodlingarna fortgått i långsammare tempo än under närmast föregående tid. För det andra erkännes, att kreatursantalet är i vårt land jämförelsevis mindre än i Danmark, och ladugårdsskötseln har, relativt sett, icke hos oss nått samma kvalitativa utveckling som där. För det tredje erkänner man, att nyodlingen av jord icke ökats efter tiden för tullarnas tillkomst i samma proportion som förut. Proportionen är nämligen, såsom ofta upprepats här i kammaren, den, att under det att det var omkring 12,000 hektar årligen före tullarnas tillkomst, så blev det 5,000 hektar därefter, beroende naturligtvis delvis på att den odlingsbara jorden minskats i areal men också därpå, att man på många håll föredragit att taga inkomst ur de fattigas fickor i stället för att skaffa sig sådan genom att nyodla jord.

Jag skall därmed vara färdig att säga några ord till herr jordbruksministern. Om det är så, att vår nyodling av jord icke ökats sedan tullarnas tillkomst och om vi icke hållit jämna steg med frihandelsländerna ifråga om kreatursstockens relativa utveckling och om icke jordbruket sedan dess har kunnat hålla jämna steg med ökningen av landets behov av brödsäd, vad är det då, som vuxit så ofantligt i stället? Svaret har också flera gånger här framhållits. Det är den härskande, genom tullarna privilegierade, godsägargruppens hänsynslöshet mot samhället, dess blinda, förnuftslösa rovgirighet, som har ökats i långt högre grad än det jordbruk, som privilegierats, och dess avkastning.

Det har här förts fram en massa skarpa angrepp mot jordbruksministern och mot den nuvarande regeringens livsmedelspolitik, och jag är i stort sett ense med dem, som gjort dessa angrepp. Men man får dock icke därvid förglömma, i vilken situation en man på regeringsbanken befinner sig under de förhållanden, som råda i vårt land, förhållanden, uppkomna därigenom, att en

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

stor grupp av de mest förmögna av vårt lands godsägare ansett sig i snart trettio års tid ha haft skattenupptagarerätt av de fattiga i samhället. Deras ställning är sådan, att de tro sig födda till skattenupptagare, födda att frassa och samla rikedomar, medan andra svälta ihop dessa rikedommar. När man växt upp i sådana förhållanden, när man är född och uppfostrad i en sådan anda och uppfattning, som det protektionistiska systemet för med sig uti vissa kretsar så är det icke underligt, att det icke här i landet kan uppdrivas en enda människa att sätta på jordbruksministrernas stol med rygg nog att stå emot deras anlopp.

Därav får det till stor del förklaras, som annars skulle vara oförklarligt, hur man här för fram i början av kristiden. Jag skall bara visa några siffror, som jag känner till. Som bekant, eller kanske är det för många icke bekant, så drog regeringen, när krisen varat ungefär ett år, naturligtvis på godsägarnes vink, ner järnridån, så att man icke skulle få se vad som försiggick. De månatligen utkommande handelsrapporterna indrogos, och sedan augusti eller juli 1915 treva vi i mörkret rörande våra handelsförhållanden. I den tyska tidskriften *Weltwirtschaft* och den engelska *Economist* samt andra tyska och engelska tidskrifter få vi sen dess leta och lukta oss till, hurdana förhållandena äro i vårt eget land. Sådan är ställningen i verkligheten. Jag har ur dessa utländska tidskrifter samlat en del tabeller som jag har här och nere i bänken, men jag skall icke skrämma eller besvära kammaren därmed, jag skall bara taga det något i klump.

När krisen först utbröt lades grunden till det elände, som nu hotar vårt folk. Om jag t. ex. ser på posten nötkreatur, levande utförda, så finna vi, att från den 1 september 1913 till och med februari 1914, alltså under normala tider, utfördes endast 18,432 levande nötkreatur. Däremot, när kriget utbrutit, så utfördes under motsvarande månader av det första krigsåret 67,922. Nu säges det här i denna officiella kreatursräkning, som för några dagar sedan utdelades i kammaren, att nötkreatursstocken, alla nötkreatur inberäknade, endast skulle ha minskats med 3,8 % eller 27,000. Jag undrar verkligen, varifran dessa 67,000 utförda kreatur ha kommit, som under anförda tid utfördes ur landet, när bara 27,000 saknas. Det är en hel del födda sedan dess, kommer säkerligen herr jordbruksministern att svara, men jag svarar återigen i min tur eller redan på förhand: nej, icke på långt när i förhållande till det utförda antalet, om man dessutom tar i betraktande den stora mängd kött efter slaktade nötkreatur, som utgått. Och därvid skall jag uppehålla mig några få minuter.

Ser jag t. ex. på kött av nötkreatur, färskt, så utfördes därav under det år som gick närmast före kriget 3,690 ton. Under första krigsåret återigen utfördes icke mindre än 8,473 ton. Under året närmast före krigsåret utfördes av det kött, som i handelsstatistiken rubriceras såsom kött av nötkreatur, alla andra slag, d. v. s. än färskt, 1,152 ton, men under det första krigsåret 3,242 ton. Jag finner, att bara av slaktat kött utfördes under året närmast

före kriget 4,842 ton, men 11,715 ton under första krigsåret. Man kan då med allt skäl undra, hur denna kreatursräkning har verkställts. Har den dirigerats av lantbruksstyrelsen, eller hur har den kommit till? Ser man på fläsk, så är förhållandet detsamma. Året före krigsåret utförde vi därav 9,976 ton, men under första krigsåret utfördes dubbelt så mycket som ett vanligt år, nämligen 18,870. Den som vill se, hur det närmare ställer sig för de olika månaderna kan få tabellen efter mitt anförande och syna den här i kammaren. Detta är vad som kommit fram. Vad som sedan ytterligare utförts ur landet, har man mindre reda på. Men bara detta, bara de förhållanden, som ägde rum under det första krigsåret, innan regeringen drog ned ridån för gulaschens och jobbarnes manipulationer, så att icke allmänheten skulle få se, vad som försiggick, är nog för att förklara det som vi nu uppleva, nog för att grundlägga köttnöd och smörbrist och mjölknöd i landet under många år framåt.

Dessutom gick då en massa oberedda hudar ur landet. Vi hade visserligen redan från krigets början exportförbud på beredda och halvberedda hudar men icke på oberedda. Följden blev, att t. ex. under oktober och november månader 1915 utfördes dubbelt så många hudar från bara nötkreatur som motsvarande månader under normala förhållanden. Redan därigenom skedde en väldig avtappning av råmaterial. Men icke nog därmed. Av beredda hudar utfördes t. ex. under november 1915 icke mindre än 65 gånger så många som under samma månad föregående normala år eller 255,339 kilo mot 4,287 motsvarande månad året förut. Förutom detta skomaterial gick också kautschuk ur landet, 68,789 kilo bara i november 1914 mot 3,006 motsvarande månad året förut, och följande månad, december, 178,535 mot 29,339 under december föregående år. Undra på, att med en sådan utpumpning av allt råmaterial vi skulle få de förtvivlade förhållanden här i landet beträffande skobeklädnaden, som för närvarande råda, med de abnorma skopriserna. Det har också gått en ständig ström av skodon till utlandet, avlevererande miljoner i skofabrikanternas kassor och kvarlämnande här i landet ett uselt material till för de fattiga oöverkomliga pris, så att det för många familjer är hart när oförklarligt, hur man skall kunna få en halvsulning.

Men det är ingen idé att nu i kväll komma med fler exempel, som skulle kunna mångfaldigas i det oändliga. En gång kommer väl, när ridån går upp igen, om icke statistiken blir förfälskad, en gång komma väl siffrorna fram, en gång skall väl här i landet kristidens historia skrivas, och då skall väl ögonen öppnas på många människor, som icke ens nu kunna se, vad kapitalismen är.

Allt flera äro dock de, som under krisen insett, att denna kapitalism är fullkomligt oduglig att basera ett till och med endast något så när ordnat samhälle på. Det system, varefter de vilda djuren i Indiens djunglar leva — det starkare djuret på det svagare undan för undan och sedan det listigare ovanpå det starkare — det systemet passar dock onekligen mycket illa till att

*Remiss av
statscerks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

grunda ett samhälle på, där civiliserade människor skola leva. Jag trotsar er att kunna uppvisa ett enda område av samhälls- verksamhet, där kapitalismens målsmän här i landet uppträtt hederligt. Allting ifrån skosulorna och skorna till den sammalda mjölsäcken och till senapsburken är förfalskat, allt är bedrägeri. Det är i sanning så att det kapitalistiska samhället för närvarande undergår den process, som Ibsen talade om, när han sade:

»en gång skall den stora förändringen komma,
men masken skall först äta skalet tomt
och samhället hinna att vränga sig om
till sin egen karrikatur».

Som sveket och bedrägeriet härska på det ekonomiska området, så härskar förföljelsemanien, nationalismen, på det utrikespolitiska. Jag har ur de tyska och engelska tidskrifterna hämtat nog så talande siffror, visande vart det system lett, som rått här, men jag skall icke nu offentliggöra detta, efter som ämnet för ögonblicket säges vara så ömtåligt.

Jag var i dag inne och hörde herr Tryggers stora tal i första kammaren. Han beklagade att det icke i den kungl. propositionen kommer fram nog med krav på utgifter för försvaret. Han kallade det 1914 års stora tanke, att Sveriges existens vilar endast på dess försvar. Men jag kunde icke undgå att finna — och flera andra i kammaren sade detsamma — att hans röst klang vid de orden mer än vanligt ihållig. Till och med han börjar tydligen tvivla på »1914 års stora tanke». De länder, som offrat miljarder på sitt försvar, ha icke därmed ens varit försvarade. De ha blivit ruinerade till egendom, till folkmaterial, till livsglädje, till framtid. De äro nu botade från den nationalistiska förföljelsemanien. Och det är alldeles säkert, att det blir, som herr Adelswärd sade här från denna talarstol i förmiddags: det kommer och det måste komma andra toner, andra tankar, andra idéer än de av 1914. Det måste komma andra samhällsformer.

Jag ber om ursäkt, för att jag besvärar er i denna sena timme, men jag har framför mig ett urklipp ur en borgerlig tysk tidskrift, »Der Vortrupp» i Hamburg, som visar, att man även i de krigförande länderna på borgerligt håll nu kommit till en helt annan uppfattning, än man förut haft. Författaren har där i två långa artiklar, som jag fått mig tillsända, påvisat den oblidkeliga nödvändigheten av en förändring av de mellanfolkliga förhållandena. Han säger: »Detta krigs offer äro bara då inte för intet givna och våra döda fältgråa äro endast då inte förgäves döda, när detta krig fört till ett sådant tillstånd, som omöjliggör ett nytt krig, allra minst bland européer och deras avkomlingar och i varje fall för varje överblickbar tid.» Och vidare säger han, att detta gäller icke bara därför, att nu varje hem i större delen av Europa är nedtyngt av lidande, utan *det ligger även i förhållandenas tvång*. »Detta krig har de stora europeiska folkens livskraft dock mäktat med... Men skulle ännu en gång senare ett krig

utbryta mellan europeiska folk, så talar ett nyktert övervägande för att efter dess slut det icke mer skulle existera något europeiskt folk. I det minsta skulle säkert icke något London eller Liverpool finnas, men lika litet ett Berlin eller Hamburg, icke heller något Paris eller Petersburg, intet Wien, Rom eller Moskva skulle finnas mer. Den för varje man klart synbara, i sitt lopp befintliga utvecklingen av det redan bekanta flygvapnet, vars starkaste former då naturligtvis inte mera som nu skulle kunna vara i en makt allena ägo, måste ha detta till nödvändig följd. Lika tydlig ligger gasvapnets utveckling för oss. Intet talar däremot, men allt talar därför, att efter få årtionden skall det vara möjligt för varje krigförande att genom ett fingertryck av en man sätta hela landsträckor av fiendelandet under gas och därmed i ett slag förintä allt levande. Och detta allt endast genom den med säkerhet emotsedda utvecklingen av sådana vapen som vi redan känna. Men nära nog lika säkert kan vi säga, att, utom dem, minst vart kommande femtal år kommer att beskära mänskligheten ett nytt, hittills obekant, massmördande vapen. Tekniken står inte still. Därför är varje enskilt folk på det djupaste däri intresserat, av nyktraste verklighetssinne däri intresserat, att det efter detta krig blir annorlunda mellan folken än det var förut. Detta intresse består även för varje enskild människa som har någon ansvarskänsla, och detta alldeles lika, om man känner sig som internationalist eller nationalist. *Ja, också om en man är nationalist, så måste han vilja en ny ordning av tingen, ty om det icke lyckas att efter detta krig ändra det hittillsvarande förhållandet mellan folken, då är det, som här visats, genomgående sannolikt, att om fyratio eller femtio år är varje europeisk nation förintad.*

Så är stämningen, så är tanken, så gå redan pennorna ute bland de krigförande. Här hemma går fortfarande i tidningspressen, i den tidningspress, som för militarismens talan, den rent förnuftslösa maningen efter mer och mer militärutgifter. Men som sagt, icke ens här hemma, på de håll, där man dock kan överblicka ställningen, kan man undgå att se, att det råder osäkerhet rörande dessa företeelser.

Det kräves sannerligen andra förhållanden i samhället. Den styrande kapitalistiska klicken — och den rekryterar ju den ämbetsmannakår, som knäsat och fört fram »1914 års idéer», som nu prövats, som nu vägts, som i dag här synats — denna klass har visat sin oduglighet i att leda ett samälle.

Icke minst är det fallet beträffande rättsskipningen. Om det här finnes människor med oförvillad blick, vilket icke kan finnas i ett så förvirrat samhälle som det vi leva i, skulle det vara underbart att veta, vad ett sådant sinne erfore, när det å ena sidan ser den hejdlösa toleransen mot de avgrundsmakter, som rasa i vårt folk sedan 2 1/2 å 3 år tillbaka och arbeta på att slunga in bränder i denna förstad till det Sodom, som nu brinner och där det regnar eld och svavel, makter, arbetande på att tända eld även här, och å andra sidan ser den intolerans, som den nuvarande, av

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

»1914 års idéer» förgiftade ämbetsmannakåren med dess regering i spetsen visar gentemot dem, som kritisera de olidliga missförhållandena i samhället. När man ser därpå, framstår som i blyxtbelysning våra hednaförfäders myndiga och kloka bud i landskapslagarna: »Lagman skall bondeson vara». Man märker då, huru klart de gamla bönderna, dessa, som levde i en tid, knappt belyst av historiens gryning, insågo, huru oduglig herreklassen är att styra ett civiliserat samhälle. Läser man de gamla landskapslagarna, inser man, att det var en avsevärd portion livserfarenhet och förnuft i dem. Det är märkligt att se, huru redan de hade klart för sig, att den, som icke gått ut ur samhällets djup, den, som icke ursprungligen varit medlem av folket, den, som är rekryterad från hem, där man levat i en atmosfär av plundring av de fattiga och förakt för dem, som icke ha förstånd att plundra de fattiga, den är oduglig att ha någon som helst funktion i överordnad ställning i samhället.

»Lagman skall bondeson vara.» Det vore skäl i att den svenska arbetare- och bondeklassen toge upp den lösen: »Lagman skall bondeson vara». Den man, som skall handha rättsskipningen här i samhället, skall icke ha 10,000 kronor såsom samhällstjänare och 50,000 kronor i räntor och utdelning i kapitalistföretag. Han skall icke till $\frac{1}{6}$ vara en avlönad samhällstjänare och till $\frac{5}{6}$ född samhällsfiende, fiende till varje ordning eller åtminstone varje sådan samhällsordning, i vilken en civiliserad mänsklighet kan trivas.

»Lagman skall bondeson vara!» Må det eka och eka här igen, tills det genomförs.

Ja, nu äro 1914 års idéer provade. De skulle ju medföra det tusenåriga riket. Det ha de alltid skolat göra, när de förts fram. De äro inga nyheter. De fördes fram redan på 1250-talet, krossande bondedemokratien. De ha förts fram under skilda perioder under 1600- och 1700-talen, och vi ha sett dem resa sitt spökaktiga huvud ännu under 1900-talet. Hade det berott på dessa idéers män, då hade Sverige nu varit med där nere i avgrunden, förbrinnande till sot och aska, dit dessa idéer så gott som omedelbart fört ned land och folk varje gång de fått makt i vårt land. Det beror icke på dessa idéers män och deras banérförare, att vi nu icke ha ett elände utan gräns, det beror på den lilla självuppföstran, det sunda bondförnuft, som vårt folk trots allt vanstyre ännu behållit kvar. Herreklassen har sannerligen ingenting gjort för att rädda oss ur faran. Det fafns en gammal vis man här i landet för åtskilliga årtionden sedan, jag menar amiral Ehrensvärd, och han fällde ett uttalande, som är i hög grad gällande i detta avseende även i dag. Han sade: »Det har varit för många präster, som uppfostrat oss för det tillkommande livet, för få, som uppfostrat oss för det närvarande, och nu stå vi där, varifrån man svårigen kan repa sig». Men den mannen fällde även ett annat uttryck, och det just till en man i herr Hammarskjölds ställning. Han sade: »Herre, ni vill regera, men ni kan inte!» Det uttrycket anser jag giltigt icke bara för herr Hammarskjöld utan för hela

den samhällsklass, som han representerar. Det är icke herr Hammarskjölds skuld så mycket, det är hela den kapitalistiska förvildningen, som har förgiftat vårt samhälle. Det är hela denna klass, som nu är vägd på en våg, prövad i nödens stund och befunnen oduglig, befunnen för lätt. Den har för litet samhällskarlek, för litet rätträdighet, för litet hjärta, för mycket matlust, för mycket lust efter rikedom, för dålig uppfostran över huvud taget.

Dess makt måste avlösas av de djupa ledens makt.

Härefter yttrade

Herr Norman: Herr talman! Den fråga, som dominerat i denna debatt och som för närvarande tager den största uppmärksamhet i anspråk, är ju vår livsmedelsfråga. Det är den helt nyligen genomförda brödregeringen, som berört varje enskild person här i landet och mer än tillförne öppnat ögonen för produktionens betydelse. Och det kanske har det goda med sig, att den uppfattning, som förut varit rådande i vida kretsar, kan bli en liten smula justerad. Förut har det ju oftast gjorts gällande från konsumenthåll, att man bör ha de varor, som i främsta rummet äro nödvändiga, livsmedlen, till möjligast billiga pris. Kan icke det egna landets jordbruk åstadkomma dessa varor till samma billiga pris, som de kunna erhållas från andra håll, så får landets egna jordbrukare lägga om driften och för öfrigt reda sig, så gott de kunna. Det har varit en nationalekonomisk förkunnelse att det för den stora allmänheten vore fördelaktigast, när varorna erhöles till billigaste pris.

Med samma tankegång som grund har man ju också motsatt sig och fört en energisk kamp mot de krav, som från jordbrukarehåll framställts om skydd för deras näring. Och den talare, som sist hade ordet, har gjort sig känd över hela landet för sin kamp mot allt skydd för lantmannanäringen.

Det har sålunda funnits olika uppfattningar hos konsumenter och producenter, som, som sagt, borde kunna justeras en smula. Ty vi få väl ändå erkänna, att den första och viktigaste frågan är den, att vi ha tillgång på mat, och den fråga, som kommer i andra rummet, om också aldrig så viktig, är, att maten kan erhållas till så billigt pris som möjligt. Men förekomsten av varan måste sättas i första rummet. Har man förut trott, att det var likgiltigt, om t. ex. brödsäd producerades i det egna landet eller icke, borde ögonen nu hava öppnats för betydelsen av att det egna landet i största möjliga utsträckning eller i så stor utsträckning, att vi kunna reda oss, kan förse det egna folket med de viktigaste livsmedlen. Men skall ett sådant mål kunna nås, måste ju vederbörande gå till väga på ett sådant sätt, som stimulerar produktionen, och icke på ett sätt, som minskar och lamslår densamma.

I det fallet kan jag endast med djupt beklagande konstatera den livsmedelspolitik, som förts de sista åren och som tillfölje olämpliga maximipris medfört tillbakagång i produktionen. Herr

*Kemias av
statsverks-
propositionen
(Forst.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

jordbruksministern nämnde själv, att maximipris voro av omtvistat värde och att de ofta medförde, att varorna försvinna ur marknaden. Jag kan som ett enda exempel taga vad som åtgjorts i havrefrågan. Här har till för kort tid sedan rått ett maximipris på havre av 17 kronor. Då nu kraftfodret, om det ens stod att anskaffa, betingade ett så osedvanligt högt pris som i höstas, och för övrigt allttjämt, så var det icke att undra på, att lantmännen i första rummet fodrade upp den hemmaproducerade varan. Havre har utfodrats i kolossalt mycket större utsträckning än under normala förhållanden. Lantmännen ha ansett fördelaktigare utfodra med havre, då det fastställda maximipriset var alltför lågt i förhållande till priset på kraftfoder. Då uppstod havrebrist i marknaden. Så kom det från vederbörande myndigheter enträgna maningar att släppa ut havren i marknaden. De, som nu hade någon havre att sälja, ställde sig dessa maningar till efterrättelse, gjorde sig av med sin havre. Särskilt var det de mindre, kapitalsvaga jordbrukarna, vilka voro mest i behov av kontanter, som då sålde. Efter en tids förlopp höjdes priset genom tröskningstilläggen och det var då åter en del jordbrukare, som släppte ut den havre de hade att sälja. Men då den havre, som de mindre jordbrukarna hade att avstå ifrån, befann sig på uppköparemagasinen, höjdes maximipriset till 19:50 kronor. Man kan då icke undra på, om sådana åtgärder väcka förbittring i lantmannakretsar, där man lojalt ställt sig de tidigare maningarna att sälja till efterrättelse och så därpå följer en prisförhöjning, som man tycker medförde otillbörlig uppskörtning av dem, som följt myndigheternas anvisningar. I sammanhang därmed skulle jag vilja säga, att det råder i vidsträckta lantmannakretsar den uppfattningen, att, därest maximipris skulle erfordrats, producenternas intressen hade blivit mindre trädde för nära och konsumenternas bättre tillgodosetts, om maximipriset blivit satt å mjöl, men icke på spannmål.

De olika uppfattningar hos konsumenter och producenter, som framträtt, ha givetvis skapat en klyvning mellan samhällsgrupperna, en bitterhet mellan konsumenter och producenter, som icke varit till gagn. En sådan bitterhet och en sådan klyvning borde motverkas genom ett upplysningsarbete, som avser att visa så väl konsumenternas som producenternas behov. Då det helt nyss från statsrådsbanken riktades en maning, att man icke borde klandra ledamöter i de kommissioner, som haft med livsmedelsfrågor att göra, vill jag säga, att det är svårt att undgå att klandra, när män i förtroendeställning, i ställning såsom livsmedelsråd, ansett lämpligt att offentligt komma med fullständigt ovederhäftiga påståenden och uppgifter, som ökat den bitterhet, som finnes hos konsumenter gentemot producenter. Sådana förfaringssätt äro väl bekanta. Nu har genom dylikt förfarande den uppfattningen gjort sig gällande i vida kretsar, att lantmännen gjort sig oskäligen vinster på den konsumerande allmänhetens bekostnad. Jag vill villigt erkänna, att våra jordbrukare i allmänhet lättare burit dyrtidens tunga än många andra klasser i samhället, men den upp-

fattning, som gjort sig gällande om de oerhörda vinsterna, är i allmänhet betydligt överdriven. Om också vinsterna träda mera i ögonen genom insättningar i sparbankerna och minskning av jordbrukarnas skuldsättning, så är det dels beroende på realisationsvärden, som uppkommit bl. a. genom försäljningar till höga pris av hästar och nötkreatur till utlandet, och dels faller det skarpare i ögonen genom den ytterligt ringa vinst, som förut kommit i synnerhet det mindre jordbruket till del. Det har varit endast genom oerhörda försakelser, genom att hålla sina anspråk på livet nere så lågt som möjligt, genom att nedbringa levnadskostnaderna till det minsta möjliga, som det varit möjligt för 1,000- och 100,000-tal av vårt lands smärre jordbrukare, att bestå i förutvarande tider. De mindre jordbrukarna ha fått producera vad de kunnat, ha måst producera smör, kalvar, ägg o. s. v., som vandrat till stadernas torg och till väsentlig del inköpts från just det håll, där man högljuddast klagat över de dåliga tiderna. Producenterna själva ha fått leva på den enklaste och tarvligaste kost för att genom försäljning av de bättre produkterna skaffa sig medel till att betala räntor och amorteringar och utskylder. Sett mot denna bakgrund, träder det relativa välstånd, som nu ett par år rått, så skarpt fram, men det ger som sagt icke vid handen, att jordbrukarna skördat några oskäligen vinster. Det kan därför göras behov av att konsumenterna lära sig att något sätta sig in i och förstå villkoren för produktionen, men hur skall den stora konsumerande allmänheten kunna förstå det, då man hör dess talesmän såsom här i dag uppträda och visa att de icke alls förstå produktionen och därmed sammanhängande saker?

Herr Nilson i Örebro uppträdde och talade om minskningen av kor och ökningen av kalvar och påkallade nästan ingripande från regeringen mot att en del jordbrukare överginge till kreaturslösa jordbruk. Det har upprepade gånger hänt, att sådana talare kommit med liknande påståenden, ehuru det borde vara bekant, hurusom foderbristen under de gångna åren nödvändiggjort minskning av kreatursbesättningarna. Nu är det ju så, att när man skall utränga ur en kreatursbesättning, så tar man först de äldsta och minst värdefulla djuren för att göra den återstående besättningen så värdefull som möjligt. Då både 1914 och 1915 voro dåliga foderår, så att omfattande nedslaktningar voro ofrånkomliga, blev kostammen minskad genom de äldre djurens nedslaktande. Genom att rätt höga pris kunde erhållas vid försäljning till utlandet, tillfördes jordbrukarna avsevärda kapital. När sedan en ökning skall ske av kreatursstammen, sker detta genom påläggning av kalvar, som i sinom tid bli kor. Efter något år kan på så sätt en minskad besättning nå samma storlek som före minskningen.

När det framhölls såsom dåligt, såsom oriktigt, att övergå till kreaturslöst jordbruk, vill jag fråga, om icke det är bekant, att man ställer fram krav på ökad brödsädsproduktion och att det av framstående jordbruksexperter påpekats, hurusom det är national-

*Itemias av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ekonomiskt oriktigt att driva kreatursskötsel i högre skala. Det blir större utbyte för folknäringen, om jordens alster konsumeras av människorna direkt i stället för på en omväg genom kreaturen. Det kreaturslösa jordbruket, där betingelserna för sådant föreligga, kommer sålunda, om det skötes såsom det bör skötas, att öka brödsädsproduktionen. Men detta har här nästan blivit framhållet som ett brott. För allt som gjorts eller underlåtits har man angripit statsministern, vilken skall bära hundhuvudet för allt, och det tyckes även vara hans särskilda skuld, att det blir för litet kor och för mycket kalvar här i landet och att kreaturslösa jordbruk uppstå.

Jag skulle vilja uttala en stilla önskan att de, som med sådan sakkunskap uppträda i jordbruksfrågor, själva skaffade sig ett jordbruk och studerade saken praktiskt för att komma till bättre insikt om vad jordbruk är för någonting.

I sammanhang därmed skulle jag till sist i denna fråga vilja understryka önskvärdheten av att produktionen ökas och på allt sätt stimuleras, och jag vill fråga, om icke möjligen det skulle i någon mån kunna erhållas en ökning av densamma genom att på bättre sätt tillvarataga sådana områden, som nu dels ligga oanvända i städernas närhet och dels nu användas för vissa prydnadsplanteringar. Jag medger, att icke vore det mycket, men dock något, som skulle vinnas därigenom. Till skötseln därav skulle kunna användas jämförelsevis billig arbetskraft, ja, rent av frivillig sådan, som skulle kunna finnas till förfogande inom större samhällen.

Jag skulle också vilja särskilt understryka, att vad jag här sagt icke är framkommet som ett egoistiskt jordbrukarintresse, utan det är ett riksintresse detta, som vi måste trycka på, ett intresse för hela landets befolkning, att produktionen av livsmedel lägges på sådant sätt, att landets folk får näring av landets egen produktion.

Till sist, med anledning av det från många olika talare riktade klandret mot vår nuvarande regering och särskilt dess chef, som kanske skulle kunna uttolkas, ifall det icke blir emotsagt, som om det icke finnes någon annan uppfattning än den, som t. ex. herr Rydén i Malmö uttalat, skulle jag vilja säga som min mening, som jag fått genom kännedom om vad som åtgjorts på skilda håll i landet, att den uppfattning herr Rydén i Malmö gjort sig till tolk för, den finnes nog inom en del uppagiterade kretsar, som fallit för en i visst syfte bedriven agitation. Bland den stora massan av Sveriges folk, framför allt bland dess bofasta och jordbrukande befolkning, förefinnes däremot ett orubbligt förtroende för den nuvarande ministären och främst för dess ledande man. Man har ju uttalanden från skilda håll i landet, som framkommit i form av opinionsyttringar till tack för en hållning, som varit svensk och ingenting annat än svensk, och för en neutralitetspolitik, som åt Sverige i brydsamma tider skapat en bättre ställning och större anseende än något annat av de neutrala länderna i vår världsdel. Att klander mot en sådan politik kommit fram, kan jag icke

förstå vara orsakat av verkligt bekymmer om landets vitala intressen och dess säkerhet, utan det förefaller snarare, som om där bakom låge politiska beräkningar och intriger. Det finnes nog gott om statsrådsaspiranter här i detta land, mången som under egen kappia tror sig kunna skaka fram en statsminister, men jag tror dock, att majoriteten av det svenska folket helst ser, att åtminstone så länge denna kris varar, ledningen av vårt lands angelägenheter ligger i de fasta händer, där den legat under dessa krisår.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Vid remissdebatten har man ju till uppgift att angripa regeringen eller att försvara densamma. Den sittande regeringen är nämligen enligt europeisk samhällsordning en partiregering och måste tyvärr vara det. Därför brukar remissdebatten lika väl som dechargebetänkandet karakteriseras därav, att ministärens partivänner sluka alla ministärens kameler och att motsidan silar alla dess myggor. Finns det också några kameler, så är det naturligtvis alldeles utmärkt. Detta gör, att de verkliga realiteterna alldeles icke komma till sin rätt, som de skulle göra, i partilivet, men de finnas i alla fall representerade på visst sätt bakom alla partier.

Man kan icke vara fullt rättvis. Därför känner man en viss tvekan om sina omdömen. Nu hör jag emellertid till dem, som på grund av min partiståndpunkt och även på grund av övertygelse, ansågo, att när herr Hammarskjöld tillträdde regeringen, så var det visserligen en mycket hygglig människa, men jag tyckte icke, att han alls passade för denna sak. Och när världskriget kom, så fann jag för min del, att det var förskräckligt, ty nu var han alldeles icke på sin rätta plats. Till min sorg fann jag, att när den stora katastrofen kom, då vi tappade huvudena, slöt även vänsterpartiet upp kring herr Hammarskjöld. Som man bäddar får man ligga, och det är icke lätt att få bort en person, när man väl satt honom på en plats. Nu hava vi emellertid funnit på vår sida, att vi begått ett misstag. Jag för min del var emot saken från början och även sedan världskriget kommit, men de små minoriteterna drunka som bekant i majoriteten.

Nu vill jag, trots den vanskliga ställning som kritiken vid ett sådant tillfälle har, dock uttala mig om något, som jag vill kalla för neutrala frågor, och tala om dem, icke så mycket hur de behandlats av den nuvarande ministären, utan hur de kommit till korta genom tidsförhållandena. Jag vill förutskicka, att när statsministern tillträdde sin regering eller sitt regemente, som det också kallas, så uttalade han den parollen, att ministären endast skulle lösa militärfrågan, men icke framföra frågor, som kunde uppväcka strid. Jag vill icke alls bestrida, att det ej låg en uppriktig mening bakom detta, men politiska löften äro i allmänhet vanskliga att uppfylla. Detta löfte, att icke framföra frågor, som uppväcka strid, har naturligtvis resulterat i att ministären gladeligen avvisat allt, som den icke var upplagd för eller intresse-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

rade sig för eller som den var motståndare till. Men å andra sidan har ministären icke kunnat motstå att gynna vad den själv gärna velat hava igenom, även om det var ägnat att uppväcka strid.

Den första realitet, som börjar bli mer och mer nödlidande i vårt land, är *yttrandefrihet, tryckfrihet och församlingsfrihet*, och man kan också tillägga dess appendix *valfrihet och demonstrationsfrihet*. Det har mycket talats om denna sak, och åtskilliga exempel hava framdragits av mig och andra. Vad jag emellertid särskilt vill betona här är, att vad vi måste i detta land från alla regeringar och alla medborgares sida fordra, det är rättigheten att hava en viss politisk övertygelse och rättighet att förfäktas densamma. Nu finnes emellertid en politisk övertygelse, som icke tolereras av någon ministär, den s. k. antimilitarismen. Justitieministern höll i förmiddags i första kammaren, enligt vad från många håll berättats, ett ofantligt temperamentsfullt anförande med anledning av den s. k. förräderiprocessen, och det mynnade ut i, att herr Hasselrot förklarade, att han icke kunde bevilja amnesti, därför att han icke hade garanti för att de utsläppta icke skulle efteråt ägna sig åt antimilitaristisk verksamhet. Då fick man höra, varför de blivit insatta, nämligen därför att de voro antimilitarister. Ibland slipper ur vederbörande ett sanningens ord, som är nyttigt att höra för folket. Nu erinrar sig nog herr Hasselrot såsom ordförande i den kommitté, som har att granska förslaget till ny strafflag, att enligt detta förslag är inrättat en särskild straffart, *custodia honesta*, som egentligen synts avsedd för antimilitarister i första hand. Därmed skola bestraffas förbrytelser, som ej äro framsprungna ur något klandervärdt åskådningssätt. Dessa åsiktsförbrytare skola ha ett trevligt fängelse och komfortabla vanor o. s. v., men de skola sitta inne mycket länge; det är straffet. Man har anledning att tyda detta som ett erkännande åt antimilitaristerna från herr Thyréns sida. Det våldsamma anförande, som framfördes av justitieministern mot denna åskådning, är emellertid ett bevis på, hur man även på högsta håll visar en ofantlig intolerans mot en sådan åskådning.

För 2,500 år sedan sade en grundläggare av det egendomliga och bekanta kinesiska samhällsskicket: »att äga makt utan ädelmod och mildhet är något, som jag aldrig kan fördraga att se». Hur långt hava vi hunnit på 2,500 år i detta kulturcentrum? Nu faller det ingen europé in att yttra sådana ord. Här gäller snarare, att makten är kulturens blomma. Däråt gavs också uttryck i det uttalande, som justitieministern, ett barn av sin tid, gjorde i första kammaren. Jag vill säga, att det icke är värt att tala om enighet bland vårt folk, när man icke tolererar andras övertygelse, utan t. o. m. sätter dem i fängelse för densamma. Det har framhållits förut, hur mycket som brister i den i trontalet fordrade enigheten, och jag har velat öka de många exemplen med ett. Den kommer aldrig i fråga, om man icke tolererar allas rätt att

hava sin egen övertygelse. När man icke tolererar det, så är det icke värt att försöka att uppnå enighet, utan då blir det strid och det så att det dundrar. Det har nog hörts i dag på förmiddagen.

Nu vill jag säga, att därmed har jag icke velat klandra herr Hasselrot, för att han avslagit amnestiansökan. Det är lätt att göra en sådan ansökan, men det är svarare att bifalla den. Han har sin övertygelse, och saken kan vara kvistig nog. Men vad man måste fordra är en tydlig lagstiftning om politiska brott. Det får icke finnas en lagstiftning om landsförräderi som gör, att domstolarna kunna komma till så olika resultat, så att man till slut icke vet, om icke personerna i fråga blivit dömda endast därför att starten var så kraftig, att det icke gick an att släppa dem helt och hållet. Vidare måste vi ju säga oss, att i dylika fall spela de politiska lidelserna rätt lätt in, såsom vi hörde av justitieministerns anförande i första kammaren — ja, jag vill icke alls lägga någon särskild börda på honom, han är bara litet mera kolerisk än många andra. Beträffande politiska förbrytelser måste man emellertid se till, att de dömas av ojäviga domare. Det kan icke vara betryggande att en politisk motståndare sitter till doms över en tilltalad i ett politiskt mål. Då det finnes jäv för domare i lagen, då en domare således anses kunna influeras av miljö och många andra omständigheter, så kan man icke proklamera den satsen, att domaren är alldeles fri från politiska lidelser. Han är också fylld därav.

Jag skall nu gå till en annan stor realitetsfråga, som kriget gjort mycket aktuell, och det är *jordfrågan*. Nu hava vi fått påminnelse om vad jordbruket betyder för det svenska folket, om nödvändigheten av att jorden odlas så mycket som möjligt, så att den kan bära födoämnen. Och vidare, vad bostadsfrågan beträffar, så se vi nu, hurusom bostäder äro omöjliga att uppföra på grund av de höga materialprisen på allt och vilka faror därav uppkomma. Jag skall nu taga några exempel på huru jordfrågan på ett obehörigt sätt fått vika för annat.

Det tillsattes exempelvis av den förra regeringen en kommitté för att undersöka farorna av bolagens jordförvärv jämväl i södra och mellersta Sverige, huruvida arrendatorerna på bolagsgårdarna och de stora godsens likaväl som arrendatorerna i Norrland borde skyddas genom sociala arrendelagar, och om man icke borde hindra, att bolag och enskilda spekulanter ytterligare lade sig till med böndernas jord, samt huruvida det icke vore nödvändigt att försöka från de stora jordegendomarna anskaffa jord, på vilken jordbruksarbetarna kunde slå sig ned och arbeta m. m. Detta var en hel del saker, somingo försakas till följd av världskriget, emedan man skulle göra besparingar till förmån för de militära utgifterna. Även denna utredning inställdes, regeringen ansåg den vara en obetydlig fråga i jämförelse med att få pengar till ytterligare ett par tre kanoner.

Här vill jag göra en anmärkning mot regeringar i allmänhet. När en regering tillkallat personer för att intressera sig för en sak

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

men det sedan plötsligt faller den in att göra om programmet eller nedlägga arbetet, skulle väl åtminstone kunna begäras att denna regering, som icke kan behärska allting, i dessa saker rådförde sig med de sakkunniga och frågade dem: är det riktigt, att man lägger ned detta arbete eller ändrar programmet? Nej, sådant kommer aldrig i fråga, det var precis på samma sätt med denna jordfråga i den föregaende ministärens tid liksom med så mycket annat. De sakkunniga bryr man sig icke om, såvida man icke är särskild umgängesvän med dem eller har andra dylika trevliga relationer. Annars beslutar man helt despotiskt utan att sätta sig in i förhållandena. Detta är en ovana hos regeringar i allmänhet hos oss, som jag skall be att få fästa uppmärksamheten på.

Så hava vi expropriationslagen, som nu kommit fram. Det har nu blivit ett allmänt behov efter densamma, och den föreligger ånyo på kammarens bord. Jag skall dock be att få efterlysa Norrlandskommitténs förslag angående expropriation för jordbruk och bostäder, i synnerhet jordbruk. Denna del av kommitténs betänkande omfattades även av kommitténs konservativa medlemmar med undantag av dem, som representerade bolagen. Den har väntat ända sedan 1904 på uppmärksamhet från någon regering. Den är icke avskriven från behandling; man har icke ogillat förslaget, men det ligger där, såsom något, som bränns och kring vilket man går som katten kring het gröt. Nu tycker jag i alla fall, att denna sak efter 12 år skall hava mognat till bedömande, och nu när världskriget visar oss, hur viktigt det är, att jorden lägges under plogen, är det ytterligare anledning att erinra sig detta bortglömda initiativ.

Detta som exempel på vad som skulle kunna göras för människorna direkt. Ett annat exempel äro naturrikedomarna. Man hör ingenting av gruvlagstiftningen, koncessionslagstiftningen. Allt ligger dödt. Nu är det ju så, att när det är brist på en vara, inför man reglering av konsumtionen. Det finnes nu kort på bröd och kort på socker, och kanske det blir ännu mera sådant. Gruvor äro också en mycket otillräcklig vara. Är det då icke rimligt, att man hus håller även med dem och icke lämnar dem till fri rovtävlan utan vidare förtänksamhet?

På samma sätt är det med torvmossarna, vilkas ödestimma kanske nu är inne. Dem överlämnar man till fri exploatering utan att reglera genom koncessionslagstiftning eller annat dylikt förfarande. Alla dylika saker få gå vind för våg, blott man får tillräckligt med krigsmateriel och annan krigsutrustning.

Hur är det med lagstiftningen angående skogarna, av vilkas avkastning folket också skall leva? När få vi skydd för ungsko-gen och skogsbeståndet? När få vi den av smålänningarna och andra efterlängtade lagstiftningen angående bildande av häradsallmänningar för att få bland annat vedbehovet tillfredsställt? Nu under kriget får man i Dalarna på sina ställen köpa gamla hus och hugga upp dem till ved, emedan man icke kan få köpa ved. Det gäller även om jordbrukare. Hur är det vidare med

flottledernas reglerande, som är av behovet påkallat, för att icke småbönderna skola mista sin skogsavkastning? Det förelinnes från regeringens sida ingen omtanke om dessa livsintressen för folket.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Vattenfallen har verkligen regeringen intresserat sig för, men den får ursäktas, att vi icke äro nöjda med intresset. Det är ju så, att herr Hasselrot — om av egen drift eller genom annans tillskyndelse — har slagit vakt kring det gamla förslaget, som uteslöt den sociala omtanken och gynnade industrialismens syn på saken. Detta förslag skall forceras fram trots allt, och till yttermera visso tillsattes en kommitté, i vilken man sorgfälligt undvek att sätta in några representanter för de riktningar inom riksdagen, som särskilt drivit fram förslaget. Det är alldeles samma historia som med den så kallade handelskommissionen. Inom liberala regeringar — och jag förmodar också, att detsamma blir fallet inom kommande socialdemokratiska regeringar — är man så beskedlig, att när man föranstaltar om en sådan utredning, sätter man till alldeles för många högermän, antagligen för att få igenom saken i första kammaren, men en högerminister, som tager initiativ i en fråga som jordfrågan, försumpar hela saken fullkomligt genom att lägga an på att tillsätta beredningar, där icke de sociala synpunkterna bliva tillräckligt företrädade. Så står man inför ett fullbordat faktum, och då är det ofta omöjligt att få någon facon på saken. Det finnes länder, där parlamentet äger tillsätta kommissioner för att göra utredningar på sätt, som det önskar. Det är olidligt, att man skall vara underkastad godtycket av en partiregering, som tillsätter kommittéer på det sätt, som skett under senare tid.

En tredje realitetsfråga är *produktionssystemet*. Nu veta vi, att det produceras i världen planlöst, av sämsta beskaffenhet och till högsta möjliga pris. Det är själva den röda tråden. Det borde väl alla kunna vara ense om, att man bör eftersträva, att det produceras efter behovet, av bästa beskaffenhet och till billigaste priser. Nu se vi i följd av kriget, huru det rådande produktionssättet mer och mer visat sina avigsidor, huru karteller och ringar — de handla så att säga enligt naturlagarna, när de lämnas fria; jag klandrar dem icke — pressa upp priserna så mycket de vilja. Nu har det, för att taga ett exempel bland otaliga, kommit därhän med avseende på byggnadsmateriel, att man icke kan bygga ett hus; bostadsföreningarna få inställa alla sina planer här i Stockholm. Det är knapp tillgång på små lägenheter. Det har verkligen planerats en hel del bostadsföretag, men de ha fått inställa sin verksamhet på grund av de höjda materialpriserna. Bör icke då eftertanken säga, att när staten har så mycket skog, dessa skogar skola användas för folkets bästa? När prisbildningen är sådan i den enskilda företagsamheten, vore det icke på tiden att staten själv började förädla sitt skogsvirke och av detta virke tillverka för bostadsändamål och sålde till självkostnadspris, i främsta rummet till alla de minst bemedlade, de små bostadsföreningarna, egnahemsföretagen och så vidare.

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Stockholms stad tillhandahåller mark, ledningar och gator för självkostnadspris. Den tager icke såsom enskilda tomtbolag avance. Detta system bör kunna genomföras vidare, och nu lär oss väl världskriget, att man bör slå in mera på den vägen.

Hur är det med papperet? Det är oerhört vad det stigit till följd av konjunkturerna och ringbildningen. Tidningarna hava de största svårigheter och bokförlagen likaså. Den som vill giva ut en skrift, kan knappast göra det på grund av de höga pappersprisen. Vad vore rimligare, än att även staten förädlade sitt virke och anlade pappersbruk — allt fortfarande blott för att taga ett exempel.

Staten har också mycket järnmalm, på samma gång som den har skog, där den kan få träkol. Varför anlägger den aldrig något större järnbruk både för att tillgodose de smas bostadsbehov men också för att skaffa den i vårt land icke tillverkade rälsen? Här förekommer det, att bostadsområden icke kunna exploateras, därför att man icke kan draga ut spårvägar, då det icke finnes räls i landet. Skall icke staten ingripa och inrätta ett sådant järnbruk, som det varit tal om så många gånger? Det borde också kriget ha lärt oss.

Varför bygger icke staten fartyg eller köper sådana? Tänk så mycket annorlunda det skulle vara. På alla dessa slag av statsverksamhet, som påkallats av förhållandena, riktar regeringen icke sin uppmärksamhet och icke heller riksdagen.

Jag skall nu gå till den fjärde stora frågan, nämligen *utrikespolitiken*. Det förefaller mig, som om vår uppmärksamhet nu rörde sig mest om utrikespolitiken. Emellertid har det framhållits av en del talare här, att man bör vara mycket försiktig och icke tala om utrikespolitiken, så länge de engelska underhandlingarna pågå. Det är möjligt, att det är en ömtalig sak, och jag är lyckligtvis så pass okunnig i dessa frågor, att jag icke skall inlåta mig på dem, men jag skall i stället tala om något annat utrikespolitiskt, som intresserar mig mera.

Hela remissdebatten idag har varit en enda litanian över våra nuvarande svårigheter och våra bekymmer för framtiden, så länge kriget varar. Men då borde vår främsta omsorg vara att göra allt för det första för att få slut på kriget och för det andra för att få till stånd en sådan uppgörelse i världen, som tryggar oss och alla mot ett upprepande av detsamma. Det förefaller mig, som om det borde vara ett oavvisligt krav att göra slut på blodbadet och få en varaktig fred efter detta. Då har den tanken kommit upp, att de neutrala länderna skulle för detta ändamål slå sig tillsammans. De neutrala länderna ha därvid icke något annat att lita till än sina regeringar, det är de, som sitta inne med de administrativa resurserna, det är de, som ensamma ha de konstitutionella befogenheterna, och folken kunna bara stå utanför de stängda dörrarna och ropa, och därför ropa de också till sina regeringar, som tyvärr sitta ensamma inne med makten. Denna folkopinion har gjort sig gällande i alla neutrala stater. Man

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

har kommit fram med olika program, men de ha alla samma mål. »Centralorganisationen för en varaktig fred» har gått fram med detta krav, »kvinnornas internationella förening» har framfört samma krav, en hel del neutrala länders socialdemokratiska konferenser ha påyrkat detsamma. I Sverige, liksom uti alla andra neutrala länder i Europa, har det hållits ofantligt många möten för detta ändamål. Två folkrikedagar ha hållits, en svensk i Varberg 1915 besökt av 236 ombud, och en skandinavisk i Stockholm 1916, besökt av 410 svenska ombud. Möten ha hållits i maj och i augusti 1916 till ett antal av 410 här i Sverige, och nu mellan jul och nyår har det också hållits möten på ofantligt många ställen. Överallt, från dessa sammanslutningar, från dessa möten och från enskilda personer har det gått en ständig vädjan till de neutrala ländernas regeringar att sammankalla en neutral regeringskonferens, som skulle för det första naturligtvis tillgodose de neutrala ländernas egna intressen, men för det andra och lika mycket tillgodose hela mänsklighetens intressen. Det första intresset kan inte tillgodoses utan att det sista tillgodoses, och tillgodoser man det sista, tillgodoser man också det första. Andra kammaren uttalade sig också i fjol för samma sak — dess majoritet nämligen — men ingenting avhöres från regeringen. Regeringen tiger, sekretessen binder dess tunga, folket får aldrig veta, vad dess regering förehar. Det är också ett missförhållande.

Varför kan inte regeringen komma hit och tala vid oss och diskutera helt hyggligt som vanliga kamrater och medmänniskor? Dessa meddelanden, som herr Wallenberg fick göra här inför slutna dörrar efter många påpressningar, det var den allra fullständigaaste — ja, jag skall inte begagna ordet humbug, ty man bör inte använda starka uttryck, men det var något liknande. Man fick en hel del betydelselösa och ointressanta meddelanden. Men sista gången fingo vi också det meddelandet: »Nu skall jag för herrarna berätta en mycket glad nyhet.» Så fingo vi veta, att vår träexport blivit frigiven. Ja, det var ju mycket bra, men utrikesministern talade inte om på vilka villkor. Det borde vi också fått veta. Sedan gingo dunkla rykten om att det skett endast mot komensationer. Vilka voro de?

De där regeringarna äro ofta verkligen förskräckliga, tycka inte herrarna det?

Nu har emellertid trontalet sagt någonting i saken. Trontalet säger på följande sätt: »Insikten om förpliktelsen för alla neutrala stater att upprätthålla folkrätten», — ja, det är inte så mycket att slåss vidare för, herr Hammarskjöld, ty den är fullkomligt slut — »omvårdnaden om gemensamma rättmätiga intressen, strävandet att medverka till en varaktig fred, som tryggar deras framtida ställning och utveckling, hava manat Sverige att tråda i förbindelse med andra neutrala makter». Där se ni det gäller bara vad som tryggar »deras», de neutralas framtida ställning och utveckling. De stora mänsklighetsfrågorna, de grunder, som skola skapas för en varaktig fred och som aldrig kunna ska-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

pas ensamt för de neutrala länderna, det låter man fara, och det är åtminstone uppriktigt, ty det har ministären aldrig ägnat omvårdnad. Det klandrar jag den inte heller för, ty den ligger inte för sådana saker.

Emellertid har nu saken tagits upp på annat sätt. Först kommo centralmakterna och sade: »vi vilja ha fred, därför att vi nu ha segrat.» Då svarade ententemakterna: »vi erbjuda också fred, när vi ha segrat.» Vad skulle då de neutrala ha svarat på sådana propositioner? Jo, de skulle framträtt och sagt, att alldeles oberoende av militära hänsyn skall freden slutas. Fredsslutet måste vara grundat på rättvisa och humanitet. Man kan inte begära av de krigförande, att de skola ha sådan självöverninnelse, att de börja därmed. Deras förklaringar ha precis samma anslag: »när vi segra, då gå vi till fredsslut, men inte för.» Emot detta borde den neutrala opinionen ha uppträtt först och främst. Men det gjorde den inte. Då kom Wilson och sade ett och annat, där man mellan raderna kunde läsa ut, att han menade just detta. Schweiz instämde därefter halvt om halvt. Så kommo till sist de skandinaviska regeringarna med en platonisk fredsönskan utan grundsatser. Då var det inte underligt, att de också blevo missförstådda.

Men det hela går ändå något framåt. Ententemakterna skulle svara Wilson, och då kommo de äntligen med konkretiserade påstaenden och med utförda principer på samma gång. De sade nämligen, att grunden för freden skulle vara: »Europas reorganisation, garanterad av en fast och bestående uppgörelse, baserad på nationalitetsprincipen och på den rätt som alla folk, såväl stora som små, äga till full trygghet och fri ekonomisk utveckling.» Ja, men det är väl alldeles utmärkt. Så skall det vara. Men så drogo de ut konsekvenserna, och då drogo de bara ut konsekvenserna för sina motståndare. Det är mänskligt och begripligt, men det var ju en ofantlig ensidighet. De tala dessutom bara om Europas organisation, men tro ni att det kan bli en varaktig fred utan att också särskilt Asien reorganiseras? Aldrig, aldrig i livet. Vad skulle man då vänta av centralmakterna? Vad borde de neutrala länderna verka för? Jo, de borde verka för att Centralmakterna också komma med samma principer, med uttalanden om nationalitetsprincipen och frihet för alla nationer och deras framtida ekonomiska utveckling, och man kunde gärna ha låtit dem påpeka vad ententemakterna i detta avseende ha på sitt samvete, nämligen peka på, icke Europa så mycket — med undantag för Ryssland förstås — men på haven, på Asien och Afrika. Då hade vi alltsammans under en hatt. Vi hade två klara utgångspunkter, två sammanfallande frihetsgrundsatser från vardera sidan och ett ensidigt konkret förslag från vardera sidan, men dessa ensidiga förslag skulle då läggas tillsammans, och då kunde kompromissandet börja.

Nu är det möjligt också, att centralmakterna just därför att de anse sig stå med mesta segern i händerna, icke kunna förmå

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

sig till den självövertäckelsen att gå fram för de förenämnda självklara principerna. Att ententemakterna gjort det, är mera förklarligt, därför att de känna sig ännu militärt underlägsna, och när man känner sig underlägsen i makt, komma rättstänkarna lättare fram såsom en andra försvarslinje. Det är inte alls säkert, att de skulle vidare hålla på dem, ifall de segrade.

Jag menar sålunda, att nu är saken i alla fall på väg, ehuru den tyckes köra fast någon stund på det jag nyss nämnde. Men vad göra de neutrala regeringarna? De måste fullfölja kampen för rätten utan hänsyn till militära framgångar, ty det är de neutrala folkens stora mission just nu. Historiens dom blir fruktansvärd, misstänker jag, över dessa folk eller rättare sagt över deras regeringar, om de försumma tillfällena och särskilt för oss svenskar kan det bli vanskligt nog vid fredsslutet. Vi ha ju ingenting på våra samveten såsom folk och land, vi ha försökt hålla oss neutrala, och det kan synas nog, men för dessa stora makter kan hända det inte är tillräckligt att bara kunna visa på våra gulaschvinster, som tillkommit för en del personer på det övriga folkets bekostnad, men icke däremot i vågskålen kunna lägga något stort initiativ för rätt och sanning i världen.

Jag skulle nu slutligen vilja tillägga bara en sak. I de allierades fredsvillkor står på slutet någonting om det ottomanska väldet såsom avgjort främmande för »västerländsk civilisation». Vad är egentligen västerländsk civilisation? Det skulle vara någonting finare än österländsk civilisation. Då vill jag säga, att när man varit med ganska mycket och sett åtskilligt, och när nu slutligen världskriget kom som en frukt av den västerländska civilisationen, då har det allt mer och mer blivit klart för mig vad som är den nödvändigaste offensiven, och det är offensiven för att utvidga positionerna och gå fram på en bred front just emot den västerländska civilisationens ofantliga brister.

Och vilka äro dessa brister? För mig har det ställt sig på följande sätt. De europeiska folken äro egentligen invandrade stammar, som, drivna av olika anledningar från sina hemvist, ständigt sökt nya eller vidgade boplatser. De ha släkte efter släkte härdats i röfvertåg och allt slags våld såväl vid inträngandet som under den fortsatta kampen med urinvånarna samt de inbördes, aldrig slutade striderna om bytet och fördelarna. De samhällsordningar, som uppvuxit ur dylika situationer ha präglats av desamma. Det har varit ett oavlatligt organiserande av makt utan självansvar och av majoritetssiffror utan hänsyn till minoritetstalen.

Emellertid har också Europa haft kanske den största kulturen att uppvisa, ty under allt detta förtryck ha de förtryckta fått resa sig, och då har ur detta lidande stigit upp en stark kultur, men det var en individualitetens kultur, kan man säga, en fåtalets kultur, de förtrycktas kultur.

Hur är det då i stället med den österländska samhällsordningen, som på sätt och vis i fredsambudet förhånas. De gamla asi-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

atiska kulturfolken ha stannat kvar på sina boningsplatser och ha icke blivit på samma sätt gripna av vandringsfolkens ävlan. Vanskligheter både utåt och inåt saknades visserligen icke. De försjönko dock mera i begrundande samt skapade åt sig en materiell kultur, byggd på jord och arbete, samt en andlig, utmynnande i personlighetens utveckling till en god människa. Denna österlandets kultur blev naturligtvis mera passiv och mindre rik på omväxling än västerlandets. Den ofantliga maktkulturen i Europa nödvändiggjorde, att man mobiliserade naturtillgångarna, och därigenom gjordes de stora upptäckterna, som grundlade den europeiska materiella kulturen. Men här i Europa — och det är min övertygelse, att det är däruti det ligger — stå vi bara och slåss och skälla på varandra, och var och en skall försöka ligga över den andra, under det att för den asiatiska kulturen huvudsaken varit att utveckla varje personlighet. Vi göra en massa demokratiska anordningar, men icke ett spår för att skapa demokratiska människor.

Detta tror jag är den stora Achilleshälen i den västerländska kulturen. Jag vill därför hoppas, att den nya tidens offensiv, som jag anser vara den allra viktigaste, måtte leda till en sammansmältning av det värdefulla i den västerländska kulturen och den österländska kulturen med ett stort och starkt inslag av den europeiska lidandets kultur. En samhällsordning, inom vilken den andliga friheten är undertryckt, blir mera en själlös massa, som brutalt sättes igång för att stödja personer och partier. Får åter den andliga friheten komma till sin rätt, kan i stället utveckla sig ett organiskt skiftande liv, som på ett fruktbart sätt uppbär och slår vakt om realiteten.

Det är en huvuduppgift även för oss här i landet att omdana vår samhällsordning i en sådan god anda.

Efter det herr vice talmannen åter övertagit ledningen av förhandlingarna, anförde:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Hasselrot Herr vice talman! I anledning av herr Lindhagens yttrande vill jag utan något som helst temperament i all vänskaplighet och trötthet göra en erinran och en fråga. Jag vill erinra herr Lindhagen om det faktum, att viss antimilitaristisk agitation enligt gällande lag är belagd med straff. Om någon annan antimilitaristisk agitation har jag på förmiddagen icke talat. Jag vill fråga herr Lindhagen — men jag är icke angelägen att få ett svar i kväll utan tvärtom tacksam, om han sparar med det till en annan gång: Anser herr Lindhagen, att gällande lag icke skall tillämpas, så snart sådant skulle lända herr Lindhagen och hans meningsfränder till förtret?

Herr Jespersion. Herr talman, mina herrar! Jag skall börja med att säga att jag likaväl som många andra talare icke kom-

mer att strängt hålla mig till statsverkspropositionen och att orsaken till detta är vad som här uttalats från många andra håll.

Herr Edén yttrade i det anförande, varmed han från riksdagens sida inledde debatten i dag: Sveriges riksdag känner svårigheterna och ansvaret beträffande dyrtiden likaväl som Sveriges regering. Det bör ju för regeringen vara enbart glädjande, att Sveriges riksdag också känner ansvar inför denna angelägenhet. Jag kan emellertid lika litet som många andra talare, som uppträtt här, erkänna, att allt som regeringen åtgjort för dyrtidens bekämpande varit det bästa. Men jag vill dock säga, att det åtminstone enligt min åsikt varit synnerligen svårt att kunna träffa på det rätta beträffande denna angelägenhet. Ty då det i många andra länder försökts olika system — än det ena och än det andra — och man så här försökt sovra ut och taga det, som man ansett för våra förhållanden vara lämpligast, är det i mångt och mycket så olika här mot på andra håll, att det är ganska förlätligt, om missgrepp någon gång blivit begångna. Det missgrepp, som jag anser vara det svåraste, är, att producenterna icke alltid blivit väl tillgodosedda beträffande de åtgärder, som företagits.

Herr Rydén yttrade i dag — och i samma yttrande instämde friherre Palmstierna — att han icke ville göra jordbruksministern ansvarig för det, som av regeringen gjorts eller underlåtit till dyrtidens lindrande, utan han ville i stället lägga ansvaret på hans excellens statsministern, som varit den verkliga bestämmande även i livsmedelsfrågorna, något som bestämt avvisades av jordbruksministern, vilken själv ville taga ansvaret för vad han gjort; och det finner jag från den synpunkt, jag ser saken, synnerligen berömvärdt, att statsrådet så ville göra.

Herr Rydén yttrade vidare: vad skulle inträffa, om vi innevarande år finge ett svagår? Jag vill gärna säga, att det skulle bli mycket svårt. Ja, det skulle bli synnerligen svårt, om vi skulle få ett svagår. Men vad är det då, som är den största skulden till de svårigheter, som skulle inträffa vid ett sådant förhållande? Jo, det är, att svenska riksdagen icke varit angelägen om att vilja under tidigare förhållanden hjälpa fram den produktion, som skulle möjliggöra, att vår lantbefolkning utan att anlita främmande länder skulle kunna föda sig under hela kristiden. Jag undrar, om man icke åtminstone delvis kan lägga ansvaret för bristen på brödsäd på dem, som ständigt i riksdagen drivit den satsen: vi köpa spannmål, där den erhålles billigast, och inrikta oss istället på ladugårdsskötsel och annat, som lönar sig bättre. Denna sats har predikats under många år och drives alldeles särskilt av en person, som nyss yttrat sig här, nämligen herr Fabian Månsson, gång efter annan och han har haft instämmanden från många i denna kammar, och man kan således icke på honom ensam lägga ansvaret för en sådan politik. Jag vill fråga: hur skulle det sett ut i vårt land, om man följt dessa anvisningar? Jo, då hade nöden snart stått för dörren.

Herr Rydén yttrade också, att mjölk- och smörbristen vore

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

beroende av den ohejdade köttexport, som fick fortgå under förra året. Men han glömde då, att vi under såväl 1914 som 1915 hade mycket svaga foderår, och att det var alldeles nödvändigt att göra en större utgallring än under vanliga förhållanden, och att det icke skulle främja vare sig mjölk- eller smörtillgången, om man skulle svältföda dessa djur. Vad som är alldeles säkert är, att det istället blev en ökning av ungdjuren, som var mycket större än vanligt, vilket också den statistik, som herr jordbruksministern i dag föredragit inför denna kammare, visat. Herr Rydén glömde att nämna, att de låga priser för mjölkprodukterna, som tillkommit på tillskyndan av systemet Elmqvist-Svensson, i högsta grad jämte den ringa fodertillgången utgjorde orsaken till den utgallring av nötkreaturen, som skedde.

Herr Nilsson i Örebro uttalade tvivel om förefintligheten av den ökning av kalvar och ungnöt, som statistiken omnämnt. Jag undrar ändå, om det kan vara så rätt att uttala tvivelsmal därom. Han nämnde, att det sålts fasligt mycket med kalvar, men det visar väl ändå, att man icke är inne i saken, man talar om, när man kommit med det påståendet, ty de kalvar, som såldes — exempelvis dessa gödkalvar, som man talar om — äro icke sådana, som komma med i denna statistiska uppgift. Herr jordbruksministern har lämnat oss upplysning i dag, att vi här i landet hava lägre såväl mjölk- som smörpris än våra grannländer. Det är ju utmärkt för konsumenterna, men det är på samma gång så, att detta förhållande, som är framtvingat kan icke i någon mån främja mjölk- eller smörproduktionen utan måste ovillkorligen hålla den tillbaka. Och det synes som om detta skulle tala för att de priser, som råda här i landet, äro lägre än det normala under nuvarande förhållanden. Det är för oss lantmän särskilt glädjande, att såväl herr Rydén som friherre Palmstierna blivit så välvilligt stämda mot jordbruket och dess produktion. Det är alltid glädjande då en syndare sig omvänder och bättrar, och särskilt friherre Palmstierna har vid så många tillfällen försökt att lägga svarigheter i vägen för lantbruket och för att dess produktion skall kunna gå framåt, så att det är för mig en särskilt stor glädje, att han nu kommit till en annan åsikt.

Herr Nilson i Örebro nämnde, att det krigspolitiska läget just nu icke kräver sådana åtgärder, som ännu upprätthållas beträffande neutralitetsvakten, såvitt jag kan förstå. Ja, det är ju mycket möjligt, att det under somliga tider icke kräfts, men jag tycker att detsamma med hänsyn till det nuvarande krigsläget är mera påkallat än det var under åtminstone förra året, och att med den tendens som finnes till ett utvidgande av kriget till att omfatta nästan alla folk är det icke för mycket, om man ger denna gård åt fosterlandet, och att om vi därmed kunna bevaras ifrån att bli indragna i kriget, finner jag den gården vara ganska ringa.

Åtskilliga anmärkningar angående det militära systemet ha av herr Nilson i Örebro anförts, och jag vill icke förneka, att många militärer göra sig skyldiga till en hel del — rent ut sagt

— dumbheter. Men kan man verkligen lägga ansvaret för detta på den nuvarande chefen för lantförsvarsdepartementet. Det är väl ändå för kort tid, som han skött sitt ämbete, för att han skulle kunnat hinna med att få bort allt sådant. Jag tror för min del, att det behövs längre tid ifall det finns fel och brister än hans ämbets-tid givit möjlighet till. Dessutom vill jag erinra om att herr Nilson varit ledamot i försvarsberedningen och borde väl då försökt få bort sådana oegentligheter och angivit medlen därför eller — om han icke ansett sig ha fått tillfälle där — i statsutskottet.

Herr Rydén har framkastat beskyllningar mot hans excellens statsministern, — beskyllningar av den art, att jag ej kan tro, att någon besinningsfull ledamot av denna kammare vill göra sig solidarisk med honom, t. ex. att gunstlingssystemet vid befordringar här i landet skulle vara sådant, att det aldrig kunnat uppvisas ett liknande och mera dylikt.

Han har vidare också sagt, att säkerligen förefinnes missnöje i landet med regeringen, vilket även framhållits särskilt av friherre Palmstierna. Det har sagts, att missnöjet är så ofantligt stort, att det från alla håll önskas, att det må bli skifte. Men jag är alldeles viss om, att detta missnöje icke finnes hos det stora flertalet av landets befolkning, och där det förefinnes, är det i allmänhet uppagerat av den press, som på senare tid gjort till sin uppgift att söka driva bort den nuvarande regeringen.

I början av det pågående kriget ansågs ej den nuvarande regeringen vara tillräckligt neutral, och man var på vänsterhåll särdeles bekymrad för de s. k. aktivisterna och för att dessa möjligen skulle kunna draga oss in i kriget. Nu har bladet vänt sig, och den främste krigsaktivisten är säkerligen herr Branting, som i artiklar dag för dag söker driva oss över i ententens armar och därmed säkerligen också in i kriget, och herr Branting har också många eftersägare. Men det oaktat har från det hållet allting gjorts för att försvåra regeringens arbete för upprätthållandet av rikets neutralitet och för hävdandet av vårt kära fosterlands frihet och självbestämningsrätt. Likväl har regeringen lyckats att bevara vår neutralitet och befria oss från ett indragande i kriget, och därför bör såväl Sveriges riksdag som hela vårt svenska folk vara djupt tacksamma mot denna regering, och om vi bli angripna av någon främmande makt och därigenom tvungna att försvåra oss och fosterlandet, är jag viss, att regeringen ändå skall göra sitt bästa i en dylik svår situation. Jag är också viss, att om man besparat det personliga klandret mot regeringen, till dess att konstitutionsutskottets betänkande angående regeringens handhavande av sina ämbeten förelegat och nu i dag hållit sig till statsverkspropositionen, skulle Sveriges riksdag stått bättre till baks både inom och utom landet.

Herr talmannen, som emellertid återtagit ledningen av förhandlingarna, gav härpå ordet åt

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Herr Palmstierna:., som yttrade. Det är en replik till herr finansministern, som jag skulle vilja avgiva, men dessförinnan måste jag göra en komplettering till det yttrande, som jag förut hade och som närmast var riktat till herr jordbruksministern. Jag skulle nämligen till vad jag då sade vilja foga ytterligare ett beklagande utav, att regeringen funnit lämpligt att höja *mjölprisen* i sammanhang med kontingenteringen. Det har ju hittills hållits jämförelsevis låga mjölpriser inom landet, något som varit vår stolthet, men är det så, att regeringen sett sig nödsakad att gå på en höjning i detta fall, så borde den dock icke ha utförts i detta sammanhang. Konsumenterna se då prisfördyrningen förknippad med kontingenteringsåtgärden, vilket gör denna mer än skäligt impopulär, och lantmännen — jag tänker på dem fortfarande, herr Jespersen — måste säga sig att staten tar deras förråd för lågt pris och säljer dem dyrt till egen vinning.

Till herr finansministern vill jag endast säga, att i hans som alltid sympatiska anförande var det åtskilliga poänger, som det verkligen är skäl i att man tar vara på i kammaren, dels för de faktiska upplysningar av viss beskaffenhet, som lämnades, dels ock för de meddelanden som i övrigt göras.

Mina anmärkningar ha väsentligen gått ut på ofullständigheten i budgeten; regeringen hade utan tvivel haft möjlighet att, om den så velat, ge fullständigare uppgifter. Herr finansministern har bekräftat, att jag i det fallet har rätt, då han i dag, jag höll nästan på att säga på stående fot, efter telefonupplysning kunnat meddela åtskilligt, som hade bort kunna stå några dagar tidigare i statsverkspropositionen. Vidare vill jag säga, att när under det senaste året, man utan den ringaste svårighet kunnat fixera de betydande belopp, vartill utgifterna för neutralitetsvakten belöpa sig kunde detta ha skett även i år. Vissa av utgifterna ha f. ö. länge varit till ungefärligt belopp kända eller beräknliga och finansministern hade därför haft att tillgå så pass mycken ledning, att han kunnat veta, efter vilken huvudplan han borde lägga sitt arbete för täckande av behoven. Hade arbetet med detta i tid blivit igångsatt, hade finansministern med all säkerhet kunnat ge bättre upplysningar, än vad vi fått nu i dag.

Men vi ha i varje fall efter dagens debatt *någon* behållning. Herr finansministern har trätt in på detta terra incognita, som jag berörde och där vi borde ha ljus och upplysning. Han har meddelat oss, att förskotten för år 1914 uppgingo till 189 miljoner kronor, år 1915 till 152 miljoner kronor och år 1916 till 106 miljoner kronor efter avdrag av 69 miljoner kronor. »För en stund sedan» hade herr finansministern fått detta meddelande, sade han. Jag är övertygad om, att det icke varit någon svårighet för honom att något tidigare få dessa uppgifter, så att de kunnat meddelas i statsverkspropositionen. Vi hade verkligen önskat, att så hade skett. Det är egendomligt, men det är dock den erfarenhet man ständigt gör, att man skall behöva pressa och skruva fram

sådant, som det eljest vore naturligt, att regeringen utan vidare gäve upplysning om.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr finansministern meddelade också, att de till livsmedelskommissionen m. fl. utlämnade krediterna uppgå till 51 miljoner kronor. Sammanlagda summan skulle alltså uppgå till 240 miljoner kronor, om sistnämnda summa inräknas. Detta stämmer följaktligen ganska väl med de uppgifter jag nyss lämnat.

Men vad som är ägnat att väcka betydlig förvåning är, att när vi tala om dessa krediter till livsmedelskommissionen och andra, har herr finansministern under dagens debatt icke haft ett enda ord att svara på de mycket skarpa anmärkningarna, att man gått inkonstitutionellt till väga och velat sluta avtal med privata banker för krediter uppgående till 20 å 30 miljoner kronor. Nog förefaller det, som om finansministern hade skäl till att i dag lämna en förklaring till detta något egendomliga uppträdande. I det sammanhanget kom det emellertid helt blygsamt fram ett meddelande från hans sida, att kammaren har att vänta en proposition om de 51 miljoner kronor, som jag nyss omnämnde. Ja, har dagens debatt medfört den nyttan, att regeringen nu finner sig nödsakad att komma till riksdagen med denna begäran och icke gå på den väg, som den förut beträtt, är detta något som också bör noteras.

Nu gjorde herr finansministern åtskilliga beräkningar beträffande vad som skulle behöva täckas för framtiden. Jag sökte mycket noggrant följa med hans överslag, och så vitt jag förstod, stämde vad han i det avseendet meddelade ganska väl överens med mina uppgifter. Han gjorde en liten reservation, huruvida man skulle behöva återbetala de 20,7 miljoner, som man tagit ur kassafonden. Ja, jag får säga, att man om den saken kan ha olika meningar, men vill man bringa upp det hela på den nivå, som statsregleringen bör ha, är det helt naturligt, att man skall söka täcka vad som kassafonden sålunda fatt vidkännas. I sina beräkningar tog herr finansministern endast med de 30 miljoner kronor, som äro begärda i den proposition, som kom häromdagen; icke 60 miljoner kr. för hela 1917, 30 miljoner kr. kan man således fråndraga mina beräkningar för jämförelsens skull, men däremot bör summan ökas med 11 miljoner kronor i neutralitetskostnader. Vi komma således i själva verket fram till det belopp, som jag angav, eller 236 miljoner minus dessa 30 miljoner kronor, varom nyss var fråga, plus de 11 miljoner kronor, som sist nämndes. De av herr finansministern framlagda uppgifterna stämma således nästan fullständigt, kan man säga, med de av mig gjorda beräkningarna.

Men då står jag nästan såsom ett frågetecken, och det gjorde jag också i den förra debatten: huru skola vi kunna med 18 miljoner kronor plus vad som en skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten skall inbringa kunna täcka dessa förskott på »viss kortare tid», såsom det står i statsverkspropositionen. I sitt anförande har nu herr finansministern tänjt på detta uttryck genom att säga, att denna täckning kommer att draga ut flera år, något som jag också tror skall bliva fallet; jag tror verkligen, att det

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

skall taga en ganska lång följd av år, innan dessa siffror, som tyckas vilja svälla, fått den täckning, som nu ifrågasättes.

En sak, som också bör uppmärksammas, är stegringen i neutralitetskostnaderna. Herr finansministern har i dag kunnat uppge neutralitetskostnaderna för år 1916 till 71 miljoner kronor. Jag är alldeles viss om, att han i statsverkspropositionen kunnat lämna en uppgift om, vartill dessa kostnader uppgått förlidet år intill den 1 november eller kanske rent av till någon senare tidpunkt. Vi ha emellertid nu i dag fått denna uppgift och kunna se, huru ifrågavarande kostnad har stigit från 46 miljoner kronor år 1914 och 56 miljoner kronor 1915 till 71 miljoner år 1916. Vad år 1914 beträffar, rådde ju då särskilda förhållanden; då voro ju stora styrkor inkallade men under kortare tid. Det senaste året företer en högst väsentlig stegring av neutralitetskostnaderna utan att inkallelserna varit större, utan tvärtom mindre, och jag skulle på grund härav verkligen vilja ställa det spørsmålet, om det *uteslutande* är till vad riksdagen menar med neutralitetskostnader, som det hela gått. Det förefaller mig, som om det vore alldeles nödvändigt, att kontrollen ifrån riksdagens sida i detta avseende blir mycket ingående.

Beträffande tonnagefrågan har herr finansministern icke svarat, om regeringen kommer med förslag om tonnageavgifter eller ej. Det är då tydligen nödvändigt, att man från riksdagens sida betryggar sig i detta avseende, så att tonnageavgift allt fortfarande kommer att utgå. Den omständigheten, att finansministern icke svarat någonting, visar ju tydligt, att regeringen icke intagit ståndpunkt i frågan.

Jag vill i detta sammanhang förklara, att det visserligen är riktigt, när herr finansministern säger, att det är den nu rådande bristen på kol, som gör, att vi *nu* icke ha tillräckligt med tonnage. Ja, visst är det *för närvarande* brist på kol, men detta uttalande av herr finansministern stärker mina motiv, icke minst dem, jag åberopade, när jag vände mig mot herr jordbruksministern och framhöll, huru viktigt det varit att vi i tid, medan det ännu funnits rådrum, införskaffat spannmål i landet. Svårigheterna ökas ju undan för undan, något som man ju borde ha kunnat förutse, och man hade därför bort i tid helt enkelt *taga* fartygen och betalt dem och på det sättet skaffa tonnage för att betrygga det viktigaste av allt, brödfödan i landet.

Dagens debatt har alldeles givit den nyttan med sig beträffande statsverkspropositionen, att vi efter denna debatt faktiskt stå rikare på upplysningar och uppgifter, som det helt enkelt varit nödvändigt för riksdagen att få. Men ännu är det tyvärr åtskilliga frågetecken och deras förklaring avvaktas fortfarande.

Vidare anförde

Herr Branting: Herr talman! Det har ju från ministerbänken i dag lämnats svar på åtskilliga av här gjorda uttalanden

*Hemiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

försök till försvar i vissa fall; mer eller mindre lyckligt ha de utfallit, men det har åtminstone av fackministrarna, med ett enda märkligt undantag kanske, dock gjorts sådana försök till försvar. Däremot måste jag säga, att om man går igenom listan på vad som här framdragits, särskilt i de första grundläggande anförandena denna förmiddagsdebatt, med deras kritik och klagomål över regeringsåtgärder, står dock ännu kvar obesvarad åtskilligt, som man verkligen hade väntat här skulle bli upptaget.

Det står kvar sådant, som nyss berördes av den siste talaren, och där herr finansministern givit ett mycket vidlyftigt svar, vari han yttrade sig om en hel del saker, som ingen frågat om, men undvek sådant, som skulle ha varit av större intresse att verkligen här få besvarat. Det har också — jag måste i detta sammanhang beröra det — visat sig, att herr krigsministern på ett, som mig synes, mycket lättvindigt sätt sökt försvara sig mot den kritik, som går ut över, att neutralitetsvakten till lands fortfarande skall hållas i så stor utsträckning, som, enligt vad vi alla känna, hittills varit fallet. Kritiken i detta stycke skulle nämligen avväpnas därmed, att andra neutrala länder hade ännu större bördor att dragas med för bevarandet av sin neutralitet. Men man räknar därvid icke det minsta på, synes det mig, att vi andra skulle vara mäktiga den reflektionen, att sådana länder som Holland och Schweiz dock ha ett väsentligt annat läge än vårt land. Det kan icke vara något så underligt, att under den nu varande skärpningen av krigsförhållandena även t. ex. Schweiz, på grund av allehanda rykten, kan tidtals stärka sin mobilisering, utsatt som det ligger mitt emellan krigförande stormakter. medan det däremot är mycket svårare helt visst för det svenska folket att fatta, att bibehållandet av särskilt mobiliserade styrkor vid broar och anläggningar mitt inne i landet skall vara lika nödvändigt, som man ansåg det vara strax i början, när ingen visste, vilken omfattning och stabilisering, så att säga, kriget skulle komma att få. Jag tror således, att denna jämförelse är i allra högsta grad haltande och icke kan verka övertygande på oss, som i stället begära, att kostnaderna för dessa mobiliseringar skola nedbringas i möjligaste mån, och som se vårt huvudsakligaste vapen för att bevara vår neutralitet i vår flotta, som ju också har med berömvärd plikttrohet fyllt de mycket svåra och ansträngande uppgifter, som lagts på densamma.

Men det står som sagt kvar mycket annat, och då intet svar kommit därpå från statsrådsbänken, tänker jag, att det beror därpå, att den, som skulle varit närmast att svara, anser av någon anledning, att det icke är lämpligt att svara. Det står kvar sådant som t. ex. det utsträckta användandet av den hemliga stämpeln, som är ett symptom på, vad som klagats över och klandrats hos regeringen, nämligen dess självrådighet, dess försök att själv styra och ställa, men ge så litet som möjligt med åt riksdagens medbestämmanderätt — överhuvud att låta hela sin verksamhet bestämmas mera av sina egna synpunkter än av den hänsyn, som

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

man skulle kunna förvänta, att den borde taga till de olika åskådningarna här i riksdagen. Det står kvar också erinringar, som gjorts angående vår handelspolitik, och hurusom, när den efter många strider fixerats i krigshandelslagen i fjol våras, de förväntningar, som riksdagen då i den bekanta motiveringen till sitt bifall uttalade, icke gått i uppfyllelse, utan det råd, som man tillsatte, blev undanskjutet och sedan icke spelat någon som helst roll.

Icke minst står kvar det förhållande, som påtalades av båda de första talarna i fråga om detta hemliga utskott, som det kallas, eller de särskilda deputeraderna, nämligen huru man från regeringens ledares sida förfarit gent emot detta utskott. Säsom det framgått av kända fakta, ha många gånger mycket viktiga avgöranden träffats utan någon som helst rådplägnung med utskottet, och det har också ganska tydligt kommit fram, att detta utskott rätt systematiskt kunnat ställas inför fullbordade fakta, i stället för att grundlagen tydligen förutsätter, att besluten skola fattas efter »överläggning» med detta utskott. Det är uppenbart, att där bryta sig två fullkomligt olika regeringssystem, två olika principer. Det är detta, som ytterst givit anledning till, att de förväntningar, som herr statsministern uttalade, då han inledde denna debatt på ett något ovanligt sätt, nämligen förväntningarna på en något dämpad kritik, som man rätt tydligt kunde utläsa ur hans anförande, icke gått i uppfyllelse. Ty det är verkligen en bestämd skiljaktighet i fråga om den ståndpunkt, som här framkommit. När här i denna remissdebatt det talats skarpa, klara och bestämda ord, har det verkligen icke skett därför — det är min fulla övertygelse — att man velat vara särskilt obehaglig från den ena eller andra talarens sida gentemot de personer, det gällde att kritisera, utan därför, att här stod högre värden på spel.

Här står helt enkelt på spel, efter vår uppfattning, huruvida riksdagen och närmast andra kammaren skulle låta sig skjutas så mycket åt sidan, att det fortfarande blev samma självrådighet i styrandet av detta land, som hittills präglat särskilt den nuvarande regeringens ledande man. Det är den grundsatsen som här stött tillsammans med den uppfattning, som kommit till uttryck från talmannen särskilt för det parti jag har äran tillhöra, och även, tror jag, till en viss grad från den, som talade å det liberala partiets vägnar. Vår uppfattning har varit att här skall det vara ett verkligt samförstånd och icke förfaras på sådant sätt, att vi här i landet, ensamma i världen nära nog, skola ha det ställt så, att regeringen styr och ställer, hur den själv behagar, medan däremot riksdagen behandlas ganska mycket såsom luft. Det har varit i det stycket ett upprepande av exempel på, huru varje liten eftergift ifrån regeringens sida åt riksdagens synpunkter måst pressas fram, och sedan blev det, när det kom till stycket, ändå kanske icke mycket bevänt med dessa eftergifter.

Jag är ganska viss om, att de ord, som här uttalats, komma att hos de breda folklagen i vårt land, som lida under dyrtidens

tryck och som måste lägga ansvaret på den regering, som själv tagit ansvaret för alla slags åtgärder på sig, väcka en stark resonans för att här hållits en så skarp vidräkning, som nu varit fallet vid denna remissdebatt. Jag tror icke, att herr statsministern bör låta blanda sig av den rad hyllningstelegram, som arrangerats och som fick ett genljud nyss från talarstolen. Jag tror icke heller, att »svenska folkförbundets» förklaring av sin undersåtliga trohet och vördnad är ett tillräckligt starkt stöd gentemot den opinionsyttring, de upprepade erinringar och den skarpa kritik, som kommit från så många av andra kammarens medlemmar och som understrukits på ett så kraftigt sätt, som här alla hört under dagens lopp.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag har, innan klubban faller, velat nu konstatera detta, att åtskilliga sådana viktiga frågor, som röra själva det centrala i meningsskiljaktigheterna mellan andra kammarens vänsterpartier och regeringen, ansetts böra lämnas obesvarade av herr statsministern. Det kan vara skäl i att frambålla detta nu, när denna debatt lider mot sitt slut. Ty det är givet, att när så nu sker, måste det också komma att ske i framtiden. Nu avslutas ju detta meningsutbyte utan någon som helst votering, utan att det är tillfälle att räkna på ena eller andra sidan dem, som kunna vilja göra sig solidariska med de uttalanden, som fällts, och med den kritik, som riktats mot en rad av regeringsåtgärder. Men det kommer ju sedermera under riksdagens lopp mångfaldiga tillfällen till sådana voteringar, och då kommer det att gälla, såsom jag ser saken, för riksdagens vänster att se till, att den verkligen försätter med den kritik och med den åskådning, som den har velat göra till sin under denna debatt; det gäller att se till, att den håller samman för att genomdriva, vad som för oss under dessa förhållanden måste vara det väsentliga, nämligen att *härda riksdagens ställning och styrka i det svenska statslivet* och icke låta den regering, som har tillkommit på sätt vi alla känna, skjuta riksdagen åsido på grund av de utomordentliga förhållanden, varunder vi leva.

Hans excellens herr statsministern: Herr talman! Det finnes ingen grund för påståendet, att jag skulle ha väntat den effekten av mitt inledningsanförande, att anmärkningarna därigenom skulle bliva dämpade; tvärtom har jag väntat skarpa kritiska anmärkningar, och de ha också kommit. Deras besvarande har jag med fullt förtroende överlämnat åt mina kolleger fackministrarna, och detta kanske så mycket hellre, som jag egendomligt nog fått höra, hurusom jag skulle lägga mig i allting och icke vilja anförtro någonting åt dessa.

Vad de personliga anfallen angår, har det verkligen icke varit min avsikt att i det allvarliga läge, vari vårt land nu befinner sig, och på den plats, där vi nu äro, upptaga sådana till besvarande.

Nu har emellertid herr Branting vänt sig särskilt till mig

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

och därvid, om jag fattade rätt, anfört tre punkter, vilka icke blivit under dagens debatt besvarade.

Den första av dessa punkter avser ett förment ymnigt användande av hemlig-stämpeln. När jag hörde den anmärkningen i förmiddags, förvånade jag mig över, att någon ens ett ögonblick kunde tänka på att rikta den mot mig. Jag förstår verkligen icke, vilken föreställning man gör mig den äran att hysa om min arbetsförmåga, när man tilltror mig att se efter, vilka expeditioner eller handlingar som förses med sådan stämpel eller icke. Den anmärkningen skulle jag således mycket väl kunna lämna å sido, men om jag rätt erinrar mig, anförde en talare på förmiddagen såsom särskilt upprörande, att även utgiftsresolutioner försetts med hemlig stämpel. Ja, mina herrar, om det gäller en hemlig utgift, skall då penningbeloppet sättas i en offentlig skrift utan angivande av ändamålet, eller skall hemligheten prisgivas genom att tagas in i den offentliga skrivelsen? Exemplet är således icke överbevisande.

Vad därefter angår det uttalande, som gjordes i riksdagens motivering vid antagandet av handelslagen, förhåller det sig så, att den allmänna grundläggningen av handelslagens tillämpning planlades i samråd med ett mycket stort antal näringsidkare. Det visade sig snart därefter på grund av vissa utländska makters hållning, att det icke så mycket blev fråga om nya problem av allmän beskaffenhet, utan om utfästelsen beträffande särskilda varuslag, och i följd därav kommo framför allt speciella experter med avseende å dessa varuslag att tillkallas, ehuru även allmänna sakkunniga rådfrågades.

Fram på hösten i september månad visade det sig, att detta plockverk, då det från utländsk sida gjordes yrkanden i fråga om än det ena än det andra varuslaget, icke var utan mycket betydande menliga följder, och därför igångsattes en mera allmän behandling, som ledde till de bekanta underhandlingarna. Under dessa förhandlingar har det givetvis icke kunnat komma i fråga att göra någon allmän förändring i avseende på krigshandelslagens tillämpning, och för övrigt är jag övertygad om att handels *verkliga* representanter icke hava någon som helst grundad anledning att beklaga sig över att icke deras synpunkter blivit beaktade, i den man det varit möjligt. Det skulle i alla händelser icke ha blivit ett annat resultat, om man också tillkallat aldrig så stora möten om den saken.

Vad vidkommer det hemliga utskottet, som under två år å rad Kungl. Maj:t av fullt egen drift föreslagit, men som nu icke anses vara tillfyllestgörande, så har den siste talaren icke närmare preciserat sina anmärkningar, så vitt jag uppfattade. Men en talare på förmiddagen klagade däröver, att det varit så litet tillfälle till överläggningar, eller, om jag fattade honom rätt, icke tillfälle till sådana överläggningar, som grundlagen förutsätter. Herr Branting nämnde visst också — jag erinrar mig det nu — att grundlagen förutsätter överläggningar. Jag skall då be att

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

få nämna, att så vitt jag förstår och kunnat inhämta — och jag har gått igenom alla tillgängliga protokoll för de hemliga utskotten — ha icke förut i närmelsevis så stor omfattning förekommit just överläggningar mellan Konungen och hans representanter å ena sidan och riksdagens deputerade å andra sidan. I de föregående fallen ha statsradens ledamöter icke ens brukat vara närvarande i det hemliga utskottet annat än såsom Konungen följaktiga vid det högtidliga öppnandet och vid dylika sammanträden, och det har sålunda icke varit något tillfälle att personligen göra frågor till statsråden eller att med dem samtala om föreliggande ämnen.

Här återopades i förmiddags utlandets exempel: i utlandet har man hemliga riksdagssammanträden, något som vi också haft, fastän icke ofta. — Jag vill i detta sammanhang i parentes nämna, att jag är mycket angelagen att icke yppa något, som täckes av det tysthetslöfte, som avfördrats statsradets ledamöter lika väl som de deputerade, och jag vill säga, att jag känt mig rätt obehagligt berörd av de indiskretioner, som förekommit i en del tidningar, och som kunna tillskrivas den ena eller den andra av oss, som varit närvarande. Men vad jag här kommer att säga rör inga hemligheter, som kunna täckas av tysthetslöftet. — Det hemliga utskottet har under året haft 22 sammanträden; några av dessa ha varat fyra timmar och därutöver. I medeltal tror jag, att de varat något över två timmar. Vid dessa sammanträden har framlagts ett rikt material av aktstycken och upplysningar rörande det, som är oundgängligt att veta för att kunna bilda sig ett omdöme om regeringens strävanden och avsikter. Så mycket anser jag mig kunna säga. Nu talar man ju om utlandets exempel och de hemliga riksdagssammanträdena. Jag vill då fråga: på vilket sätt framkomma de fylligaste upplysningarna, på vilket sätt befordras bäst det samarbete man längtar efter? Sker det bäst genom ett eller annat mer mindre sällan förekommande riksdagssammanträde, eller genom sammanlagt en 50 timmars samtal i en liten krets? Vårt närmaste grannland Norge har ju nyligen övergått till det svenska systemet och tillsatt ett dylikt hemligt utskott.

Jag förnekar på det bestämdaste all avsikt att sätta riksdagen tillbaka, och jag ber, att icke riksdagens ledamöter skola alltför lätt sätta tro till vad som i det avseendet påstås. Å sin sida böra riksdagens ledamöter icke glömma, att den tid, vi leva i, är en ganska ovanlig tid, och det brukar icke anses såsom vare sig liberal eller socialdemokratisk plägsed att klaga över, att det tillämpas för litet formalism. Här är åtskilligt, som måste tagas på ett praktiskt sätt under nuvarande tid. Detta kan måhända förklara en del historier, som tyckas vara i svang om mig. Regeringen har varit tvungen att fatta raska beslut, att påskynda underhandlingar, att resonera om utlåtanden på förhand o. s. v. Det är också en sak, som vi få lov att halla för ögonen allesammans, att när vi leva i en högst provande och ovanlig tid, det icke kan

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

vara tjänligt att söka tvist med varandra, ty de finnas, som vakta på det och som njuta av den saken.

Jag vet icke vad som är åsyftat med den attack, som av en socialdemokratisk talare på förmiddagen igångsattes och som sedan upprepats, men det vet jag, att man skall ha en mycket stor myndighet för att utan vidare förklara: med den och den mannen vill jag på grund av hans försyndelser icke samarbeta — allt under det att man bedyrar i fosterlandets namn, att man är villig att samarbeta med andra.

Jag kunde nu sluta, men jag vill begagna tillfället, när jag fått ordet, att påpeka några förhållanden, som, jämte det allt behärskande faktum, att vi leva i en exempellös världskris, torde vara förtjänta av beaktande vid bedömandet av åtgärder och beslut. Vi få komma ihåg, att det finnes ett ofta föga skönjbart, men dock mycket kraftigt och verksamt sammanhang mellan olika förhållanden på det ekonomiska och även på det politiska området. Det kan sålunda hända, att en export, vilken klandras såsom onödig eller till och med skadlig, utgjort en nödvändig förutsättning för import av en vara, utan vilken vi skulle stå oss mycket slätt. Det kan också hända, att lättnader i importtänseende icke skulle kunna köpas på annat sätt än genom åtgärder, som skulle i hög grad förminska och förlama vara egna kommunikationsanstalter till sjöss och lands och sätta dem ur stånd att fullgöra sin tjänst till vår fromma och till fyllandet av våra behov. Vi kunna verkligen icke frakta varor åt andra till sjöss eller lands med risk att själva komma i de värsta trafikstockningar.

Vidare vill jag erinra om det lyckliga, men alltför litet beaktade faktum, att arbetslöshetens spöke, som stod så hotande vid krigets början, lyckligt kunnat besvärjas. Därom har jag erinrat vid besök av olika dyrtidsdeputationer. Jag undrar, hur många i augusti 1914 kunde tro, att arbetslösheten skulle vara i stort sett bannlyst ännu efter ett så långvarigt krig som det nuvarande.

En annan punkt kan jag nämna, medan jag har ordet. Det har klandrats — jag har hört, att det redan har besvarats av en av mina kolleger — det har klandrats, att det icke lagts upp tillräckligt stora reservförråd av spannmål. Naturligtvis hade det varit synnerligen önskvärt, om vi lagt upp sådana förråd för ett, två eller tre år framåt, men man skall icke tro, att detta varit så lätt att göra eller att det berott på ond vilja eller lojhet, att sådant icke skett. Vi känna, att vårt grannland Norge äger en handelsflotta och förfogar över ett tonnage, ojämförligt mycket större än vårt, och dock behöver Norge enligt nyss offentliggjorda officiella uppgifter importera ytterligare 200,000 ton brödspannmål för att fylla sitt behov av säd till nästa skörd. Av detta torde man något kunna bedöma, hur lätt eller svårt det varit för Sverige, som har större folkmängd och äger en mindre handelsflotta, att lägga upp stora reservförråd.

I förmiddags gav jag ett, som jag tror, tydligt uttryck däråt, att jag och mina kolleger med mig önska ett samarbete med riks-

dagen, och att vi å vår sida räcka ut handen. Det, som förekommit i dag, skulle kunna rubba mig i tron på samarbetet, men det får icke rubba mig i denna tro och jag vågar vådja till kammaren att icke undandraga sig att lämna ett verksamt bistånd vid lösandet av de oerhört svåra och oerhört viktiga frågor, som i rikaste mått förekomma i svensk politik i dessa tider av fara och av nöd.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Branting: Jag kan icke låta detta senaste anförande stå alldeles obesvarat.

Jag tror, att såsom ställningen utvecklats och hotar att utveckla sig, därest det icke skulle lyckas att bringa i hamn de förhandlingar, som nu föras rörande vår viktigaste import västerifrån, kommer visst inom ganska kort tid herr statsministern icke att kunna upprepa sin tillfredsställda förklaring, att arbetslöshetens spöke är bannlyst från vårt land. Detta hotar, men jag vill hoppas, att det kan gå väl även på den punkten och att vi kunna undvika, att denna svåra landsolycka skall drabba oss.

Beträffande de punkter, som herr statsministern tog upp efter mitt anförande, skall jag inskränka mig till att gå in på den sista. Jag nämner blott i förbigående, att så vitt det uppgivits i höstas, har det dock från handelskamrarna till regeringen inkommit framställningar, vari det klagas över bristande samband med regeringen med hänsyn till önskningarna på det hållet. Men vad jag vill fästa mig vid, är det resonemang om hemliga utskottet, som herr statsministern förde och som kanske kan anses vara rätt så typiskt för hans läggning.

När han ville skaffa sig underrättelse om hurudant riksdagens hemliga utskotts samverkan med Kungl. Maj:t borde vara, gick han icke så till väga, att han frågade efter, hur med vår nuvarande tids åskådning en sådan form av samverkan mellan riksdag och regering borde ske, nej han gick tillbaka och studerade föregående tidens hemliga utskotts protokoll för att se, hur man där från regeringsmaktens sida tillåtit riksdagens representanter att komma sig mer eller mindre in på livet.

Jag tror, att den förra metoden hade varit mera fruktbringande, i all synnerhet då, såsom förut framhållits, det råder en så stor och stark strömning inom nationerna, då de känna att de behöva stå samlade, att låta sina representanter träda in även på områden, som förut varit fullständigt avstängda för dem och enbart förbehållna regeringsmakten.

Herr statsministern framhöll det relativt stora antalet timmar, som varit anslagna till det hemliga utskottets sammanträden, och att sålunda allt måste vara i sin fulla ordning. Men var och en måste ju ha fäst sig vid, att detta icke på minsta sätt berör den sak, som förut på förmiddagen och nu av mig påtalats, nämligen huruvida dessa sammanträden ägt rum före eller efter redan fattade beslut. Det är dock på detta allt kommer an. Man kan framlägga utförliga dokument om saker, som äro oåterkalleligen

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

avgjöras, men någon egentlig medverkan från riksdagens sida till en regeringshandling kan det under sådana förhållanden icke bliva fråga om.

Jag måste även, i fall det någonstädes uppfattades så, att detta syftade på mig, tillbakavisa talet om indiskretioner av pressen. Det har icke varit någon hemlighet, när hemliga utskottets sammanträden ägt rum. Dessa tider ha åtminstone mig veterligen icke omgivits med någon sekretess, och det gäller endast att stava och lägga ihop, när något viktigt beslut fattats: först därefter kommer det hemliga utskottets sammanträde för första gången på relativt lång tid.

För övrigt ville herr statsministern, syntes det mig, få fram någon sorts motsättning mellan den form av samverkan, som ligger i hemliga utskottet, och den andra form, som vi en smula prövat på här i riksdagen, fastän i dess mest ofullkomliga begynnelseform. Jag tror, att han icke alls har anledning att konstruera upp en sådan motsättning. Jag anser det riktigt, att regeringen det ena gör och det andra icke låter, sålunda *överbäddar* före beslutsfattande med det hemliga utskottet, men därjämte med god vilja och gott tillmötesgående gör *hela* riksdagen underkunnig om allt vad man anser sig kunna utan våda framlägga och som kan vara av allmänt intresse för folkrepresentationen att lära känna, och vidare — jag tillägger det — lämnar denna på annat sätt än hittills tillfälle att icke blott höra, utan också framställa frågor och, om jag vågar tänka något så hädiskt, rent av framföra en kritik av det ena eller andra, som framkommit.

Herr Edén: Herr talman! I det anförande, som herr statsministern nu äntligen så här sent på natten funnit sig böra hålla, har han även berört ett par av de punkter, som ingingo i mitt yttrande på förmiddagen. Detta ger mig anledning att säga några ord till svar.

Herr statsministern nämnde först med anledning av den anmärkning, som jag tillåtit mig framställa angående de otillräckliga rådplägingarna med handels och industriens män i fråga om tillämpning av krigshandelslagen, att efter hans uppfattning hade handels verkliga representanter icke haft anledning att beklaga sig. Jag kan icke i något avseende räkna mig som representant för handel eller industri, men det torde jag ha rätt att säga, att det funnits tider under denna höst, då industriens och jag tror även handels representanter verkligen »beklagat sig» över vissa principer eller vissa stränga fordringar, som av regeringen upprätthållits. Herr statsministern är säkert icke okunnig om de önskingar, som från dessa näringars sida kommit fram, även om han nu helt allmänt vill antyda, att en allmän tillfredsställelse förefunnits. Jag nämnde för övrigt i mitt anförande i förmiddags, att i motiveringen till utlåtandet angående krigshandelslagen också talades om det önskvärda i att behålla kontakt *med riksdagen* i fråga om lagens

tillämpning. Att i detta avseende förutsättningarna vid lagens tillkomst icke uppfyllts, torde herr statsministern icke kunna bestrida.

Herr statsministern gick sedan in på frågan om det hemliga utskottets arbete och formulerade därvid sitt svar så, att han — med någon förebräelse, förmodar jag — av debatten ansåg sig ha funnit att det hemliga utskottet icke längre av oss ansåges tillfyllestgörande. Jag svarar: vi ha aldrig givit oss ut att anse det hemliga utskottet tillfyllestgörande annorlunda än under vissa förutsättningar, och de ha icke blivit uppfyllda. Herr statsministern vände sig vidare mot de slutsatser vi dragit av grundlagens terminologi om »överläggningar» inom det hemliga utskottet, och anförde, att enligt vad hans studier i gamla hemliga utskottsprotokoll givit vid handen denna bestämmelse inneburit, att man förr i världen ställde det så, att det hemliga utskottet icke alls hade överläggningar med regeringen, som drog sig tillbaka, sedan sammanträdet öppnats — utan endast överlade för sig själv. Jag tror också, att så varit fallet, så vitt jag kunnat inhämta. Men i denna form under gamla tider ligger dock det ytterst viktiga faktum, att då utskottet drog sig tillbaka för överläggningar, var det emedan utskottet fick sig tillställda viktiga frågor *att besvara*, fick i dessa frågor avgiva utlåtanden, *innan* regeringen i dem fattade sitt beslut. Herr statsministern känner mycket väl, att just på denna punkt är det som beklagande, missnöje och besvikenhet inträtt. I de senaste årens hemliga utskott ha överläggningar *icke* kommit i fråga, innan regeringens beslut fattats, med något enstaka undantag.

Det är icke min mening — det känner herr statsministern också mycket väl — att på något sätt underkänna fördelarna av de personliga sammanträffanden, som skett i detta utskott. Tvärtom, jag har, redan innan det konstituerades förra riksdagen, uttalat min största tillfredsställelse med att personliga konferenser med statsrådsledamöter förebådades. Men om jag hade kunnat tänka mig, att därav skulle följa, att när dessa statsrådsledamöter och det hemliga utskottet komme att träffas, det i stort sett skulle bli endast för att bereda hemliga utskottets ledamöter tillfälle att åhöra långvariga föredragningar, även om dessa upptaga sammanträden på ända till fyra timmar, och sedan icke ha något annat att göra än att begära litet ytterligare upplysningar om saker, som redan blivit avgjorda — då hade jag säkerligen protesterat. Jag är övertygad, att herr statsministern, ifall han själv hade haft ställningen som riksdagsman och fått plats i ett hemligt utskott, som placerats på denna nivå — att just herr statsministern med sin natur skulle själv varit den förste att i sådant fall reagera mot ett sådant sätt att fungera såsom riksdagens förtroendeman. Det är icke ett avskaffande av dessa meddelanden och föredragningar som begäres, alldeles icke, — tvärtom, de äro under nuvarande förhållanden nödvändiga, utan vad som begäres är, att det må bli något tillfälle att uttala en mening om det, som *skall* göras, och icke endast höra, vad som redan *har* gjorts.

Herr statsministern nämnde i detta sammanhang, att Norge i

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

dessa dagar övergått till det svenska systemet. Jag känner ännu icke någon officiell framställning om vad som i detta stycke beslutits i Norge. Men att döma av de meddelanden, som stått i dagens aftontidningar — jag har nyss läst dem — så är herr statsministerns karakteristik av den nya norska ordningen dubbelt felaktig. Först och främst är det icke så, att med inrättande av ett hemligt utskott i Norge skulle följa, att sammanträden mellan regering och storting för förtrolig behandling av stora utrikespolitiska ting skulle avskaffas. Därom är intet sagt, utan all anledning finnes att förutsätta, att både den ena och den andra formen, både stortingsmöten och utskottsmöten, komma att i vårt grannland användas. För det andra — och detta är det för oss nu viktiga — angives i dessa referat uttryckligen, att meningen är, att det nya norska utskottet skall äga att överlägga med regeringen, *innan* viktiga beslut fattas, för att till regeringen kunna framföra sin mening i dylika ärenden. Såsom jag yttrade i förmiddags och vid föregående remissdebatt är det just detta vi begärt. Däremot lämna vi åt regeringen att fatta de verkliga besluten — dem vilja vi icke lägga oss i, lika litet nu som förut.

Det torde av vad jag nu sagt framgå, att jag omöjligen kan finna herr statsministerns nyss avgivna förklaring tillfredsställande ur de synpunkter, som jag anlagt i mitt anförande i förmiddags. Jag kan ännu mycket mindre finna det tillfredsställande, att herr statsministern endast rätt och slätt förklarat, att det icke varit hans eller regeringens »mening» att på något sätt sätta riksdagen tillbaka. Vad avsikten varit, skall jag icke döma om, eller rättare sagt, vill jag icke nu yttra mig om. Men att ett tillbakasettande skett, är styrkt med fakta, vilka fakta icke blivit bestridda eller av herr statsministern ens berörda.

Herr statsministern slutade med att uttala, att han i förmiddags gav uttryck åt regeringens önskan om ett samarbete, och att vad han då anförde betydde en framsträckt hand. En hand framsträckt från riksdagens sida i den mån, jag kan representera en meningsgrupp inom densamma, bjöds vid förra remissdebatten. Då erbjöds detta samarbete. Man hoppades och förväntade, att det skulle bliva av vida rikare och förtroligare innehåll än det blivit. Man väntade framför allt, att anbudet icke under årets lopp skulle mötas med sådana regeringsåtgärder, som måste anses stå i uppenbaraste strid med riksdagens nedärvda och dyrbara konstitutionella rättigheter. För ett samarbete mellan regering och riksdag har jag talat även i dag och anser det fortfarande outhärligt. Lika litet nu som en gång förut behöver herr statsministern påkalla min eller mina meningsfränders uppmärksamhet för att det är en ond och svår tid, vi leva i, och att den ställer stora krav på oss. Men det vill jag säga, att så stora krav kan herr statsministern icke ställa, att vi måste underkasta oss att taga ett samarbete i de former, som herr statsministern tycks finna lämpligt att anlägga, när vi finna, att dessa former verka undergrävande på vårt lands inre styrka. Det

är icke på det sättet vi kunna hålla uppe vår andliga kraft och för övrigt ej heller vår yttre ställning i denna svåra tid.

Vad jag vänt mig mot, det är de faror, som genom den senare tidens regeringsmetoder hota detta samarbete. De farorna komma att bestå, om det fortfarande skall förbliva så, att man icke vill giva rum ens för de mest resonliga fordringar att riksdagen måste behålla sin konstitutionella ställning, och att från regeringens sida i förhållandet mellan den och riksdagen visas en anda av verkligt förtroende. Utan den blir det hela skäligen hopplöst.

Har jag möjlighet att hoppas, att i det avseendet herr statsministerns i dag på förmiddagen och på eftermiddagen gjorda uttalanden ge oss anledning vänta, att herr statsministern skall gå oss till mötes, då tror jag, att ur denna debatt är vunnet ett stort och rikt resultat. Skulle återigen så vara, att herr statsministern icke vill förstå vad som i dag burits fram i riksdagen, icke vill förstå vad vi mena med samarbete och vad vi *måste* lägga in i detta begrepp —, då kan jag endast för min del än en gång upprepa, att huru mycket vi än önska samarbete mellan regering och riksdag så måste vi dock fasthålla vår fordran att det blir ett samarbete i anda och sanning, ett sådant samarbete, som svenska riksdagens gamla rätt, dess plikt i denna tid och dess värdighet kräva.

Herr Rydén i Malmö: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet närmast med anledning av den replik, som herr statsministern riktade till herr Branting ifråga om användandet av den hemliga stämpeln. Jag vill förklara inför kammaren, att det är naturligt, att, innan jag riktar en sådan anklagelse mot ett system och riktar den delvis mot regeringens chef, så har jag för en sådan anklagelse det allra starkaste och bestämdaste material. Förhållandena äro ju av den beskaffenhet, att det är tvistigt, vad en riksdagsman i detta fall har rättighet att framlägga eller icke har rätt att framlägga, men jag är övertygad om att det under riksdagens lopp skall bli möjligt att utan att träda någon skyldighet för när framlägga bevis för kammaren för hur den hemliga stämpeln missbrukats, framlägga klara bevis för vilket oerhört system som utbildat sig och i vilket även herr statsministern genom direkta regeringsbeslut är ansvarig.

Ett fall anser jag mig dock ha rättighet att utan att träda svensk lag eller någon föreskrift för när, redogöra för, ett fall, i vilket herr statsministern genom ett regeringsbeslut tagit del. Jag skall redogöra för det, därför att det har varit föremål för behandling inom det utskott av riksdagen, av vilket jag är medlem. Förhållandet var det, att fjolårets statsrevisorer riktade en hel rad av anmärkningar gentemot arméförvaltningen beträffande vissa upphandlingar och gentemot en rad av åtgärder, som företagits i samband med mobilseringen 1914 av landstomsområdesbefälhavare och annat befäl inom landstormen. När arméförvaltningen och vederbörande underordnade militärmyndigheter över dessa anmärkningar avgävo yttrande, behagade arméförvaltningen förse hela denna dossier, som skulle vara ett svar på de offentligen genom statsrevisorerna framställda an-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

märkningarna, med hemlig stämpel. Dossiern överlämnades till den avdelning av statsutskottet, av vilken jag var medlem. Vi läste allt, vi överlade om allt. Avdelningen bestod av tre representanter för högern och tre för vänsterpartierna och ibland dem, som sutto där och nu sitta där, är det åtminstone ett par ledamöter, som hava under lång tid haft rika tillfällen att som ledamöter av försvarsberedningar och försvarskommittéer bilda sig en god uppfattning om vad som är lojalt och illojalt att hemligstämpla. Jag ber att få nämna, att en i detta avseende så erfaren ledamot som herr Carl Persson i Stallerhult, är medlem av denna avdelning. Det studium, vi ägnade detta material, föranledde avdelningen att föreslå utskottet att ingå med skrivelse till regeringen med begäran, att regeringen måtte ålägga arméförvaltningen att här avgiva en icke hemlig förklaring över statsrevisorernas berättelse och ur den dossier, som blivit hemligstämplad, utplocka allt, som var av natur att icke böra hemlighållas. Statsutskottet beslöt enhälligt att avlåta denna skrivelse, och regeringen hade att taga ståndpunkt till densamma. Efter att hava hört arméförvaltningen, som helt naturligt avstyrkte utskottets förslag och hemställde, att förvaltningen icke skulle behöva avge något icke hemligt yttrande, avslog regeringen statsutskottets enhälliga hemställan. Jag är övertygad om att herr statsministern står antecknad i statsrådsprotokollet som deltagare i regeringens beslut i detta avseende. Statsutskottet ansåg sig icke böra framlägga denna sak för riksdagen, men en ledamot av kammaren, som i annan ordning varit i tillfälle att taga del av vad denna dossier innehöll, men som icke som vi statsutskottsmedlemmar på grund av den hemliga stämpeln ansåg sig vara förhindrad därtill, redogjorde i kammaren för vissa detaljer i denna hemliga dossier. Den innehöll sådana saker, att jag icke kan finna någon som helst rimlig anledning att hemligstämpla, annan än den, att man ville skydda några personer av Stockholms societeten, som varit ute och agerat landstörmsbefäl, men som skött sig så, att det väckte fullkomligt uppseende i huvudstaden och i landet, då deras beteenden blevo bekanta. Det är den uppfattning jag har om karaktären av denna dossier. Det gick så långt, att riksdagen på grund av statsutskottets hemställan avlät en skrivelse till Kungl. Maj:t om vidtagande av laga åtgärder med anledning av två av fallen i den hemligstämplade dossiern. Det är det fall jag ansett mig kunna framlägga. Jag hoppas att senare under riksdagen vara lagligen oförhindrad att framdraga andra saker i detta avseende.

Det är klart, att när regeringen här vägrar bifalla en enhällig hemställan från ett av riksdagens utskott, där alla partierna äro representerade och där det finnes erfaret folk, som äro i tillfälle att bedöma saken, då är det klart, att när sådant blir sport i ämbetsverken, detta system att sätta hemligstämpeln på allt, som är obehagligt, sprider sig i förvaltningen på sådant sätt, att det blir rent missbruk. Jag ämnar sysselsätta mig mera med denna fråga, och jag vill säga herrarna, att det är icke bara vi parlamentariker, som beteckna vad nu skett på det militära och på andra områden ifråga om den hemliga stämpeln, som fullständigt skandalöst.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Riksdagen må se till, att man icke begagnar sig av illojala medel för att undanrycka riksdagen och den allmänna opinionen ett viktigt material för bedömandet av en hel rad saker, som det är viktigt och nödvändigt att hava vetskap om.

Jag vill uttala den förhoppningen, att vi under riksdagens lopp få bli i tillfälle bedöma, huru mycket verklig rätt statsministern haft för sitt påstående, att man icke hemligstämplar andra kungliga brev än sådana, som gälla hemliga militära utanordningar. Jag hoppas under riksdagens fortsättning kunna visa, att min uppgift här i förmiddags är den riktiga.

Jag skulle härmed kunna sluta men kan icke underlåta att säga några ord med anledning av vad herr statsministern sade om samarbetet med riksdagen.

Mitt anförande i förmiddags hade icke den innebörden, att vi socialdemokrater icke kunde samarbeta med den ene eller den andre, utan mitt yttrande anslöt sig till trontalets maning, att vi borde låta inre oenighet och skiljaktiga meningar falla. Jag uttalade då som min personliga uppfattning och tillåter mig nu också här inför kamraren upprepa det, och jag vet, att detta är en fullständigt stadgad och enig uppfattning inom det parti, jag tillhör, att herr statsministerns person står i vägen för att en sådan enighet skall kunna åstadkommas inom landet. Det har jag sagt och måste upprepa det. Och jag vill säga, att när herr statsministern haft ordet och icke gittat bemöta de uppseendeväckande anmärkningar som här äro gjorda av herr Edén och mig beträffande det sätt, varpå man trätt riksdagens anslagsmakt för nära, och man följaktligen synes ha den uppfattningen, att sådant går för sig och är förenligt med ett lojalt samarbete med riksdagen, då lovar icke dagens debatt det ringaste för framtiden. För min del sätter jag under sådana förhållanden icke stort värde på den hand, som herr statsministern framräckt, för så vitt han tänker upprätthålla den form av samarbete med riksdagen, som varit gällande förra riksdagen.

Det är kitsligt att säga något om det hemliga utskottets förhandlingar. Det har varit många och långa förhandlingar — två medlemmar ha sagt det förut — men jag vill säga, att är det den sort av samarbete, som åsyftas även för den riksdagssession, som nu börjat, är det det, som herr statsministern avser, då vill jag för min del icke vara med om något sådant gyckel för framtiden. När riksdagen lever i den tron, att dess valda förtroendemän bliva i tillfälle att överlägga och rådslå om saker och ting, då skulle jag, därest samarbetet blir av samma beskaffenhet, som i fjol, anse det oriktigt att genom ett kvarstannande behålla riksdagen i den föreställningen, att här verkligen sker ett lojalt samarbete. Vi kräva ändrad kurs i fråga om det sätt, varpå herr statsministern vill etablera ett samarbete med riksdagen och vi ha krävt ändrad kurs i fråga om inrikespolitiken, så att det blir större rättvisa mot de fattiga i landet. Är det så, att herr statsministern vill ändra vad som hittills varit, då skall det bli angenämt för oss att iakttaga och vara med om och bevittna en sådan sinnesändring, men intill dess så sker, har jag intet

Remiss av statsverkspropositionen. att taga ifrån den förklaring, som jag under förmiddagen avgav å vår partigrupps vägnar.

(Forts.)

Herr Lindman: Herr talman! Jag har icke velat uttala mig i denna fråga, i vad den rört det hemliga utskottet eller de så kallade särskilda deputerade, och har principiellt undvikit detta under hela den tid, jag varit ledamot av detta utskott. Jag skulle icke heller ha gjort något uttalande om detta i dag, därför att det förstår sig, att det är utomordentligt svårt att göra ett uttalande, när man är bunden av sin tystnadsplikt och man egentligen icke borde få tala om något, som där förekommit. Det är klart, att när man i riksdagens andra kammare ger sig in på en debatt om förhållanden, som äro kända av endast 6 av kammarens ledamöter men som de andra ledamöterna icke ha kännedom om, så — huru man än bär sig åt — när man endast kan giva antydningar om huru det går till och huru det borde gå till, huru det är och huru det borde vara, så är det alldeles givet, att man ofantligt lätt kan bibringa kammarens ledamöter och den stora allmänheten en uppfattning av vad som förekommer, som kan vara av ganska skev beskaffenhet. Jag skulle icke heller nu brytt mig om att göra något uttalande alls, om icke förhållandet varit, att om jag tegat, hade kammarens ledamöter kunnat få den uppfattningen, att jag i allo delade och instämde i vad herrar Branting, Edén och Rydén uttalat. Jag gör det icke, jag kan icke dela deras uppfattning, och jag anser mig väl kunna säga skälet till att jag icke gör det och icke kan göra det. Det är alldeles klart — det har sagts av flera talare, och jag behöver endast återopå vad de sagt — att vid dessa sammanträden förekomma redogörelser, och man får åhöra uppläsning av en del aktstycken, men det har icke fönekats, att det också förekommit samråd — i vilken utsträckning det ena eller andra förekommit ämnar jag, herr talman, icke gå in på, icke ens antyda. Men jag skulle vilja fråga: varför taga herrarna fram denna sak i en debatt här i kammaren på detta sätt? Borde det icke varit lämpligare och riktigare, att herrarna tagit fram denna sak till debatt inom det hemliga utskottet? Jag tror och finner det underligt, om så icke blivit fallet, att dessa önskemål från herrar deputerades sida skulle kunnat leda till något resultat. Jag tror, att man kanske icke hade behövt att stå och tala så mycket här i riksdagens andra kammare om betydelsen av ett förtroendefullt sådant samarbete under förutsättning att herrarna begärt att få den frågan upptagen till debatt inom det hemliga utskottet.

Herr talman! Jag är liksom alla, som här ha uttalat sig, av den bestämda uppfattningen, att ett samarbete och ett förtroendefullt samarbete måste existera mellan regering och riksdag. Det är en nödvändig sak. Och nu vill jag endast sluta med att konstatera, att från regeringens sida här i afton och tidigare fränsagts, att man vill ha detta samarbete. Då frågar jag: varför skall man icke från alla håll, där man vill ha detta samarbete, göra vägen för ett sådant så jämn som möjligt och underlätta detsamma? Jag tror, mina herrar,

att när man talar så mycket om detta samarbete är det nog så, att man kan vinna åtskilligt i den vägen, om man vill bemöda sig därom på ömse sidor. Jag slutar, herr talman, med att säga, att om man det vill, kan också ett gott samarbete åstadkommas.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande proposition till statsutskottet, varjämte densamma remitterades i de delar, som anginge pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet samt i de delar, som anginge de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttranden.

§ 2.

Föredrogos var för sig övriga å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till jordbruksutskottet propositionen, nr 28, angående prisreglering å vissa gödselmedel;

till statsutskottet propositionerna:

nr 6, angående anordnande vid Skaraborgs regementes kasern-etablissemang av gemensam tvättinrättning för de till Skövde förlagda truppförbanden;

nr 7, angående ordnande av kavalleriets officersaspirantskolas förläggning å Ränneslätt; och

nr 9, angående åtgärder för tillgodoseende av vattenbehovet för Norrlands trängkår;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 10, angående överlåtelse till lantförsvaret av visst område av förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 i Åkers socken av Södermanlands län; och

nr 11, angående försäljning av viss del av den inom Landskrona stad belägna ön Gråen;

till statsutskottet propositionerna:

nr 12, angående tillstånd för vaktmästaren vid generalintendentens expedition A. K. Broms att för rätt att åtnjuta ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 21, angående anordnande av elektrisk belysning i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang;

till lagutskottet propositionen, nr 23, med förslag till lag om fastighetsbildning i stad m. m.;

till statsutskottet propositionen, nr 29, angående beredande av medel till bestridande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet;

till bankoutskottet propositionen, nr 30, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av § 9 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873; samt

till lagutskottet propositionen, nr 22, med förslag till lag om expropriation m. m.

§ 3.

Vidare föredrogs var efter annan de på kammarens bord ligande motionerna; och remitterades därvid:

till jordbruksutskottet motionen nr 14, av herrar *Sundström* och *Kaijser*;

till bankoutskottet motionen nr 15, av herrar *Byström* och *Thorsson*;

till statsutskottet motionerna:

nr 16, av herr *Vennerström m. fl.*;

nr 17, av herr *Bengtsson* i Göteborg; och

nr 18, av herr *Lindhagen m. fl.*;

till lagutskottet motionen nr 19, av herr *Lindhagen* samt

till tillfälligt utskott motionerna:

nr 20, av herr *Sommelius*; och

nr 21, av herrar *Widlund* och *Winberg*.

§ 4.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Kaijser*, nr 22, om anslag till anordnande av elektrisk belysning i centralfängelset i Härnösand; och

herr *Andersson* i Skivarp *m. fl.*, nr 23, om årligt understöd åt skulptören Sven Andersson.

Nämnda motioner bordlades på begäran.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

justitieombudsmannens ämbetsberättelse samt tryckfrihetskommitterades berättelse; och

riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Holmdahl</i>	under 7 dagar fr. o. m. den 23 jan.,
» <i>Wikström</i>	» 8 » » » 23 »
» <i>Kaijser</i>	» 6 » » » 24 »
» <i>Löwegren</i>	» 8 » » » 25 »
» <i>Nilsson i Linnås</i>	» 4 » » » 24 » och
» <i>Adelswärd</i>	» 11 » » » 23 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2,57 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Tisdagen den 23 januari.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 17 innevarande januari.

§ 2.

Föredrogs de på kammarens bord liggande motionerna, nr 22, av herr *Kaijser*, och nr 23, av herr *Andersson* i Skivarp *m. fl.*; och hänvisades därvid den förra till statsutskottet samt den senare till bankoutskottet.

§ 3.

Vid nu skedd föredragning av justitieombudsmannens till innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse hänvisades framställningen angående ändrad lydelse av 7 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften till bevillningsutskottet och berättelsen i övrigt till lagutskottet.

Tryckfrihetskommitterades berättelse lades till handlingarna.

§ 4.

Härefter föredrogs riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Vad kanslideputerade anmält och hemställt godkändes.

§ 5.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Widlund*, nr 24, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om upphävande av pastors självskrivenhet såsom ordförande å kyrkostämma;

herr *Thorsson*:

nr 25, om ersättning till verkmästaren N. J. Eriksson för en av honom konstruerad elektrisk tändapparat; och

nr 26, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående indragning av förste kontrollörsbefattningarna vid råsockerfabrikerna m. m.;

herrar *Lingström* och *Welin*, nr 27, om upphävande av 6 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av vin och öl;

herr *Hellberg* i Ljungskile, nr 28, om upphävande av tullen å bananer;

herr *Bengtsson* i Göteborg, nr 29, om upphävande av tullen å krita;

herr *Palmstierna*, nr 30, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om införande av statsmonopol å spannmålsimporten till riket;

herr *Berg* i Munkfors, nr 31, om pension åt förre soldaten Anders Gustaf Moss;

herr *Edbom*, nr 32, om fyllnadspension åt förre stationskarlen Carl Oskar Grann;

herrar *Erikson* i Uppsala och *Borg*, nr 33, om årligt understöd åt portvakten Karl Teodor Sundkvists änka;

herr *Magnusson* i Skövde, nr 34, om årligt understöd åt soldaten Karl Axel Granat;

herr *Tamm*, nr 35, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av pension åt den hos skogsvårdsstyrelserna anställda personalen;

herr *Jönsson* i Fridhill, nr 36, om pension åt folkskolläraren Nils Nilssons i Vik änka;

herr *Hellberg* i Ljungskile, nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 22, med förslag till lag om expropriation m. m.;

herr *Rydholm*, nr 38, om upphävande av förordningen den 1 maj 1855 angående vissa föreskrifter till kyrkotuktens upprätthållande;

herr *Molin* i Dombäcksmark:

nr 39, om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 14 juni 1907 om servitut;

nr 40, om ändrad lydelse av 20, 22, 29 och 31 §§ i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring;

nr 41, om ändrad lydelse av 23 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring;

nr 42, om ändrad lydelse av 5 och 8 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 43, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om tillämpningen av gällande bestämmelser angående villkoren för lån från odlingslånefonden; och

nr 44, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reglering genom lagstiftning av ömsesidiga rättigheter och skyldigheter i fall då någon

erhållit rätt att taga husbehovsvirke å skog, som äges eller disponeras av annan;

herr *Magnusson* i Skövde, nr 45, om anvisande av medel till anställande av en inspektör för de statsunderstödda trädgårdsskolorna;

herr *Thorsson*:

nr 46, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående användandet av s. k. förtyngningsmedel vid beredning av läder; och

nr 47, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åläggande för statens ämbets- och tjänstemän att underteckna ämbets- och tjänstehandlingar med tydlig namnunderskrift;

herr *Vennerström m. fl.*, nr 48, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om statens övertagande av vissa naturrikedomar m. m.;

herr *Thore*, nr 49, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om utredning angående rikets lots- och fyrväsende m. m.;

herr *Rydholm*, nr 50, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa kyrkorådets åligganden i pastorat, bestående av mer än en församling; samt

herr *Palmstierna*, nr 51, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om beredande av erforderlig sakkunskap vid uppgörandet av stadsplaner och byggnadsordningar för vissa orter å landet.

Samtliga dessa motioner bordlades på begäran.

§ 6.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr *vice talmannen*, som yttrade:

Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren behagade besluta att vid innevarande riksdag tillsätta fem tillfälliga utskott, vart och ett bestående av tio ordinarie ledamöter och tio suppleanter.

Detta förslag bifölls; och beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att företaga val av ledamöter i de tillfälliga utskotten onsdagen den 31 innevarande januari och val av suppleanter i samma utskott torsdagen den 1 näst kommande februari.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Åkerman</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 24 jan.,
» <i>Gustafsson</i> i Örebro	» 2 » » » 25 » och
» <i>Andersson</i> i Höckerum	» 2 » » » 26 » .

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,13 e. m.

In fidem
Per Cronvall.
